

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการรูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่

โดย

นางกนกนาถ โพธิ์สัยและคณะ

30 พฤศจิกายน 2550

(ร่าง)

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่

คณะผู้วิจัย

1. นางกนกนาถ โพธิ์สัย หัวหน้าทีมวิจัย
2. นายพร้อม ศรีอุ้น
3. นางคำแฝง ปาวารี
4. นางปัญญา พลกล้า
5. นายแทน วัดเข้าหลาม
6. นายก้อน เรืองชัย
7. ส.ค.อ.สุขสันติ อุทโท
8. นายอนุรัก ศรีอุ้น
9. นางวิภาภรณ์ สุกนระ

ถว. ฝ่ายวิจัยเพื่อพัฒนา
และสืบ..... 0001
วันที่ 16 มิ.ย. 2551

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ ชาดิพันธุ์ผู้ไท

คำนำ

โครงการวิจัยรูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่ เป็นการวิจัยเพื่อท้องถิ่น แบบชุมชนมีส่วนร่วม มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อสืบค้นกระบวนการ การพึ่งตนเองของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นรูปแบบและการพัฒนาการของชุมชน โดยมีปัจจัยหลาย ๆ อย่างเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนนโยบายภาครัฐและกระแสทุนนิยมของโลกปัจจุบัน ที่ชุมชนรู้จักและคุ้นเคยเป็นอย่างดี เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” ที่เข้ามาและส่งผลกระทบต่อทุกชุมชน การวิจัยครั้งนี้ ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ มีความภาคภูมิใจ ในคุณค่าและความเป็นตัวตนของชุมชนเอง โดยเฉพาะฐานความคิด ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรมที่ชุมชนได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษและนำมาปฏิบัติจนเป็นวิถี และยังคงมีการสืบทอดสู่ชนรุ่นหลังต่อไป มีการปรับเปลี่ยนหรือผสมผสานเข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม การพัฒนาของชุมชนบ้านม่วงไข่เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม มีการพัฒนาบนวิถีชีวิตของชุมชนผสมผสานกับนโยบายของรัฐส่วนกลาง ซึ่งบางครั้งอาจเป็นปัจจัยภายนอกที่เข้ามาเอื้อหนุนบ้าง เช่น กระแสเศรษฐกิจพอเพียง แต่อย่างไรก็ตามชุมชนยังมีทรัพยากรธรรมชาติ ทุนโคกทรัพย์ และความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนในชุมชนเป็นฐานที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนดำรงรงอยู่ได้อย่างสันติสุข

ทีมวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าหรือเรียนรู้ชุมชนในชนบทอีกมุมมองหนึ่ง ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืน ของประเทศไทยต่อไปในอนาคต

ขอขอบคุณ สำนักงานวิจัยท้องถิ่น (สกว.) สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ให้การสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณพี่เลี้ยงโครงการ คุณ ปาริชาติ หาญไชยนะ คุณหมอปรียาวรรณ การวิทย์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาโครงการ ที่คอยกำกับและให้คำแนะนำที่ดี ตั้งเริ่มต้นโครงการจนสรุปการเขียนรายงานวิจัย ขอขอบคุณ พ่อ แม่ พี่น้องชาวบ้านม่วงไข่ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้ด้วยดีเสมอมา และขอขอบคุณทีมวิจัยทุกท่านที่เสียสละทั้งแรงกายและแรงใจทุ่มเท และบากบั่นในการทำวิจัยครั้งนี้ จนเกิดพลังภายในให้งานสำเร็จดูสว่างไปด้วยดี

ทีมวิจัย

20 พฤศจิกายน 2550

สารบัญ

บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
สารบัญรูปภาพ	ง
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	2
1.3 คำถามหลักการวิจัย	2
1.4 กรอบแนวคิดในการศึกษา	2
1.5 ขั้นตอนและวิธีการ	2
1.6 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	5
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 บริบทของชุมชน	6
2.1 ที่ตั้ง / อาณาเขต	6
2.2 จำนวนประชากรและครัวเรือน	7
2.3 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน	7
2.3.1 สภาพภูมิอากาศ	10
2.3.2 การคมนาคมและสาธารณูปโภค	10
2.3.3 สถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา	11
2.3.4 สถานศึกษา	12
2.4 ประวัติความเป็นมาของชุมชน	12
2.5 ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม	14
2.5.1 การนับถือผู้อาวุโส	14
2.5.2 การนับถือเซอ	16
2.5.3 การนับถือแม่เมือง	17
2.6 วิธีการผลิตและความเปลี่ยนแปลง	18
2.7 ความเชื่อ / ประเพณีและพิธีกรรม	21
2.7.1 ความเชื่อต่าง ๆ ของหมู่บ้าน	22
2.7.2 ประเพณีหรือพิธีกรรมในรอบปี	24
2.8 การปกครองและระบบผู้นำ	31
2.9 ระเบียบกฎหมายและการจัดการความขัดแย้ง	32

สารบัญ (ต่อ)

2.10 การศึกษา/ การสืบทอดความรู้	33
2.11 การสาธารณสุข/ ภูมิปัญญาการรักษาโรค	34
บทที่ 3 รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเอง	37
3.1 การพึ่งตนเองด้านปัจจัยสี่	38
3.2 การพึ่งตนเองด้านการผลิต	42
3.3 พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและกระบวนการพึ่งตนเอง	44
บทที่ 4 เงื่อนไขหรือปัจจัยที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้	47
4.1 การพึ่งตนเองบนฐานระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน	47
4.2 การพึ่งตนเองบนฐานทรัพยากรหรือฐานการผลิต	48
4.3 การพึ่งตนเองบนฐานองค์ความรู้และการสืบทอดความรู้	49
บทที่ 5 บทสรุป	51
5.1 บทสรุป	51
5.2 ข้อค้นพบที่สำคัญ	55
5.3 สิ่งที่ได้เรียนรู้	55
5.4 ข้อเสนอแนะ	56
5.5 ปัญหา/ อุปสรรคในการทำงานวิจัย	56
ภาคผนวก	

สารบัญแผนภาพและรูปภาพ

แผนที่ทางกายภาพของชุมชนที่ทีมวาดขึ้น	3
เวทีประชาคมสร้างความเข้าใจโครงการวิจัยกับชุมชน	3
เวทีถอดบทเรียนกลุ่ม	4
การวิเคราะห์ข้อมูลของทีมวิจัย	4
แผนที่ทางกายภาพที่ชุมชนช่วยกันวาด	6
ป่าละเมาะที่หาอยู่หากินของชุมชน	7
ถนนสายกลางหมู่บ้านที่มีการตั้งบ้านเรือนสองข้างทาง	8
อ่างเก็บน้ำลำพะยัง	9
ทุ่งนาหลังการเก็บเกี่ยว	10
วัดโพธิ์ไทรสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา	11
บ้านเจ้าโคตรคนแรกของหมู่บ้าน	13
พิธีกรรมการเหยาเพื่อรักษาการเจ็บป่วย	17
การใช้รถไถเดินตามแทนแรงงานควายไถนา	20
ภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวผู้ไท	21
ป่าคอนปู่ตา	23
การดูแลสุขภาพผู้ป่วยเพื่อสืบชะตา	35
แผนภาพการพึ่งตนเองในความหมายของชุมชน	37
โครงการปลูกผักสวนครัวเพื่อลดรายจ่าย	45

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองได้ของบ้านม่วงไข่ 2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ 3. เพื่อวิเคราะห์/สังเคราะห์ รูปแบบและกระบวนการจัดการ และถอดบทเรียนอันนำไปสู่การค้นหาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้วิธีศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม ในการถอดบทเรียน มีทั้งจัดเวทีถอดบทเรียน การสัมภาษณ์รายครัวเรือน และสัมภาษณ์รายบุคคลที่มีความรู้เฉพาะด้านภายในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองของบ้านม่วงไข่นั้น ชาวบ้านม่วงไข่ใช้ “ระบบความสัมพันธ์” เป็นเครื่องมือในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน ประกอบกับชนเผ่าผู้ไท มีความคิด ความเชื่อ ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมหรือการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชนเผ่า มีการสืบทอดจากรุ่นต่อรุ่นมาจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถแบ่งวิถีการพึ่งตนเองออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. การพึ่งตนเองในด้านปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนเรา ชุมชนสามารถหาได้จากทรัพยากรธรรมชาติและได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ในลักษณะภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาการทำมาหากิน รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวัน จากคนในครอบครัว เน้นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดเป็นหลัก 2. การพึ่งตนเองในด้านการผลิต ที่บ่งบอกถึงการพึ่งตนเองได้ของชุมชนก็เนื่องมาจากชุมชนมีที่ทำกินเป็นของตนเอง และยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของคนผู้ไทคือ มีนิสัยชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงใช้ระบบความสัมพันธ์เข้ามาใช้ในวิถีการผลิตด้วย เช่น ประเพณีการเอาแสง (การลงแขก) เป็นต้น 3. พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงกระบวนการ การพึ่งตนเอง ชาวบ้านม่วงไข่ ในช่วงก่อตั้ง ชุมชนมีวิถีชีวิตแบบหาอยู่หากินจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ มีการไปมาหาสู่กับหมู่บ้านใกล้เคียงเท่านั้น การสื่อสารกับภายนอกน้อยมาก ต่อมาในช่วงยุคทางแยก ชุมชนเริ่มทำอยู่ทำกิน เนื่องจากภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ ปลูกถั่วเพื่อใช้ปลูกพืชเชิงเดี่ยว มีการก่อสร้างถนนหนทาง การคมนาคมสะดวกขึ้น สิ่งสาธารณูปโภคมากขึ้น ทำให้วิถีการพึ่งตนเองของชุมชนลดลงมาถึงยุคปัจจุบันวิถีการผลิตเปลี่ยนไป การผลิตใช้หันมาใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ใช้เครื่องจักรเครื่องยนต์ และใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้น มีการผลิตข้าวเพื่อไว้บริโภค ที่เหลือจึงขายเป็นรายได้สู่ครอบครัว มีการไปมาหาสู่หรือติดต่อกับโลกภายนอกได้หลายทาง ในช่วงยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่ชาวบ้านม่วงไข่ยังมีวิถีแบบเดิมมาโดยตลอดคือ วิถีการทำมาหากิน การทำนา เลี้ยงสัตว์ และการเคารพนับถือประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่าผู้ไท และมีการสร้างระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติได้หลายทาง เช่น การเคารพนับถือพ่อล้าแม่ล้า แม่เมืองหมอเหยาและการเคารพนับถือเจ้าโคตร ชุมชนยังมีระบบเครือญาติที่เหนียวแน่นจึงเป็นชุมชนที่มีความสามัคคีและมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนทำให้ชุมชนบ้านม่วงไข่อยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักเลือกรับกระแสบริโภคนิยมที่เข้า

มาสู่ชุมชนเฉพาะที่สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมที่ดำรง และยังสืบทอดให้แก่ลูกหลานชนรุ่น
หลังได้เรียนรู้ในชีวิตประจำวัน สังเกตได้จากในหมู่บ้านมีรถยนต์จำนวน 4 คันครัวเรือนที่ใช้
รถยนต์ก็เป็นครัวเรือนที่รับราชการ และสังเกตได้จากร้านค้าซึ่งมีอยู่ 1 แห่งในหมู่บ้าน เมื่อ
เปรียบเทียบกับหมู่บ้านใกล้เคียง ที่มีจำนวนครัวเรือน ประมาณ 40 – 150 ครัวเรือน มีร้านค้า 3
แห่งขึ้นไป อีกทั้งการเลือกรับนโยบายภาครัฐที่มีการส่งเสริมและสนับสนุนเข้ามาชุมชนจะมีส่วน
ร่วมในการตัดสินใจต่อโครงการนั้น ๆ อยู่เสมอ โดยการจัดเวทีประชาคมและพิจารณาด้วยเหตุและ
ผลจึงจะลงมติทุกฝ่ายเห็นด้วยจึงจัดทำโครงการต่าง ๆ เหล่านั้น

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบ้านม่วงไข่พึ่งตนเองได้อยู่บนเงื่อนไข 3 ประการคือ 1. ความมั่นคง
เรื่องทรัพยากรและฐานการผลิต มีทุนโลกทัศน์ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ประกอบ
กับบ้านม่วงไข่ยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก มีป่าละเมาะรอบ ๆ หมู่บ้าน
มีลำห้วยและอยู่ใกล้กับเทือกเขาภูพาน มีอ่างเก็บน้ำลำห้วยยังคงบนที่เป็นแหล่งหาอยู่หากินและ
เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ทรัพยากรเหล่านี้นับว่าเป็นแหล่งผลิตปัจจัยสี่ที่สำคัญมากของชุมชน
2. ความมั่นคงทางระบบความสัมพันธ์ทั้งระหว่างคนกับคน ความสัมพันธ์แบบเครือญาติกันทาง
สายเลือดแล้วชุมชนผู้ไท ยังสร้างเครือข่ายจากการหา พ่อ แม่ ล่ามของกลุ่มแต่งงานใหม่ทุกคู่ และยัง
มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนให้ความเคารพ
นับถือมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ดังเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมและการจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ
เช่น ประเพณีบุญกองข้าว ซึ่งมีการคูณหัวข้าว (ถูขวัญข้าว) ก่อนที่จะนำไปบริจาคทำบุญหรือ
ขาย ประเพณีเลี้ยงปู่ตา การเป็นลูกเมือง ลูกเลี้ยงของหมอเหยา หมอธรรม เป็นการเคารพนับถือ
ผีฟ้า ผีดิน ผีเสื้อเคียวกันทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบเครือญาติ 3. มีองค์ความรู้และภูมิปัญญาทั้ง
เรื่องการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การเคารพธรรมชาติ การเคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมี
ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพที่ถ่ายทอดผ่านวิถีชีวิตประจำวันและเรียนรู้ภายในครอบครัว

จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านม่วงไข่มีแบบแผนการดำเนินชีวิต โดยอยู่บนพื้นฐานความคิดความ
เชื่อที่ได้รับการสั่งสม และสืบทอดมาจากบรรพบุรุษของชนเผ่าผู้ไท ทำให้ความเป็น ตัวตนของคน
ผู้ไทได้แสดงออกทั้งด้านแบบแผนการดำรงชีวิต ระบบความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของคนใน
ชุมชน และยังเคารพต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยการยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา
ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะชนเผ่า จึงทำให้พวกเขาสามารถปรับตัว
ให้อยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติ พึ่งพากันเอง และมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย จากการศึกษายังแสดงให้เห็น
ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและอาจมีผลกระทบต่อการพึ่งตนเองของชุมชนมากในอนาคตคือ การสื
บทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดหรือเรียนรู้เฉพาะผู้ที่มี
อายุมากแล้วและจะมีการเรียนรู้เมื่อมีเหตุการณ์จริงเกิดขึ้นเท่านั้น ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์
อักษรให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ปัจจุบันกระแสวัฒนธรรมสากลและกระแสนิยมเข้ามาปะทะ
ชุมชนอย่างรุนแรง อาจทำให้ชุมชนมีวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเองลดน้อยลงได้

ดังนั้น ภายใต้นโยบายของรัฐบาล ซึ่งเป็นนโยบายประชานิยมของพรรคการเมืองที่เข้ามาบริหารประเทศ ส่วนใหญ่ส่งเสริมเรื่องเศรษฐกิจตามกระแสทุนนิยมเป็นหลักสำคัญ ชาวบ้านมั่งมีก็สามารปรับตัวโดยยึดหลักแนวคิดการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และใช้ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนเป็นสำคัญ ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามที่ได้รับการสั่งสอนจากผู้เฒ่าผู้แก่ มีความเคารพต่อธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมา และมีศาสนาพุทธเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในชุมชน

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

บ้านม่วงไข่ หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นชุมชนของชาวผู้ไท ที่ย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านดงหมู หมู่ที่ 11 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง เมื่อปี 2521 อันเนื่องมาจากความหนาแน่นของหมู่บ้าน ปัจจุบันมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 260 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 71 ครัวเรือน ซึ่งจากการศึกษา พบว่า ชุมชนบ้านม่วงไข่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท ที่คงเอกลักษณ์ด้านการดำรงวิถีชีวิตของชุมชนหมู่บ้านดั้งเดิม ทั้งในด้าน การดำเนินชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ค่านิยมความเชื่อ ที่สั่งสมและถ่ายทอดสู่ลูกหลาน สืบทอดรุ่นต่อรุ่น ซึ่งทำให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติ และความเป็นพี่น้องยังเหนียวแน่นสังเกตได้จากหมู่บ้านไม่มีประเด็นความขัดแย้งรุนแรง นอกจากนั้น การประกอบอาชีพเกษตรทำนาที่ต้องอาศัยน้ำฝน และเลี้ยงสัตว์ มีบางส่วนที่อพยพไปรับจ้างที่กรุงเทพหรือต่างจังหวัดแต่เป็นในลักษณะชั่วคราว ชุมชนที่มีหนี้สินน้อย หนี้สินที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากโครงการกองทุน 1 ล้านในยุครัฐบาลทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีน ทำให้อัตราการเป็นหนี้สูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด รวบรวมหนี้สินได้ประมาณ 3 ล้านบาท นอกจากนั้น การใช้จ่ายสิ่งของเครื่องใช้ยังคงมีน้อยและใช้จ่ายในภาวะที่จำเป็นเท่านั้น ขณะเดียวกัน ชุมชนเองก็ไม่ได้ปฏิเสธการพัฒนา เห็นได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามาทำการพัฒนา ชาวบ้านที่นี้ค่อนข้างที่จะให้ความร่วมมือแต่ก็ขึ้นอยู่กับความเห็นชอบของชาวบ้านส่วนใหญ่ และมักเป็นหมู่บ้านที่หน่วยงานรัฐยกเป็นหมู่บ้านตัวอย่างเสมอๆ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เห็นได้ชัดเจนว่าพึงพาปัจจัยภายนอกค่อนข้างที่จะน้อยและถือเป็นจุดแข็งของชุมชน

สิ่งที่ทำให้น่าสนใจก็คือ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่นำพาผู้คน ข้ามผ่านมิติการพัฒนาไปอย่างรวดเร็วของยุคนี้ ทำให้ชุมชนหรือหมู่บ้านต่างๆ ต่างมีทิศทางการพัฒนามุ่งสู่การมีเทคโนโลยี ความทันสมัย มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สาธารณูปโภค อย่างไม่เท่าเทียมและไม่เท่าทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิด ชุมชนหลายชุมชนไม่สามารถที่จะปรับตัวได้หรือปรับตัวอย่างสุดโต่งกลายเป็นเครื่องมือและไม่สามารถที่จะประกอบตนเองให้อยู่ได้ ด้วยภาวะของการถูกระทำอยู่ตลอดเวลาอย่างเห็นได้ชัดกับปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่อง เช่นความล้มเหลวทางด้านหนี้สิน ชาวชนบทพวกตักกันหรือเกิดการทะเลาะวิวาทกันมากขึ้น แต่สำหรับบ้านม่วงไข่ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท พวกเขาสามารถที่จะอยู่ได้ท่ามกลางความทันสมัย จึงเป็นการตั้งข้อสังเกตและข้อคำถามว่า พวกเขาอยู่ได้อย่างไร มีกลไกหรือเงื่อนไขอย่างไรที่ทำให้พวกเขาสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ เพื่อที่จะเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป ทีมวิจัยจึงให้ความสำคัญที่จะสรุปบทเรียนและถอดบทเรียนของบ้านม่วงไข่อันรวบรวมเป็นองค์ความรู้ของชาติพันธุ์ผู้ไทที่สามารถถ่ายทอดและเป็นบทเรียนที่ดีได้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองได้ของบ้านม่วงไข่
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้
3. เพื่อวิเคราะห์/สังเคราะห์ รูปแบบและกระบวนการจัดการ และถอดบทเรียนอันนำไปสู่การค้นหานโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.3 คำถามหลักการวิจัย

กระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองได้ของบ้านม่วงไข่เป็นอย่างไร มีรูปแบบและวิธีการในการจัดการชุมชน โดยเฉพาะปัจจัยที่เอื้อหนุนทั้งภายนอกและภายใน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเป็นอย่างไร

1.4 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในการศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองของบ้านม่วงไข่หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีกรอบแนวคิดการศึกษา ดังนี้

1. ชุมชนคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุล พอดี และพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างคนดี คนเก่ง มีความรับผิดชอบ ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน พัฒนาชุมชนให้มีความน่าอยู่ มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี มีระบบการเมืองการปกครองที่โปร่งใส มีกระบวนการยุติธรรมเป็นที่พึ่งของประชาชน และมีความเป็นธรรมในชุมชน

2. ชุมชนแห่งภูมิปัญญา โดยพัฒนาคนให้คิดเป็น ทำเป็น เรียนรู้ตลอดชีวิต มีเหตุผล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี และนวัตกรรมใหม่ มีความคิดสร้างสรรค์ ไปด้วยกับการสืบสานประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

3. ชุมชนสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่มีการดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของชุมชนที่พึ่งพาเกื้อกูลกัน มีการดูแลกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและคนยากจน รักษาไว้ซึ่งสถาบันครอบครัว และพัฒนาเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน

1.5 ขั้นตอนและวิธีการ

1. ประชุมเตรียมทีมวิจัย โดยทีมวิจัยทั้งหมดได้เข้าร่วมประชุม เพื่อเรียนรู้ เรื่องกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากพี่เลี้ยงและจากตัวแทนสำนักงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่วัดบ้านกุดดอแก่น หลังจากนั้นทั้ง 9 คนก็ได้ทำความเข้าใจกับโครงการรูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่ พร้อมกับแบ่งบทบาทหน้าที่ให้แต่ละคนรับผิดชอบ เรื่องที่ตนเองถนัดเกี่ยวกับงานวิจัยที่ต้องลงพื้นที่ และช่วยกันวางแผนการทำงาน

2. ศึกษาข้อมูลของชุมชนที่มีอยู่ เช่น ประวัติความเป็นมา แผนที่ชุมชน พื้นที่ทางสังคม

แผนที่ทางกายภาพของชุมชนที่ทีมวิจัยช่วยกันวาด

ของชุมชน ลักษณะทางกายภาพ ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน และทีมวิจัยได้ร่วมกันเขียนแผนที่ทางกายภาพของชุมชน และสถานที่ใกล้เคียงที่ชุมชนมีความสัมพันธ์ด้วย เพื่อให้เข้าใจบริบทของชุมชนในเบื้องต้นก่อนที่จะดำเนินกิจกรรมต่อไป

3. สร้างเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อชี้แจงและทำความเข้าใจ เป็นการ

จัดกิจกรรมครั้งแรกของการเริ่มโครงการฯ มีทีมส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ ทำให้เกิดความคุ้นเคยเป็นอย่างดี การจัดเวทีครั้งนั้น

ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านด้วยดีเหมือนกับครั้งอื่น ๆ ที่ผ่านมา นอกจากการเล่าถึงความเป็นมาของโครงการแล้วก็ได้ตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของที่ประชุมในการช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ก็ทำให้เกิดแนวคิดที่หลากหลาย แล้วนำประเด็นต่างเหล่านี้มากำหนดเพื่อสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

เวทีประชาคมสร้างความเข้าใจโครงการกับชุมชน

ทำเป็นแบบสอบถาม

4. การสัมภาษณ์ ราชบุคคลและราชครัวเรือนและผู้รู้ ได้นำแบบสอบถามลงเก็บข้อมูล โดยแยกผู้วิจัยออกเป็น 3 กลุ่ม ลงสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ปรากฏว่าใช้เวลา ครัวเรือนละไม่ต่ำกว่า 30 นาที หลังจากนั้นรวบรวมข้อมูลที่ได้ และแยกเป็นหมวดหมู่ เช่น ด้านสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ประเพณีวัฒนธรรม

เวทีถอดบทเรียนกลุ่มและร่วมกันสังเคราะห์ข้อมูล

6. สรุปรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบโจทย์และวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อไป มีนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ มีทีมทั้งหมดเข้าร่วม

วิเคราะห์ โดย
วิเคราะห์ มี
ต่อประเด็นที่
ประเด็น
วิเคราะห์ได้
เป็นระบบ

ทีมวิจัยร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีวิทยากรช่วยวิเคราะห์

5. จัดเวทีถอด

บทเรียนกลุ่มและสังเคราะห์
ข้อมูลร่วมกับชุมชน โดยนำ
ข้อมูลที่เก็บมาได้มาเล่าสู่ที่
ประชุม และให้ที่ประชุม
ช่วยตรวจสอบ และเพิ่มเติม
ในสิ่งที่ขาด พร้อมกับมีการ
ตั้งประเด็นคำถาม
พัฒนาการและการ
เปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่ง
ได้แบ่งผู้เข้าร่วมออกเป็น 3
กลุ่ม ตามอายุกับ 3 ยุคสมัย

มีวิทยากรช่วย
การแลกเปลี่ยน
ยกมาทีละ
เพื่อให้
ชัดเจน และ

1.6 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ระยะเวลา 7 เดือน (เดือนพฤษภาคม –เดือนพฤศจิกายน 2550)

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประชาชนเกิดการเรียนรู้และเกิดความตระหนักในคุณค่าของชุมชนตนเองเพิ่มขึ้น
2. เกิดรูปแบบการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่ อันนำไปสู่การเผยแพร่ได้
3. เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองและเป็นแนวทางในการค้นหาการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

บทที่ 2 บริบทของชุมชน

2.1 ที่ตั้ง/อาณาเขต

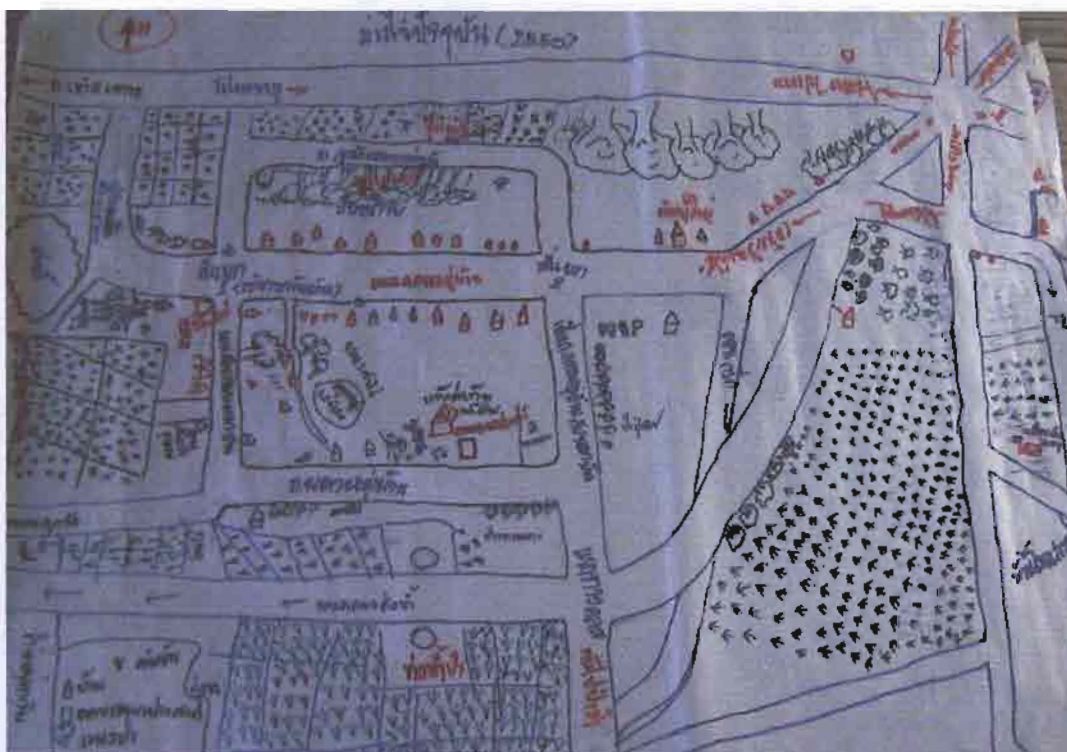
บ้านม่วงไข่ หมู่ที่ 5 เป็น 1 ใน 8 หมู่บ้าน ที่อยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอเขาวง และมีถนนลาดยาง จากอำเภอเขาวง ไปอ่างเก็บน้ำลำพะยังตอนบน ซึ่งเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เลี้ยวขวาเข้าหมู่บ้านประมาณกิโลเมตรที่ 6 และเดินทางอีก 700 เมตรก็ถึงหมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ทุ่งนาของชาวบ้านและถนนสายเขาวง – อ่างเก็บน้ำลำพะยัง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านคงหมู หมู่ที่ 11 ต.คุ้มเก่า อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านกุดบอดและบ้านหนอง ค.สงเปลือย อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ทุ่งนาของชาวบ้านมีถนนออกไปบ้านดอนไม้คุ้มและ โครงการเกษตรนำฝนบ้านแดนสามัคคี ต.คุ้มเก่า อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์

แผนที่แสดง ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

บ้านม่วงไข่เป็นหมู่บ้านที่แยกห่างออกจากหมู่บ้านอื่น จำนวนประชากรไม่มากนักจึงทำให้เป็นชุมชนที่สงบเงียบ ไม่มีเสียงรบกวนจากยานพาหนะ รวมทั้งปลอดภัยจากเสียงอึกทึกครึกโครมอื่น ๆ จึงเป็นหมู่บ้านที่อยู่กับธรรมชาติ มีอากาศที่บริสุทธิ์ปลอดโปร่งตลอดทั้งปี

2.2 จำนวนประชากร/ครัวเรือน

บ้านม่วงไข่มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 71 ครัวเรือน มีประชากร 260 คน เป็นชาย 128 คน หญิง 132 คน มีพื้นที่ทั้งหมด 748 ไร่ โดยมีพื้นที่สำหรับ ประกอบอาชีพ ทำการเกษตร ทำนา เลี้ยงสัตว์ จำนวน 653 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 95 ไร่ (ข้อมูลจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์แต่ละครัวเรือนและสอบถามจากผู้ใหญ่พร้อม ศรีอุ้น เมื่อเดือน มิถุนายน 2550) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และมีครัวเรือนที่เป็นข้าราชการบ้างเป็นบางส่วน แต่ก็ยังทำนากับข้าวไว้บริโภคเหมือนกับครัวเรือนอื่น ๆ นอกฤดูกาลการทำนา ประชากรจะประกอบอาชีพเสริม คือ ทอผ้า จักสาน และรับจ้างทั่วไป มีบางส่วนที่ออกไปทำงานต่างจังหวัด ในลักษณะชั่วคราว ช่วงหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว ส่วนมากเป็นพวกผู้ชายวัยแรงงาน ออกทำงานรับจ้างตัดอ้อย ทำงานก่อสร้าง ช่างปูน ช่างไฟฟ้า และมีเด็กเยาวชนที่เรียนจบมัธยมปลายหรือจบการอาชีวศึกษาเข้าทำงานที่โรงงาน บริษัท ห้างร้านต่าง ๆ ที่กรุงเทพฯ กลับมาเยี่ยมบ้านบ้างเป็นครั้งคราว ช่วงเทศกาลต่าง ๆ และส่วนใหญ่จะกลับมาอยู่บ้านเมื่อมีครอบครัวหรืออายุมากขึ้น

การขยายตัวของชุมชนหรือการเพิ่มจำนวนประชากรมาจากการแต่งงานมีครอบครัวของลูกหลานชาวบ้านม่วงไข่ การเพิ่มของประชากรจึงเป็นแบบช้า ๆ ทำให้ชุมชนไม่แออัด ชาวบ้านม่วงไข่ เป็นเครือญาติกันทั้งหมู่บ้าน มีการติดต่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างต่อเนื่อง จึงไม่มีปัญหาเรื่องความขัดแย้งที่รุนแรง พ่อแม่จะดูแลลูกหลานปลูกฝังให้เคารพนับถือผู้เฒ่าผู้แก่และสอนให้เยาวชนรู้จักทำงานช่วยพ่อแม่ทำงานอยู่กับครอบครัว จึงไม่มีปัญหาการมั่วสุมของวัยรุ่น ไม่มีปัญหายาเสพติด และไม่มีปัญหาเรื่องเกี่ยวกับอบายมุขต่าง ๆ

2.3 ลักษณะทางกายภาพของ

ชุมชน

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบดินอุดมสมบูรณ์ มีป่าละเมาะตามหัวไร่ปลายนาเป็นหย่อม ๆ สลับกับที่ทำนารอบหมู่บ้าน ซึ่งเป็น พื้นที่ของชาวบ้านม่วงไข่และหมู่บ้านใกล้เคียง ชาวบ้านใช้เป็น

ป่าละเมาะรอบ ๆ หมู่บ้านที่ชาวบ้านใช้เป็นที่หาถั่วหาคิน

ที่หาอยู่หากินตามธรรมชาติ เช่น หน่อไม้ หวาย มด แมลง พืชผักและเห็ดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล มีป่าคอนปูดอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านเดิมเป็นพื้นที่ป่าตามธรรมชาติ แต่ปัจจุบันมีคนถือครองกรรมสิทธิ์บริเวณนี้ แต่ยังไม่ทำลายป่าเพื่อเป็นที่ทำกินเพราะยังมีความเชื่อเรื่องการนับถือปูดอยู่ ใครก็ตามไม่สามารถทำลายป่านี้ได้ ถ้าทำลายก็จะทำให้ผีผี มีอันต้องเจ็บป่วยหรือมีอันเป็นไป มีการทำพิธีเลี้ยงปูดทุกปีในช่วงเดือนหก ก่อนที่จะลงทำนา พื้นที่นี้ชาวบ้านสามารถเข้าไปหาอยู่หากินเก็บผัก หักฟันตามฤดูกาล

การตั้งบ้านเรือนของประชาชนในหมู่บ้านม่วงไข่ มีการตั้งบ้านเรือนแบบกลุ่มหมู่บ้าน แต่ละบ้านจะตั้งอยู่ติดกับถนน ลักษณะของบ้านเป็นบ้านไม้สองชั้น ชั้นล่างโถง ไว้สำหรับเป็นที่ค้าหูกหรือการทอดผ้าของชาวผู้ไท ทอดผ้าห่ม ผ้าขาวม้า และผ้าฝ้ายอื่นเพื่อเก็บไว้ใช้และส่วนใหญ่ทอดผ้าห่มขายเป็นอาชีพเสริมหลังฤดูกาล การทำนา มีบ้างบางครั้งเรือนที่ทำบ้านคือเดิมด้วย อิฐ และปูน บ้านแต่ละหลังมีความคงทน ถาวร เพราะเป็นค่านิยมที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษว่าต้องมีไผ่มีนาหลาย (มีที่ดินสำหรับทำไร่และนาเยอะ) มีข้าวกิน มีบ้านอยู่อาศัยหลังใหญ่พอประมาณ ถือว่ามีฐานะดีกว่าครอบครัวอื่นในชุมชน ส่วนการตั้งบ้านเรือนจะตั้งในลักษณะเป็นกลุ่มเครือญาติอยู่บริเวณเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการไปมาหาสู่หรือติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันตามวัฒนธรรมผู้ไท

การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านม่วงไข่จะอยู่เลาะริมถนนสายกลางหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ มีบ้างประมาณ 10 ครัวเรือนที่อยู่ตามถนนสายรอง ในแต่ละครัวเรือนจะมี “เล้าข้าว” และคอกสัตว์เลี้ยง เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว ควาย ฯลฯ อยู่ใต้ถุนเล้าข้าวหรือแยกออกต่างหากจากตัวบ้าน

ถนนสายกลางหมู่บ้านที่มีบ้านเรือนตั้งอยู่เลาะสองข้างทาง

สภาพการตั้งบ้านเรือนของชุมชนจะอยู่ในพื้นที่บริเวณกว้าง ด้านหลังบ้าน เป็นสวนสำหรับปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง มะขาม มะพร้าว กอไม้ หวาย และไม้ป่าในท้องถิ่น ส่วนบริเวณรั้วรอบขอบเขตของบ้านจะปลูกพืชผัก และผักสวนครัว เช่น ตำลึง มะระ กระถิน ชะอม ขิง ข่า ตะไคร้ ฯลฯ ส่วนใหญ่ชาวบ้านม่วงไข่มีการปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินได้ทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านขยายใหม่ สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านจึงกว้างขวาง และร่มรื่นไปด้วยต้นไม้ การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้าน จึงดูเหมือนว่าตั้งบ้านอยู่ในสวน ไม่มีการแออัดเหมือนชุมชนอื่นๆ

แหล่งน้ำตามธรรมชาติ ก็มีห้วยลำพะยัง อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นเขตแดนกันระหว่าง ตำบลสงเปลือยกับตำบลคุ้มเก่า เป็นแหล่งหาอยู่หากินและเป็นแหล่งน้ำเพื่อทำนา ทำการเกษตรของ ชาวบ้านแถบนี้ ที่ต้นน้ำลำพะยัง แหล่งกำเนิดจากเทือกเขาภูพาน มีการสร้างอ่างเก็บน้ำลำพะยัง ตอนบนเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ห่าง จากหมู่บ้านไปทางตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 4 กิโลเมตร มีถนนหนทางที่สามารถเดินทางไปได้ อย่างสะดวกสบาย ชาวบ้านม่วงไข่ใช้เป็นแหล่งหาอยู่หากินบางส่วนก็มีที่นาอยู่ในเขตชลประทาน แห่งนี้ และมีการวางท่อส่งน้ำเพื่อการเกษตรจากห้วยไผ่ ผ่านหมู่บ้านม่วงไข่ จะมีการเปิดใช้น้ำใน ระยะเวลา 1-2 ปีข้างหน้า คิดว่าชาวบ้านก็คงจะทำไร่นาสวนผสมตามที่มีการสนับสนุนโดยทั่วไปใน พื้นที่เขตชลประทาน เพราะมีการจุดตระเวนน้ำในนาเพื่อกักเก็บน้ำแล้ว แหล่งน้ำที่จะมาเติมให้นอกฤดู ฝนก็มีแล้ว ที่นาของชาวบ้านมีอยู่กระจายตามมรดกที่ได้รับจากบรรพบุรุษหรือจากการซื้อเพิ่มเติม อยู่ในบริเวณลำห้วยคุ้มเก่าและลำห้วยสงเปลือย อยู่ติดเทือกเขาภูพานก็มี ชาวบ้านม่วงไข่มีที่ทำนาโดย เฉลี่ยครัวเรือนละ 8- 10

ไร่ ได้ผลผลิตข้าวเฉลี่ยปี ละ 150 ตัน(ค่าเฉลี่ย ทั้งหมู่บ้าน) เก็บไว้กิน ประมาณ 50 ตัน ที่ เหลือขายเป็นรายได้ผู้ ครอบครัวยุคใหม่ สำหรับลำ ห้วยขนาดเล็ก เช่น ห้วยขบงน้อย ห้วยตา หอย ห้วยน้ำแก้อย่าง ล้วนใหญ่ชาวบ้านปรับ ถมเป็นพื้นที่ทำนาแล้ว แต่

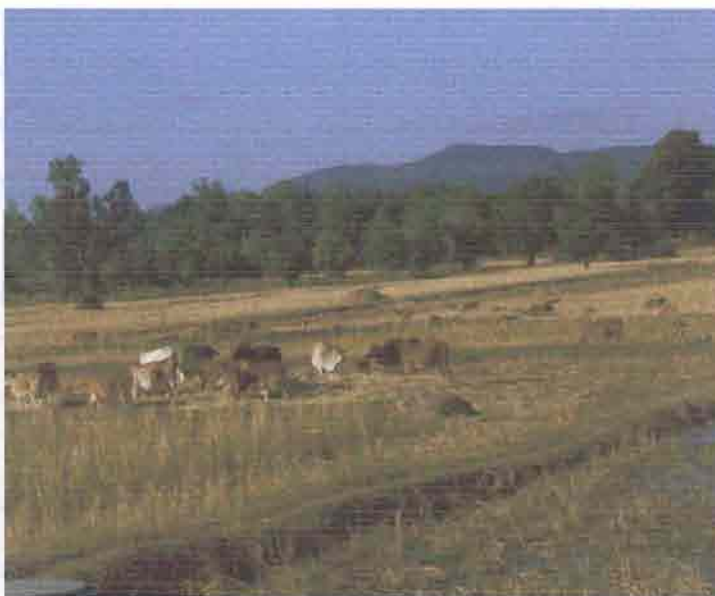

ก็ยังพอมีร่องรอยทางเดินน้ำอยู่และ อ่างเก็บน้ำลำพะยังตอนบนเป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของชาวบ้าน ชาวบ้านสามารถหาอยู่หากินได้ตามฤดูกาล ไม่มีการหวงแหนจากเจ้าของที่นา ป่าธรรมชาติอีกแห่ง หนึ่งที่ใช้ร่วมกันกับบ้านดงหมูทั้งสี่หมู่บ้าน คือ เขตป่าห้วยน้ำแก้อย่าง ห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศใต้ 1 กิโลเมตรคือห้วยลำพะยัง มีเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ แต่ก่อนจะมีการเผาผลาญป่าบริเวณนี้ แต่ ปัจจุบันมีการสร้างเขื่อน เขื่อนอยู่ที่นั่นทำให้มีการคัดค้านไม่บริเวณนี้เพื่อทำการเผาผลาญน้อยลง มีสำนัก สงฆ์มาตั้งอยู่ที่นี้บ่อยครั้งแต่ไม่ถาวร

2.3.1 สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศ

สามารถแบ่งออกเป็น 3
ฤดูกาล คือ ฤดูหนาว เริ่ม
ตั้งแต่ปลายเดือนกันยายน
ถึง เดือนกุมภาพันธ์ อากาศ
หนาวมากและมีลมกระโชก
แรง อุณหภูมิเฉลี่ย 8- 25
องศาเซลเซียส ฤดูร้อน อยู่
ราวเดือนมีนาคม ถึงเดือน
พฤษภาคม อากาศร้อนจัด
และแห้งแล้ง อุณหภูมิสูงถึง
40 องศาเซลเซียส และฤดู

ฝนอยู่ราวปลายเดือนพฤษภาคม

ทุ่งนาของชาวบ้านหลังฤดูฝนเก็บเกี่ยว

ถึงต้นเดือนกันยายน ซึ่งเป็นฤดูกาลการทำนา น้ำจะท่วมในช่วงระยะเวลาสั้นๆ นาข้าวจึงเกิดความเสียหายจากภาวะน้ำท่วมบ่อยมาก เพราะอยู่ใกล้ต้นน้ำลำห้วยยังและมีการสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อรองรับน้ำที่ไหลลงมาเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ นับเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำนา ปี ครอบคลุมกับมีสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมด้วย ซึ่งอำเภอเขาวงเป็นแหล่งผลิตข้าวเหนียวที่มีคุณภาพของจังหวัดกาฬสินธุ์

2.3.2 การคมนาคมและสาธารณูปโภค

การคมนาคม บ้าน
ม่วงไข่ อยู่ห่างจาก อำเภอ
เขาวงประมาณ 6 กิโลเมตร
และอยู่ห่างจากจังหวัด
กาฬสินธุ์ ประมาณ 100
กิโลเมตร การเดินทางเข้า
หมู่บ้านโดยรถยนต์ส่วนตัว
สามล้อรับจ้าง และจักรยาน
ยนต์รับจ้าง เข้าได้ 4 ทาง
คือเส้นทางที่หนึ่ง เดิน
ทางเข้าของหมู่บ้านทางทิศ

อาคารอเนกประสงค์เป็นศูนย์กลางการประชุมของหมู่บ้าน

ตะวันออก เดินทางเข้ามาจากบ้านดงหมู เส้นทางที่สอง ทางทิศเหนือ เดินทางมาจากองค์การบริหารส่วนตำบลคุ่มเกล้าเลี้ยวขวามีสายทางเข้าหมู่บ้าน เส้นทางที่สาม ทางทิศใต้ เดินทางจากบ้านกุดบอด ตำบลสงเปลือบข้ามห้วยอัมพะยัง ผ่านส่วนหนึ่งของบ้านโนนสวรรค์ มีเส้นทางถึงบ้านม่วงไข่ และเส้นทางที่สี่ ทางทิศตะวันตกเดินทางมาจากบ้านคอนไม้คุ่ม ตำบลสงเปลือบข้ามสะพานคอนไม้คุ่ม – แคนสามัคคี เลี้ยวขวา ก็จะเข้าสู่บ้านม่วงไข่ การคมนาคมในพื้นที่บ้านม่วงไข่เป็นถนนคอนกรีตผ่านกลางหมู่บ้าน 1 สายจากทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านที่มาจากองค์การบริหารส่วนตำบลคุ่มเกล้าตลอดถึงบ้านดงหมู รวมระยะทาง 1.5 กิโลเมตร และมีถนนลูกรังรอบๆ หมู่บ้าน 3 สายระยะทาง ประมาณ 1.5 กิโลเมตร ทุกครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ และมีไฟฟ้าส่องสว่างตามถนนภายในหมู่บ้าน สำหรับเรื่องน้ำดื่มทุกครัวเรือนจะมีภาชนะเก็บน้ำฝนไว้ดื่ม เช่น โอ่งแดง ถังซีเมนต์ และถังเก็บน้ำดื่มกลางของหมู่บ้าน ตั้งอยู่ที่อาคารอเนกประสงค์ ได้รับสนับสนุนการสร้างจากองค์การบริหารส่วนตำบลคุ่มเกล้า ถ้าฝนตกต้องตามฤดูกาลก็จะเพียงพอที่จะดื่มตลอดทั้งปี สำหรับน้ำใช้ มีการเจาะน้ำบ่อบาดใต้ดินส่วนตัวของแต่ละครัวเรือน ใช้ไฟฟ้าปั่นน้ำขึ้นมาใช้ การติดต่อสื่อสารภายในหมู่บ้านใช้หอกระจายข่าวประกาศแจ้งข่าวสารประชาสัมพันธ์เรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการประกาศเชิญชวนประชุมประชาคมหมู่บ้านด้วย นอกจากนี้การสื่อสารกับภายนอกใช้ตู้โทรศัพท์สาธารณะ และใช้โทรศัพท์มือถือส่วนตัว สถานที่เป็นส่วนกลางของหมู่บ้านคือ อาคารอเนกประสงค์ (ได้รับงบประมาณการจัดสร้างจากองค์กรพัฒนาชุมชน หรือ SIF) ตั้งอยู่ที่ถนนสายนอกบ้านทางทิศใต้ค่อนข้างไปทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน อาคารแห่งนี้ใช้เป็นที่พักประชุม จัดอบรม สัมมนา เป็นหน่วยเลือกตั้ง การร่วมกันประกอบกิจกรรมต่าง ๆ จัดตั้ง หอกระจายข่าว อุปกรณ์ข่าวของเครื่องใช้ของหมู่บ้านเก็บไว้ที่นี่ หรือเรียกได้ว่าเป็นศูนย์รวมของคนในหมู่บ้าน

2.3.3 สถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา

วัดโพธิ์ไทร เป็นวัดที่ตั้งอยู่ที่บ้านโนนสูง หมู่ที่ 7 เป็นวัดที่ทั้งสี่หมู่บ้านไปร่วมทำบุญด้วยกัน คือ บ้านม่วงไข่ ดงหมู โนนสูงและบ้านโนนสวรรค์ ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านม่วงไข่ออกไปทางทิศตะวันออก ผ่านบ้านดงหมู ประมาณ 2 กิโลเมตร ชาวบ้านม่วงไข่ไปร่วมทำบุญทุกครั้ง ที่มีการจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ เป็นคณะกรรมการร่วมกัน

วัดเป็นสถานที่สำคัญที่ชาวบ้านร่วมทำบุญประเพณีต่างๆ

และชาวบ้านร่วมเป็นกลุ่มคำวัด (กลุ่มชาวบ้านที่ผลัดเปลี่ยนกันไปถวายภัตตาหารเช้าและเพล) มีการเดินทางไปทำบุญตักบาตรทุกวันพระ ชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธทั้งหมดบ้าน วัดแห่งนี้ตั้งขึ้นมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2463 และยังคงปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาร่วมกันสืบต่อกันมา

2.3.4 สถานศึกษา

สมัยก่อนราวปีพ.ศ. 2478 ได้มีการเปิดโรงเรียนของภาครัฐ โดยใช้วัดบ้านดงหมู เป็นสถานที่เรียนหนังสือระดับประถมต้นของเด็ก ๆ ชาวบ้านดงหมูทั้งสี่หมู่บ้าน คือ บ้านดงหมู โนนสูง โนนสวรรค์ และบ้านม่วงไข่ ต่อมาราวปี พ.ศ.2504 จึงมีการแยกออกไปตั้งโรงเรียนขึ้นต่างหากที่บ้านโนนสวรรค์ เล็ก ๆ จะเดินทางไปโรงเรียนที่โรงเรียนบ้านดงหมู ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ตั้งอยู่ที่บ้านโนนสวรรค์หมู่ที่ 12 โรงเรียนที่นี่จะมีนักเรียนมาเรียนด้วยกัน 4 หมู่บ้าน รวมทั้งบ้านม่วงไข่ด้วย ห่างจากบ้านม่วงไข่ประมาณ 2 กิโลเมตร เล็ก ๆ เดินทางไปโรงเรียนโดยการขี่จักรยาน ส่วนเด็กอนุบาลไปโรงเรียนที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านดงหมู ตั้งอยู่ใกล้วัดบ้านดงหมู โดยผู้ปกครองรับส่งเด็กเองและมีเด็กอนุบาลบางส่วนไปโรงเรียนที่อำเภอเขาวง มีบริการรถรับส่ง ระดับมัธยมและวิทยาลัยเทคนิค ต้องเดินทางเข้าไปเรียนที่ตัวอำเภอเขาวง โดยการจ้างเหมารถเป็นรายเดือน หรือไม่ก็ขี่มอเตอร์ไซด์ไปเอง เด็ก ๆ ส่วนใหญ่จะเรียนจบมัธยมปลายหรือวิชาชีพระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง(ปวส.) ก็จะออกไปทำงานที่ต่างจังหวัดบ้าง เด็กเยาวชนเหล่านี้ในขณะที่เรียนหนังสือในระบบ พอกลับจากโรงเรียนหรือช่วงวันหยุดจะต้องทำงานประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ทอผ้า และการทำมาหากินตามธรรมชาติ เพื่อช่วยครอบครัว ตลอดจนได้รับการอบรมสั่งสอนให้อยู่ในกรอบประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของชนเผ่าผู้ไท เช่นผู้หญิงแม่จะสอนเรื่อง การรักษาวนลงสวนตัว การแต่งกาย ตลอดจนกิริยามารยาทที่แสดงต่อผู้อื่น จึงทำให้เยาวชนเหล่านี้สามารถนำความรู้เหล่านี้ไปปรับใช้ในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

2.4 ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านม่วงไข่

จากหนังสือผู้ไทอำเภอเขาวง ของคุณตามงคล อารมณีสิต กล่าวไว้ว่าชาวผู้ไทเดิมอพยพมาจากเมืองวัง ผังประเทศลาว โดยถูกถูกรานจากเมืองเวียงจันทน์ จึงอพยพข้ามฝั่งแม่น้ำโขงมา และถูกกองทัพไทยไปตีกวาดค้อนมาจากเมืองวัง เข้ามาอยู่ในอาณาเขตของประเทศไทย และเป็นคนเชื้อชาติไทยตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ชนเผ่าที่อพยพมาพร้อมกับชนเผ่าผู้ไท คือ เผ่าข่าและย้อ อพยพอาศัยอยู่ตามบริเวณลุ่มแม่น้ำเพื่อทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ จนมาตั้งถิ่นฐานอยู่แถบจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร และจังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2388 สมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การอพยพมาของชาวอำเภอเขาวงครั้งนี้ ได้แยกย้ายกันไปอยู่ตามที่ลุ่มน้ำลำห้วยยังมีชนเผ่าย้อ อาศัยอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอเขาวง แถบบ้านนาตู บ้านภูถ่านช้าง ชนเผ่าผู้ไทอาศัยอยู่ที่บ้านกุศลิสม (ภายในตัวอำเภอเขาวงในปัจจุบัน) และมีอีกกลุ่มหนึ่งมาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านหนองแสง กุดบอด นาวี ตำบลสงเปลือยในปัจจุบัน เมื่อประชากรเพิ่ม

มากขึ้น ทำให้ชุมชนขยายตัวและมีความแออัด จึงมีชาวบ้านบางส่วนย้ายออกมาจากบ้านหนองแสง เพื่อมาอยู่ใกล้กับที่ทำนา ทำสวนและเลี้ยงวัว ควาย

ชาวบ้านม่วงไข่เป็นชุมชนเผ่าผู้ไท มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายรักความสงบ มีความสามัคคี มีความขยัน อดทน มีความซื่อสัตย์สุจริต มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คบหากับผู้คนได้ง่าย เชื้อคนง่าย เป็นมิตรกับทุกคน เมื่อมีแขกมาเยี่ยมเยือนก็จะต้อนรับด้วยดี เรียกว่า “เลี้ยงปูเลื้อ” ด้วยการดูแลทั้งเรื่องอาหารและจัดหาที่หลับที่นอนให้ จากฐานความคิดนี้จึงเป็นรากฐานในการกำหนดแบบแผนความคิดและพฤติกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน ชาวบ้านม่วงไข่ได้รับเอาวัฒนธรรมและประเพณีที่ถูกสั่งสมและสืบทอดมาเฉพาะชนเผ่าอย่างเคร่งครัดและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย พิธีกรรมต่างๆ เป็นต้นว่า การแต่งงาน มีการหาพ่อล้าม แม่ล้าม เป็นการสร้างความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ใกล้ชิด การจัดงานศพเป็นหน้าที่ของเขยทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจอย่างเข้มแข็งของเครือญาติฝ่ายเขยเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างจริงจัง นอกจากนี้ก็ยังมีการสร้างความสัมพันธ์ที่แนบแน่นอีกอย่างหนึ่ง โดยเกิดขึ้นจากการประกอบพิธีกรรมการเหยา ซึ่งประกอบด้วย แม่เมือง ลูกเมือง ลูกเลี้ยง เกิดความสัมพันธ์เหมือนกับพี่น้องครอบครัวเดียวกัน

บ้านม่วงไข่นอกจากมีรากฐานความคิดความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดจากผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งเป็นจุดแข็งของชุมชนแล้ว ชุมชนยังอยู่ด้วยกันแบบชุมชนดั้งเดิม ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทร เปรียบเสมือนเครือญาติกันทั้งหมู่บ้าน ไม่เล่นการพนัน ไม่มีปัญหาขบถทะเลาะวิวาท และไม่มีปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงเกิดขึ้นภายในชุมชน ประกอบกับการที่บ้านม่วงไข่เป็นชุมชนขนาดเล็ก ผู้คนในชุมชนยังไม่มากนัก มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง ส่งผลให้ชุมชนบ้านม่วงไข่อยู่ด้วยอย่างสันติ

ย้ายมาครั้งแรกจำนวน 6 ครอบครัว คือ 1. ครอบครัวของ นายแก้ว อารมณ์สวะ 2. นาย สี เทียน อารมณ์สวะ 3. นาย สีทา หาศิริ 4. นาย กุ่ม เรืองชัย 5. นาย มอญ วัดเข้าหลาม และ 6. ครอบครัวของนางคำหลา ศรีแสน

บ้านเจ้าโคตรคนแรกของหมู่บ้าน

การย้ายเข้ามาอยู่ครั้งแรกขึ้นอยู่กับเขตปกครองของบ้านดงหมู หมู่ที่ 11 ต่อมาในปี พ.ศ. 2521 จึงได้รับการแต่งตั้งเป็น “บ้านม่วงไข่” ขึ้นอย่างเป็นทางการและมีผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายพร้อม ศรีอุ่น และ

ยังคงดำรงตำแหน่งจนถึงปัจจุบัน ผู้คนที่ย้ายมาล้วนเป็นเครือญาติกันทั้งหมด พื้นที่ตั้งบ้านเรือนภายในหมู่บ้านมีการแบ่งปันให้กัน เพราะค่านิยมของคนผู้ไทแล้ว มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน คนหยะ เรืองชัย อายุ 71 ปี ทีมวิจัยอาวุโสเล่าให้ฟังว่า “ การจับจองที่ทำกินในระยะแรกที่ย้ายเข้ามาอยู่ จับจองโดยการถางป่าเป็นแนวเขต ใครมีลูกหลานมากก็ช่วยกันจับจองได้มาก คนที่มีลูกหลานน้อยก็จับจองน้อย ตามความสามารถในการถางป่าเพื่อเป็นที่ทำกิน” ชาวผู้ไทที่ส่วนใหญ่จะจับจองที่ตั้งหมู่บ้านแยกต่างหากจากที่ทำกิน คือทุกคนที่ย้ายมาจะมีที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ส่วนที่ทำกินก็จะจับจองได้ตามความพอใจของแต่ละครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นที่ลุ่มอยู่ใกล้แหล่งน้ำตามธรรมชาติ มีการแยกย้ายกันจับจอง โดยแบ่งตามต้นตระกูล เช่น ตาสีเทียน อารมณ์สวะ (เสียวชีวิต) จับจองที่นาบริเวณท้ายหมู่บ้านเมืองไปทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ตามแกว อารมณ์สวะ (เสียวชีวิต) จะจับจองบริเวณห้วยบงตอนบนห่างหมู่บ้านออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 4 กิโลเมตร ตามอู๋ วัดข้าวหลาม (เสียวชีวิต) และยายคำเหลา ศรีแสน อายุ 87 ปี จับจองบริเวณห้วยบงตอนใต้ถัดลงมาตามแกว อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านระยะทางห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร ตากุ่ม เรืองชัย (เสียวชีวิต) จับจองบริเวณห้วยน้ำเกลี้ยง ห้วยน้ำยัง อยู่ติดกับหมู่บ้านทางทิศใต้ ตามอู๋กับตาสีทาจับจองบริเวณห้วยกบใกล้กับภูผาบั๊กดี (เป็นชื่อเรียกเทือกเขาภูพาน) อยู่บริเวณทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านระยะทางห่างจากหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตร มรดกเหล่านี้ยังเป็นมรดกตกทอดมาถึงลูกหลานในปัจจุบัน ที่ทำกินบริเวณเดียวกันจึงมีต้นกำเนิดมาจากโคตรเหง้าอันเดียวกัน มีพิธีบรรพบุรุษประจำโคตรเหง้า ดังนั้นความสัมพันธ์ของแต่ละโคตรเหง้า ความเป็นเครือญาติจะผูกพันเหนียวแน่นทางสายเลือด ตลอดจนความเชื่อความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ควบคู่กันไป โดยแยกออกจากกันไม่ได้ตราจนมาถึงปัจจุบัน

2.5 ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม

2.5.1 การนับถือผู้อาวุโส

คนในหมู่บ้านม่วงไข่ จะให้ความเคารพนับถือผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้อาวุโสในชุมชนหรือเจ้าโคตรในแต่ละเครือญาติจะมี เจ้าโคตรที่เป็นศูนย์กลางในการ ไปมาหาสู่ระหว่างเครือญาติด้วยกันเรียกว่า “เฮือนหลวง” เป็นบ้านที่เป็นที่ประชุมปรึกษาหารือพบปะเครือญาติตลอดจนช่วยคลี่คลายแก้ไขปัญหาดัง ๆ ดังนั้นผู้ที่อยู่เฮือนหลวงนี้ต้องมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อยู่มากพอสมควร คนที่อาศัยอยู่ครอบครัวเดียวกันกับเฮือนหลวง ประกอบพ่อแม่หรือผู้ที่เป็นเจ้าโคตร และครอบครัวของลูกอีก 1 ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวของลูกคนใด หรือครอบครัวของลูกคนสุดท้ายต้องจะเป็นลูกสาวหรือลูกชายก็ได้ เฮือนหลวงนี้จะมีบ้านหลังหลวง มีเล้าข้าวหลวง (หลวง หมายถึง ขนาดใหญ่) ได้นาหลาย (ที่นามากกว่าครอบครัวอื่น) ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือทุกเรื่องที่เครือญาติได้รับความเดือดร้อน เช่น การทำนาก็ต้องเก็บผลผลิตไว้เผื่อญาติที่ไปมาหาสู่หรือ ผู้ขาดแคลน ข้าวไม่พอกิน หากมีเรื่องขัดแย้งในชุมชนจะเชิญเจ้าโคตรแต่ละเครือญาติหรือผู้เฒ่าผู้แก่มาร่วมกันหลายคนเป็นผู้เจรจาไกล่เกลี่ย ทำความเข้าใจพร้อมทั้งสั่งสอน รวมถึงการอ้างให้เห็นถึงความเป็นเครือญาติของคู่กรณี สุดท้ายก็จะ

ออมชอมและประนีประนอมกันได้ ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในชุมชนสามารถแบ่งออกเป็นกรณี ได้ 3 กรณีได้แก่ กรณีที่หนึ่ง สามี ภรรยาไม่เข้าใจกัน ลูกแทน วัคเข้าหลาม เป็นคนหนึ่งในทีมวิจัยเล่าว่า : “การว่าความ (การว่าความ หมายถึงการเจรจาไกล่เกลี่ย) ระหว่างสามีภรรยา ที่มีปัญหาภายใน ครอบครัว ผู้เฒ่าผู้แก่จะเฝ้าหาหว่านล้อมให้ทั้งสองฝ่ายอภัยให้กันและกัน และเพื่อให้ครอบครัวอยู่ด้วยกันต่อไป เพื่อให้เห็นแก่ลูกหลานที่เกิดมา ถ้าว่ามีฟังความผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะศึกษาความเป็นญาติพี่น้อง สุดท้ายก็ยอมปฏิบัติตามที่ผู้เฒ่าผู้แก่บอกสอน” กรณีที่สอง การเล่นด้วยกันของเด็ก ๆ ในบางครั้งอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุ ทำให้มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับบาดเจ็บ ผู้เฒ่าผู้แก่จะมีการเจรจาไกล่เกลี่ยให้ทั้งสองฝ่ายที่เป็นคู่กรณีกันเห็นแก่ความเป็นพี่น้อง มีการสืบสาวญาติพี่น้อง โศครเหง้าที่มีสายเลือดใกล้ชิดกัน การตัดสินอาจจะเป็นการขอขมา หรือมีการทำขวัญให้แก่ผู้บาดเจ็บหรือเสียหาย และปรับความเข้าใจต่อกันได้ด้วยดี และกรณีที่สามการแย่งชิงมรดก เช่น การแบ่งเขตที่ดินระหว่างญาติพี่น้องด้วยกัน การทำรั้วแนวเขตแดนอาจจะล่วงล้ำเข้าไปในที่ ของใครคนใดคนหนึ่งมากกว่า และตกลงกันไม่ได้ การเจรจาไกล่เกลี่ยจะให้ผู้เฒ่าผู้แก่ของต้นตระกูลเป็นผู้มาเจรจาตัดสินจนสามารถตกลงกันได้ และสั่งห้ามไม่ให้ล่วงละเมิดพื้นที่นั้นอีก

การอยู่ร่วมกันของชาวบ้านม่วงไข่ เป็นการย้ายเข้ามาอยู่ในช่วงเวลาใกล้เคียง กันทั้ง 6 ครอบครัว หรือเรียกว่า 6 โศครเหง้า (โศครเหง้า หมายถึง เครือญาติต้นตระกูลที่ใช้นามสกุลเดียวกัน) สมัยก่อนแต่ละครอบครัว จะมีลูกมากประมาณ 6-12 คน ต่อมาลูกหลานของชาวบ้านม่วงไข่เติบโตขึ้นก็แต่งงานกับลูกหลานชุมชนชาวไทยในหมู่บ้านใกล้เคียง แล้วก็เข้ามาอาศัยอยู่บ้านม่วงไข่ ทำให้มีจำนวนครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างค่อยเป็น ค่อยไป มีการปลูกฝังความคิดจากญาติผู้ใหญ่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เกี่ยวกับการเลือกคู่ครอง ผู้เฒ่าผู้แก่ของครอบครัวจะบอกกับลูก ๆ หลาน ๆ เสมอว่าให้แต่งงานกับคนชาวไทยด้วยกัน จะได้รู้จักหว่านอุปถัมภ์เต้า ว่าเป็นคนมีฐานะพออยู่พอกิน มีที่ไร่นาพอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้ เป็นคนขยันในการทำไร่ทำนา ดังนั้นการแต่งงานหรือเลือกคู่ครองต้องผ่านความเห็นชอบจากญาติผู้ใหญ่ก่อน ถึงจะตกลงให้มาสู่ขอแต่งงานกันได้ หรือในสมัยก่อนมีบางคู่ที่ถูกคลุมถุงชนด้วยซ้ำไป ถ้าอายุทั้งชายและหญิงประมาณ 20 ปีกว่า ๆ แต่ยังหาคู่ไม่ได้ ญาติผู้ใหญ่ก็จะจับคู่ให้ตามที่ผู้ใหญ่เห็นว่าสมควรตามฐานะ ก่อนที่จะแต่งงานจะมีการหา “พ่อล่อม แม่ล่อม” (พ่อล่อม แม่ล่อม หมายถึง คู่สามีภรรยาที่ถูกเชิญให้มาเป็นพ่อ แม่ของคู่แต่งงานใหม่) ทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่างครอบครัว ฝ่ายเจ้าบ่าว และเจ้าสาวและดูแลครอบครัวของคู่แต่งงานใหม่ตลอดไป เพื่อที่จะมาเจรจาสู่ขอลูกสะใภ้ พ่อล่อม แม่ล่อมจะเป็นเหมือนพ่อแม่ คนที่สองของคู่แต่งงาน โดยฝ่ายชายจะเป็นผู้หาล่อม (หาล่อม หมายถึง การนำดอกไม้พร้อมเทียนอย่างละคู่ไปบอกกล่าวหรือ เชิญชวนให้มาเป็นล่อม) และล่อมจะต้องมีคุณสมบัติคือ เป็นครอบครัวอบอุ่น หัวเดียว เมียเดียว มีฐานะปานกลาง ไม่เคยมีปัญหาการทะเลาะเบาะแว้ง ภายในครอบครัวก็เรียกได้ว่าเป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือ ดูแลทุกเรื่องของคู่แต่งงานใหม่ได้ เช่น บอกกล่าวคัดเตือน ให้คำแนะนำเรื่องการใช้ชีวิตคู่ ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี ตลอดจนการเจรจาไกล่เกลี่ยเมื่อชีวิตมีปัญหาภายในครอบครัว

การแต่งงานส่วนใหญ่จะให้ฝ่ายชายมาอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิง เรียกว่าเอาเขามาขู (มาขู หมายถึง มาอยู่อาศัยที่บ้านของฝ่ายหญิง) ต้องมาทำนา ทำสวน เลี้ยงวัว ควายให้กับฝ่ายพ่อตา ก่อนอย่างน้อย: สามปี ถึงจะให้ออกรเรือน ต่างหาก หรือไม่ก็พาเมียและลูกกลับไปอยู่ที่บ้านของฝ่ายชาย แต่ถ้าครอบครัวที่ฝ่ายหญิงมีลูกน้อยกว่าฝ่ายชาย การสู่ขอสาวก็จะเป็นการสู่ขอสะใภ้ไปเลี้ยง ย่า คือจะให้ฝ่ายหญิงไปอยู่กับฝ่ายสามี คำสินสอดก็จะเรียกแพงกว่ามาอยู่กับฝ่ายหญิง เพราะผู้กำหนดคำสินสอดเป็นฝ่ายหญิง การแต่งงานไม่ว่าจะไปอยู่กับฝ่ายหญิงหรือชายก็จะมีการครอบเข้าผี หมายถึงการบอกกล่าวแก่ผี บรรพบุรุษฝ่ายนั้น เช่นฝ่ายชายมาอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิง ก็จะมีการบอกกล่าวแก่ผี บรรพบุรุษของฝ่ายหญิง ว่ามีลูกเขย หลานเขยมาอยู่ด้วยให้ดูแล ปกปักษ์รักษา ให้อยู่เย็นเป็นสุข จะมีการบอกกล่าวตั้งแต่วันที่ทำพิธีเข้าพาศวัญ (พาศวัญ หมายถึง ชันโดกที่มีเครื่องคายการประกอบพิธีการสู่ขวัญ คู่บ่าวสาว) ซึ่งประกอบด้วย ชันหมากเบ็ง (พานบายศรี) ที่เย็บจากใบตองกล้วย แล้วประดับประดาให้สวยงามด้วยดอกกรัก ดอกบานไม่รู้โรยและดอกดาวเรือง มีผ้าห่ม ฝ่ายเป็นใจใหญ่ ฝ่ายผูกแขน ไช้คัม ไก่คัม ข้าวคัมมัด หมอพราหมณ์จะเป็นคนทำพิธีบายศรีสู่ขวัญแก่คู่บ่าวสาว มีการผูกแขนคู่บ่าวสาวจากญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย ในวันแต่งงานนั้นเลย ฝ่ายชายก็ต้องถือ ปฏิบัติเหมือนกับครอบครัวฝ่ายหญิง

จะเห็นได้ว่า ปัญหาหรือความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ส่วนใหญ่แล้วจะมีผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้เจรจาไกล่เกลี่ย โดยอ้างให้เห็นถึงความเป็นเครือญาติ การให้อภัยต่อกัน การสร้างสัมพันธที่ดีต่อกัน ตลอดจนความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์ต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในชุมชน การดำรงไว้ซึ่งสังคมที่สงบสุข และเอื้ออาทรต่อกัน

2.5.2 การนับถือเขย

“เขย”เป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติฝ่ายชาย โดยแต่งงานกับลูกสาวหรือหลานสาวของครอบครัว นับเป็นญาติที่สำคัญมากเมื่อมีการตายเกิดขึ้น ตามประเพณีผู้ไทแล้วจะมอบให้เขยเป็นคนจัดการเรื่องเกี่ยวกับงานศพ ตั้งแต่ตั้งงานเสร็จงานเก็บอัฐิเข้าบรรจุพระธาตุ ในช่วงการจัดงานศพ จะทำหรือประกอบพิธีต่าง ๆ ต้องให้เขยเป็นคนเริ่มทำก่อน ขณะที่เคลื่อนย้ายศพเพื่อไปทำการฌาปนกิจที่ป่าช้า เขยจะเป็นคนคอนบุญปาง (คอนบุญปาง หมายถึงเป็นคนนำทาง) มีการแบกท่อนหิน (หินที่ใช้ก่อไฟตั้งแต่วันแรกที่มีการตายเกิดขึ้น) จากบ้านเป็นคบเพลิงที่จะจุดเผาศพ อีกข้างหนึ่งของท่อนหินนั้นก็จะมี ข้าวของสัมภาระบางส่วนที่จะนำไปให้ผู้ตายนำไปใช้ในปรโลก ในการจัดงานศพจะว่าเป็นการร่วมมือร่วมใจของเขยก็ว่าได้ โดยเจ้าภาพของผู้ตายจะผูกแขนบอกให้รู้ว่าใครบ้างที่เป็นเขยของบ้านนี้ จะเป็นการทำความรู้จักเครือญาติที่เป็นเขยด้วยกันหลาย ๆ รุ่นตั้งแต่รุ่นตาจนถึงเหลนเขย ร่วมกันรับผิดชอบเรื่องการจัดงานทั้งหมด ตั้งแต่การจัดหาโรงศพ การอาบน้ำศพ การสวดอภิธรรม การทำอาหารบริการแขก เป็นต้น เมื่อนำศพไปเผาแล้วก็จะมัดฝ่ายผูกแขนทั้งเป็นการบอกว่าไปอยู่กับภพกับผู้ตาย คือตายแล้วเป็นผี ไม่ให้มานับญาติอีก เพราะถ้าผู้ตายยังมีความผูกพันรู้ หรือมานับญาติอยู่ จะทำให้เขยคนนั้นเกิดการเจ็บป่วย โดยปกติถ้ามีผู้เสียชีวิตในหมู่บ้าน

ชาวผู้ไทจะช่วยเหลือกันอยู่แล้ว สมัยก่อนนับถือเป็นข้อค้ำใจไม่ให้งานส่วนตัวทุกอย่าง เช่น ทอผ้า จักสาน เป็นต้น เพื่อมาคุ้มโฮมกันที่บ้านที่มีผู้ตาย ทั้งกลางวันและกลางคืน แต่การนับเขยก็ยังมี ความสำคัญแบบเครือญาติใกล้ชิดกว่าชาวบ้านคนอื่น ๆ อยู่จนถึงปัจจุบัน

2.5.3 การนับถือแม่เมือง

การนับถือเครือญาติอีกอย่างหนึ่งคือการนับถือ “แม่เมืองของหมอเหยา” แม่เมืองเป็นผู้ที่สามารถประกอบพิธีกรรมการเหยาได้ ลูกเมืองมีสองกรณีคือ กรณีที่หนึ่ง ลูกเมืองที่เจ็บป่วย หรือญาติ เจ็บป่วย จากการไปส่องดูอาการเจ็บป่วยแล้วพบว่า มีผีหมอ (ผีหมอ หมายถึง ผีฟ้า ผีแถนหรือผีไท้ ที่ ชนเผ่าผู้ไทให้ความเคารพนับถือมาตั้งแต่บรรพบุรุษ) อยากมาอยู่ด้วย จึงทำพิธีคุมผีออก (คุมผีออก หมายถึง การประกอบพิธีกรรมรักษา อาการเจ็บป่วยด้วยการเหยา) ก็จะเป็นลูกเมืองของหมอเหยา เรียกว่าผีหมอ สามารถเรียนพิธีกรรมการเหยา การส่อง จากแม่เมืองได้ กรณีที่สองคือ ลูกเลี้ยง เป็นการนำไปให้อยู่ในความดูแลของผีที่หมอเหยานับถือ เพราะ เป็นเด็กที่เลี้ยงยาก เจ็บป่วยบ่อย พ่อ แม่ ก็เลยนำไปคบ (คบ หมายถึง การทำพิธี มอบให้เป็นลูกเลี้ยง มอบให้อยู่ในความดูแลของผีที่แม่ เมืองนับถือ) กับแม่เมือง มีการทำพิธีรับเป็นลูกเลี้ยงโดยการ ถูขวัญ ผูกแขนเด็กและบอกกล่าวแก่ผีที่ แม่เมืองเคารพนับถืออยู่ ให้ช่วยดูแล ปกปักษ์รักษา ให้เลี้ยงง่ายเจริญเติบโตตามวัย ดูแลหาย ปาวาริ สารวัตรกำนันตำบลสงเปลือย อำเภอเขาวง เล่าว่า (เล่าในการประชุมสรุปความก้าวหน้างานวิจัยชุด โครงการชาติพันธุ์ผู้ไท ณ ห้องประชุม สถานีอนามัยบ้านกุดบอด ตำบลสงเปลือย วันที่ 16 สิงหาคม 2550) “ตัวท่านเองก็เป็นลูกเลี้ยงของหมอเหยา ทั้งลูกเมือง และลูกเลี้ยงจะมีข้อปฏิบัติค่อนข้างเหมือนกับ เป็นญาติใกล้ชิดกัน สิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกเช่นนั้น เพราะว่า มีความเชื่อและนับถือผีเหมือนกัน มีการนำดอกไม้ไปบูชาของรักษา(ของรักษา หมายถึง ผีที่แม่เมืองให้ความเคารพนับถือ) ทุกวันพระใน วันข้างขึ้น หรือข้าง แรม 14 หรือ

15 ค่ำมีการ ไปมาหาสู่กัน มีการ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความ เอื้อเฟื้อต่อกัน นอกจากมีการนับ ถือแม่เมืองแล้วยังมีการเคารพ นับถือผู้ที่เข้ามา เป็นลูกเมือง ด้วยกันเหมือนกับเป็นครอบครัว เดียวกัน นับว่าเป็น ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด อีกทาง หนึ่ง

การเหยาเพื่อรักษาการเจ็บป่วย (การคุมผี)

จะเห็นได้ว่า ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ของชาวบ้านม่วงไข่ สามารถเกิดขึ้นได้หลาย ๆ ทาง ซึ่งเป็นการเสริมสร้างให้ระบบเครือข่ายเข้มแข็งขึ้น นอกจากความเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นทางสายเลือดแล้ว ยังเกิดจากกระบวนการ การประเพณี ปฏิบัติคัมภีร์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม การรักษาการเจ็บป่วย ตลอดจนความคิด ความเชื่อที่มีต่อผีบรรพบุรุษ ความสัมพันธ์เหล่านี้มีความเหนียวแน่นเทียบเท่าเครือข่ายทางสายเลือด

2.6 วิธีการผลิตและการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

ในอดีตที่ย้ายเข้ามาตั้งหมู่บ้านใหม่ ๆ ราวปี พ.ศ.2486 ดิน น้ำ ป่าไม้ ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก เนื่องจากยังไม่มีผู้คนจับจอง การทำไร่ทำนาทำแบบเพื่อยังชีพ ปลูกข้าวไว้พอกิน อาศัยดินที่อุดมสมบูรณ์และเดิมปลูกดอกเพื่อบำรุงดินบ้างปีละครั้ง โดยการนำสัตว์เลี้ยงไปเลี้ยงไว้ที่นา เมื่อถึงฤดูกาลทำนา เดือน 5 เดือน 6 หรือราวเดือน พฤษภาคมของทุกปี ชาวนาจะมีการเตรียมอุปกรณ์ประกอบการไถนา เช่น ไถ คราด แยก (เป็นอุปกรณ์การไถนาที่ให้วัว หรือควายลากสิ่ง) ไปหาไม้เนื้อแข็งตามป่ามาทำเองหรือปรึกษากับคนที่เคยทำมาก่อน หลังจากนั้นก็มีการเตรียมควายไถนา เลือกควายทั้งตัวผู้และตัวเมียที่มีอายุ ประมาณ 3-4 ปี สนมครา(สนมครา หมายถึง การเอาเชือกเงาะเข้าไปที่จมูกของวัว หรือควาย แล้วคล้องขึ้นไปติดคอ ทำให้สามารถบังคับให้ควายไปเดินไปตามที่เราบอกได้ง่ายขึ้น)แล้วนำมาฝึกไถในแปลงนา การฝึกควายจะมีคนหนึ่งจูงควายตามร่องไถ อีกคนหนึ่งจะบังคับไถอยู่หลังควาย ถ้าควายที่ไถนาเป็นแล้วลือสนไม่ต้องจูง มีแต่บังคับไถอยู่ด้านหลังของควาย แล้วใช้เชือกกระตุกพร้อมกับบอกให้ควาย ไปซ้ายหรือขวา การฝึกควายปีนี้อาจจะไถนาอย่างไม่เป็นแต่ปีถัดไปก็นำมาฝึกจนเกิดความชำนาญ แต่ละครอบครัวจะมีควายที่ไถนาเป็นอย่างน้อย 2 ตัว เพื่อผลิตเปลี่ยนในการทำนาแต่ละปี สำหรับแรงงานในการปักดำหรือเก็บเกี่ยวข้าวส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครอบครัว ถ้าทำนาเสร็จทีหลังเพื่อนบ้านหรือญาติก็จะมาช่วยกัน คนที่เป็นเจ้าภาพก็จะเลี้ยงข้าวปลาอาหารที่หาได้ในครัวเรือน โดยไม่ต้องซื้อ เช่น นำไก่ที่เลี้ยงไว้มาทำอาหาร หรือหาลาปลาในหนองมาทำอาหารเลี้ยงแขกที่มาช่วยทำนา หรือบางคนที่มาช่วยก็จะหามาด้วย การทำนาทำแบบค่อยเป็นค่อยไป ตามกำลังแรงงานที่มีอยู่ในครอบครัว พอถึงฤดูกาลการทำนา ก็จะมีคนในครอบครัวออกไปนอนประจำอยู่ที่นาพร้อมกับสัตว์เลี้ยง วัว ควาย เป็ด ไก่ ฯลฯ จนกว่าจะปักดำ หรือเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ พันธุ์ข้าวที่ใช้เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมือง จะเก็บข้าวปลูกหรือพันธุ์ข้าวไว้ทำพันธุ์ในปีถัดไป อาจจะมีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวกับเพื่อนบ้านบ้างในบางครั้ง การคัดเลือกพันธุ์ข้าวส่วนใหญ่ดูที่ความเหมาะสมกับพื้นที่ เช่น ที่โคกหรือที่ดอน น้ำไม่มากนัก ใช้พันธุ์ข้าวอายุสั้นประมาณ 3 เดือนเก็บเกี่ยวเร็ว และพื้นที่ลุ่มที่มีน้ำขังมากก็ใช้ข้าวพันธุ์หนักที่มีอายุการเก็บเกี่ยว ประมาณ 4 เดือน ตามหัวไร่ปลายนามีการปลูกผัก และไม้ผลบ้างไว้พอกินสำหรับครอบครัว ถ้ามีมากเหลือกินเหลือใช้ ก็แบ่งให้ญาติพี่น้อง มีการปลูกฝ้ายและครามเพื่อทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม พอเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จก็จะเก็บฝ้ายกลับเข้ามาอยู่บ้าน ก็ทำเครื่องนุ่งห่ม เช่น เสื้อผ้า ผ้าห่ม จากดอกฝ้ายนำมาปั่นแยกเมล็ด คัดให้เป็นปุย กรดให้เป็นหลอด นำมาปั่นให้เป็นเส้นใย นำมาทอให้เป็นผืนผ้า ย้อมสีครามจากต้นคราม แล้วก็

นำมาตัดเป็นเสื่อผ้าให้กับคนในครอบครัว ทุกครัวเรือนจะมีการปลูกฝ้ายหมดทั้งหมู่บ้าน ถ้าไม่ทำก็
จะไม่มีเครื่องนุ่งห่มไว้ใช้ และจะทำทุก ๆ ปี แหล่งน้ำลำห้วยตามธรรมชาติใช้เป็นที่หาอยู่หากิน ไร่
โลกไว้เลี้ยงวัว ควายและเก็บอาหารจากป่ากินได้ตลอดทั้งปี

ในราวปี พ.ศ.2518 การจับจองที่ทำกินหมดแล้ว แต่ยังไม่มียกเอกสารสิทธิ์ การทำนาเริ่มได้รับ
การส่งเสริมจากภาครัฐ คือเกษตรตำบล ส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตโดยการปรับเปลี่ยนพันธุ์ข้าวที่ทาง
ราชการส่งเสริม เช่นข้าวเหนียว กข. 8 กข. 6 ข้าวเจ้า มะลิ 105 กข.21 ฯลฯวิธีการเพาะปลูก การดูแล
แปลงนา การปรับพื้นที่แปลงให้มีขนาดใหญ่ ตลอดจนการใช้ปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมีป้องกันแมลง มี
การทำแปลงนาสาธิต มีสมาชิกกลุ่มไปฝึกปฏิบัติจริงในที่นาของผู้นำในหมู่บ้านช่วยกันลงแรงเหมือน
อดีต ในช่วงเวลานั้นเริ่มมีการจ้างแรงงานบ้าง แต่ไม่มากนักส่วนมากแรงงานที่รับจ้างจะเป็นผู้ที่
สูงอายุ ไม่ได้รับผิดชอบเรื่องการทำนาของตนเอง เมื่อมีการขยายพื้นที่ ประกอบกับใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้
ได้รับผลผลิตมากขึ้น จนเหลือจากการบริโภคจึงขายเพื่อลงทุนในฤดูกาลทำนาปีต่อไป เป็นวงจรแบบ
นี้ทุกปี การได้เงินทำให้มีความต้องการความสะดวกสบาย อุปกรณ์ทำนาพวกไถ คราด ก็ซื้อจาก
ร้านค้า เพราะเห็นว่ามีความคงทนมากกว่าไถที่ทำจากไม้ แต่พอมันหักก็ต้องจ้างร้านซ่อมให้ เสียเงิน
ทองอีกถ้าซ่อมไม่ได้ก็ขายทิ้งในราคาที่ถูกมาก ซื้อมาครั้งแรก 2-3 ร้อย ขายได้ไม่เกิน 10 บาท ไม่
เหมือนในอดีต สามารถซ่อมเองหรือหาไม้จากป่าธรรมชาติมาทำใหม่ ไม่ต้องใช้เงิน

นอกจากนี้ยัง มีการถางป่าตามหัวไร่ปลายนาหรือตาม โลกที่ใช้เลี้ยงวัว ควาย เพื่อทำการปลูก
ปอปลูกมันเพราะได้รับการส่งเสริมจากทางราชการ มีพ่อค้ารับซื้อผลผลิตในราคาที่ถูก แต่ถ้าผลิต
มากก็ได้เงินมาก ลุงดี (นายแทน วัดเจ้าหลาม ทิมวิชัย) เล่าว่า ถ้าใครไม่มีสวนปอ สวนมัน “กะพอ
ไอ้พออ้อ” หมายความว่า ทุกครอบครัวต้องพยายามให้ได้ทำสวนปอ สวนมันเหมือนกับคนอื่นเขา
ถ้าไม่มีที่โลก หรือที่ตามหัวไร่ ปลายนาก็ต้องขึ้นไปถางป่าบนภูเขาเพื่อให้ได้ปลูกเหมือนกับคนอื่น ๆ
ในหมู่บ้าน สำหรับการปลูกฝ้ายเพื่อทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม ลดน้อยลงมาก เพราะชาวบ้านมีการติดต่อกับ
ชุมชนภายนอก สามารถซื้อหาได้จากร้านค้าในเมืองหลังจากได้เงินในการขายปอ ขายนันก็จะซื้อ
สิ่งของที่จำเป็นมาจากในเมืองด้วย เช่น เสื่อผ้า ข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือน

ในราวปี พ.ศ.2524 หมู่สาววัยทำงานเริ่มออกไปทำงานที่กรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ทำงาน
โรงงาน ทำงานบ้าน รับจ้างทำไร่ เพื่อให้ได้เงินมาจุนเจือครอบครัว พอฤดูกาลทำนาก็กลับมาทำนา
แต่มีจำนวนหนึ่งไม่ได้กลับมา เป็นลูกหลานที่ไม่ใช่หัวหน้าครอบครัว ทำให้บางครอบครัวขาด
แรงงานในการทำนา ในชุมชนบ้านม่วงไข่เองยังมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำนา ภายใน
เครือญาติ หรือผู้คนที่คุ้นเคยกัน เกือบทั้งหมู่บ้าน

ในราวปี พ.ศ. 2535 ชุมชนเริ่มเปลี่ยนวิธีการผลิต วัว ควาย บางส่วนถูกแบ่งขาย บางคน
จ้างองที่คืนให้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เพื่อซื้อรถไถเดินตามมาใช้
ในการทำไร่ทำนา มีการใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้ต้นทุนในการทำนาเพิ่มขึ้น ช่วงฤดูแล้งชาวบ้านบางคนจ้าง

รถไถใหญ่มาปรับที่นาให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ป่าหัวไร่ปลายนา ห้วยหนองตามธรรมชาติถูกปรับพื้นที่เป็นที่นาจนเกือบหมด เหลือไว้แต่ลำห้วยที่มีขนาดใหญ่ ทำให้ไม่มีลำห้วยเล็ก ๆ ระบายน้ำส่วนเกิน ความธรรมชาติ พืชพันธุ์ต่าง ๆ ตกหนักติดต่อกันนานทำให้น้ำท่วมนา เกิดความเสียหาย

สำหรับครอบครัวที่ไม่มีรถไถนาเดินตามก็จ้างหรือวานเพื่อนบ้านไปช่วยไถนา การใช้แรงงานควายไถนา การใช้แรงงานวัว ลากเกวียนบรรทุกข้าวของต่าง ๆ ระหว่างบ้านกับนา หายไปโดยสิ้นเชิง คงเหลือไว้เพียงชากล้อเกวียนเก่า ๆ ที่มีผู้สะสมเก็บไว้ให้ลูกหลานดู แต่ชาวบ้านม่วงไข่ก็ยังไม่ละทิ้งวิถีการผลิตเดิมเสียทั้งหมด ยังใช้แรงงานภายในชุมชนเป็นหลักในการทำนา มีการจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านในการทำนา เช่น การปักดำและเก็บเกี่ยว การใช้แรงงานส่วนใหญ่เป็นการเอาแรงกัน (การลงแขก) หรือว่าจ้างในราคาที่เป็นกันเอง อัตราค่าจ้างแรงงานต่ำกว่าหมู่บ้านอื่นในช่วงเวลาเดียวกัน ภายในหมู่บ้าน ยังช่วยเหลือซึ่งกันและกันในงานที่ต้องใช้แรงงานคนจำนวนมาก นอกจากนี้ก็ยังมี การเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวหรือมีการแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าวภายในหมู่บ้านด้วยกัน เพื่อใช้ในการเพาะปลูกต่อไป และมีการเก็บข้าวเปลือกไว้บริโภคตลอดทั้งปีทุกครัวเรือน สังเกตได้จากทุกครัวเรือนจะมีเล้าข้าว ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้บ้านเรือน

การใช้รถไถนาเดินตาม แทนแรงงานควาย

ให้แก่ญาติที่ไปมาหาสู่กันบ้าง

เป็นบางโอกาส หรือผลิตผ้าห่ม ผ้าชิ้นเพื่อเป็นของสมมาในพิธีแต่งงานของลูกสาวชาวผู้ไท นับว่าเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปัจจุบันงานหัตถกรรมเหล่านี้นอกจากผลิตไว้ใช้ในครอบครัวแล้วยังผลิตขายทั้งภายในและนอกชุมชนเพื่อเป็นรายได้เสริมของครอบครัว มีการประยุกต์สวดลายหรือรูปแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ตรงกับความต้องการของตลาด วัตถุดิบบางอย่าง เช่น เส้นใยฝ้ายและสีย้อม ต้องนำเข้าจากนอกชุมชน ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้น แต่ชาวบ้านม่วงไข่มีอุปกรณ์ การผลิต และทุนทางภูมิปัญญา เป็นต้นทุนเดิมอยู่แล้ว และทำกันมาจนเป็น

นอกจากทำนาซึ่ง
เป็นอาชีพหลักแล้ว
ชาวบ้านม่วงไข่มีการ
ประกอบอาชีพเสริมช่วงว่าง
จากการทำนา คือ ทอผ้า
และจักสานกระติบข้าว แต่
ก่อนเป็นงานหัตถกรรมที่
ผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน
เท่านั้น วัตถุดิบก็ปลูกเอง
และหาได้จากป่าใกล้บ้าน
อาจจะผลิตเป็นของฝาก

วิถีจึงไม่ยุ่งยากเรื่องการเรียนรู้ มีการบริหารจัดการในลักษณะการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อจัดการเรื่องทุนหรือการตลาดก็นับว่าประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง ในราวปี พ.ศ.2524

ภายในหมู่บ้านม่วง

ไขมีร้านค้าขายของชำอยู่ 1

ร้าน คือบ้านของน้ำสายน

ร้านค้านี้ขายของ

เบ็ดเตล็ด พวกข้าวของ

เครื่องใช้ที่จำเป็น เล็ก ๆ น้อย

ๆ สบู่ บาสิฟัน ผงซักฟอก

อาหารกระป๋อง อาหารกึ่ง

สำเร็จรูป ฯลฯ ไม่มีร้านค้า

อาหารสดหรืออาหารปรุง

เสร็จ เคยมีคนในหมู่บ้านตั้ง

ร้านขายกล้วยเคี้ยวและอาหารถุง(อาหารปรุงเสร็จ) ภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวสุโขทัย

แต่ไม่ค่อยมีคนซื้อก็เลยเลิกขาย ชาวบ้านที่นี้จะหาอยู่หากินอาหารพื้นบ้านตามธรรมชาติในทุกฤดูกาลและมีอาหารที่ผลิตเองได้ เช่น ผักพื้นบ้าน ปลา เบ็ด ไข่ ปริมาณการซื้ออาหารจากตลาดสด ที่บ้านคงจะเพิ่มขึ้นในช่วงการทำนา แบ่งเป็นช่วงค่านาประมาณ เดือนกรกฎาคม และช่วงเก็บเกี่ยวข้าวเดือนพฤศจิกายน รวมแล้วประมาณ 2 เดือนในรอบ 1 ปีที่ต้องซื้ออาหารมากขึ้นหน่อย เพราะต้องเร่งรีบทำนา เลยไม่มีเวลาทำมาหากินอย่างอื่น สำหรับเดือนอื่น ๆ ก็จะซื้อบ้างก็เป็นพวกเนื้อหมู ไข่ไก่สด ไว้ทำอาหารให้เด็ก ๆ ทานก่อนที่จะรีบไปโรงเรียนแต่เช้า

จะเห็นได้ว่า วิถีการผลิตของชาวบ้านม่วงไข่ มีการปรับตัว โดยการใช้เครื่องมือและปัจจัยการผลิตที่ทันสมัยมากขึ้น แต่ก็ยังไม่ละทิ้งภูมิปัญญาที่สืบทอดมา อยู่ในฐานะด้วยความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อยู่กันแบบญาติพี่น้อง เป็นมิตรกับทุกคน และประพฤติปฏิบัติตามประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน

2.7 ความเชื่อ / ประเพณีและพิธีกรรม

ชาวบ้านม่วงไข่เป็นชุมชนเผ่าผู้ไท มีความคิดความเชื่อที่รับเอาวัฒนธรรมและประเพณีที่ถูกสั่งสมและสืบทอดมาเฉพาะชนเผ่าอย่างเคร่งครัดและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ภาษาพูด พิธีกรรมต่างๆ เช่น การแต่งงาน งานศพ ตลอดจนข้อห้ามหรือกฎระเบียบแบบแผนของชุมชนซึ่งกำหนดเป็นฮีต 12 และคอง 14 หรือจารีตประเพณี 12 เดือน และคองธรรม 14 ประการ โดยฮีต 12 ประการเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาที่ฝึกปฏิบัติเพื่อเป็นสิริมงคลของชุมชน และคอง 14 ประการนั้น เป็นข้อกำหนดคบหาบทพหุหน้าที่ของบุคคลในชุมชนให้มีการปฏิบัติต่อกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชน ใช้เป็นหลักสำหรับว่ากล่าวตักเตือนกันและสอดคล้องดูแลความ

ประเพณีของคนในชุมชนมิให้ละเมิดต่อกัน ดังนั้นวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบ้านม่วงไข่ จึงยังดำรงไว้ตราบนานถึงปัจจุบัน ดังที่กล่าวถึงต่อไปนี้

2.7.1 ความเชื่อต่างๆในหมู่บ้าน

2.7.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา ชาวบ้านม่วงไข่นับถือศาสนาพุทธมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการทำบุญและประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่วัดโพธิ์ไทร บ้านโนนสูง หมู่ที่ 7 ทั้งสี่หมู่บ้านมีวัดที่เดียวกัน การทำบุญประเพณีต่าง ๆ ก็ทำร่วมกัน มีประเพณีหนึ่งที่ผู้นับถือศาสนาพุทธร่วมกันถือปฏิบัติมาตลอดคือ “กลุ่มคำวัด” เป็นการรวมกลุ่มของพุทธศาสนิกชนเพื่อถวายภัตตาหารเช้า และเพลทุกวันร่วมกัน แต่ก่อนเป็นหน้าที่ของ พ่อคำ แม่คำ แต่ละชะหลังเห็นว่าเป็นเรื่องที่ทุกคนต้องช่วยกัน ผลัดเปลี่ยนกันไป ดังนั้นจึงมีการแบ่งกลุ่มทั้งสี่หมู่บ้านออกเป็น 6 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะไปคำวัดกลุ่มละ 7-8 วัน คือจะแบ่งเป็นกลุ่มที่ 1 รับผัดชอบ 1 คำ ถึง 8 คำ กลุ่มถัดไปรับผัดชอบ 9 คำถึง 15 คำและหมุนเวียนไปเรื่อย ๆจนครบ 6 กลุ่ม จึงกลับมาตั้งต้นกลุ่มที่ 1 ใหม่ ปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน เว้นระยะห่างของการคำวัดประมาณหนึ่งเดือนครั้ง ก็จะเวียนมาครบรอบอีก คุณยายกันจนา เรื่องชัย อายุ 63 ปี ผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านเล่าว่า “การแบ่งกลุ่มคำวัดแบบนี้ดี เพราะว่า แต่ก่อนจะมีแค่ พ่อคำ แม่คำ หรือคนเฒ่าคนแก่ เท่านั้นที่ไปวัด แต่ปัจจุบันทุกครอบครัวมีโอกาสได้ทำบุญและไปวัดอย่างสม่ำเสมอ พอครบรอบคำวัดก็จะมีการบอกต่อกันไป” พุทธศาสนิกชนทุกคนถือปฏิบัติตามคำสั่งศรัทธาที่พวกเขามีและยอมยึดถือปฏิบัติโดยไม่มีการบังคับ

นอกจากนี้พุทธศาสนิกชนเกือบทุกครอบครัวจะมีแท่นประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดเล็กหรือบางครอบครัวจะมีพระพุทธรูปเป็นเหรียญ วางไว้ที่แท่นบูชา

ชาวบ้านร่วมทำบุญทุกวันพระ จะมีการประกอบพิธีกรรมการ ไหว้พระตอนเย็นที่บ้านในวันพระ ช้างขึ้น หรือแรม 15 คำ หรือชาวบ้านเรียกว่าวันศีลใหญ่ มีการบูชาด้วยดอกไม้สีขาวกับเทียนอย่างละ 5 คู่ หรือ 8 คู่ เรียกว่าขันธ 5 หรือ ขันธ 8 เพื่อแสดงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ ผู้ที่ประกอบพิธีกรรมจะเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือผู้ที่อาวุโสในครอบครัว พร้อมกับชักชวนลูกหลานให้ร่วมไหว้พระสวดมนต์ด้วย สำหรับความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนานั้น ส่วนใหญ่ เชื่อในเรื่องบาป บุญ และเชื่อว่าศาสนาสามารถเป็นที่พึ่งทางจิตได้ ดังนั้นจึงมีคำพูดที่ผู้เฒ่าผู้แก่สั่งสอนลูกหลานอยู่เสมอว่า ไม่ให้เอาสิ่งของผู้อื่นก่อนได้รับอนุญาต หรือปฏิบัติสิ่งที่ไม่ดี จะเป็นบาป

2.7.1.2 ความเชื่อเรื่องผีปูดบ้าน มีตอนปูดประจำหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่า ผีปูดสามารถดูแลคุ้มครองให้อยู่ดี มีแสง แล้วยกลจากภัยและอันตรายต่าง ๆ ตลอดจนคลั่งคลุ้มคาถาให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการทำไร่ทำนา และประสบผลสำเร็จในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ดังนั้นก่อนถึงฤดูกาล การทำนา เจ้าจ้ำ (เจ้าจ้ำ หมายถึง ผู้นำที่ได้รับมอบหมายให้ทำพิธี ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผีปูด) ซึ่งขณะนั้นคือ ตาก่อน เรืองชัย เป็นเจ้าจ้ำคนที่ 2 ตั้งแต่ก่อตั้งชุมชนมา พอถึงเดือนหก (พฤษภาคม) ก็จะหาฤกษ์ยามเพื่อที่จะเลี้ยงปูดฯ พอได้วันดีที่ตกลงนัดกันเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ คือ ดอกบัว รูปเทียนดอกไม้ อย่างละ 1 คู่ พร้อมกับข้าวหวาน 1 พาเกะยา หมากจิบ (เกะยา หมายถึง ยาสูบที่มวนด้วยกระใบทองหรือกระดาก 2 มวนและหมากจิบ 2 คำ หมายถึง ใบพลูสดห่อหมากกับปูน) ไปเลี้ยงที่ผีปูดฯ ซึ่งตั้งหอปูดฯที่บริเวณป่าข้างหมู่บ้านทางทิศเหนือ ติดกับถนนสายองค์การบริหารส่วนตำบลคุ้มเก่า ไปอ่างเก็บน้ำลำพะยังตอนบน พิธีกรรมนี้มีมาตั้งแต่ย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้ครั้งแรก มีเจ้าจ้ำคนแรกคือ นายแก้ว อารมณ์สระ เสียชีวิตแล้ว และถ่ายทอดให้คนปัจจุบันคือ นายก่อน เรืองชัย ก่อนที่จะเป็นเจ้าจ้ำต้องมีการติดคาม เตรียมข้าวของให้กับเจ้าจ้ำคนก่อน และเป็นผู้ที่ปูดฯเห็นชอบว่าดี เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต ปฏิบัติคนเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรมอันดีงาม

ตลอดมา ทุกคนในหมู่บ้านมีความเชื่อและเคารพต่อผีปูดฯเป็นอย่างมาก เช่น ถ้าจะเดินทางไปทำงานที่ต่างจังหวัดก็จะบอกเจ้าจ้ำให้ไปคอบ(บอกกล่าว) กับปูดฯก่อนที่จะไปทำงาน ทำให้เกิดความสบายใจหรือมีกำลังใจในการทำงาน นับว่าผีปูดบ้านเป็นที่พึ่งทางจิตใจตามความเชื่อที่ผู้

เผ่าผู้เฒ่าแก่และปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ป่าคอนปูดฯที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ

2.7.1.3 ความเชื่อเรื่องการถือผีเฮือน หรือผีบรรพบุรุษ จะเป็นผีเจ้าโคตร(ต้นตระกูล)ของแต่ละครอบครัว หมายถึง พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เสียชีวิตแล้ว มีการตั้งหิ้ง (แท่นบูชา) รั้วไว้ที่บ้านอันเป็นศูนย์กลางหรือที่เรียกว่า “เฮือนหลวง” ในครอบครัวนั้น ๆ จนเผ่าผู้ไทจะให้ลูกคนใดคนหนึ่ง เลี้ยงพ่อ แม่ โดยอยู่ในบ้านด้วยกันกับพ่อแม่ ไม่ต้องแยกไปอยู่ต่างหาก คอยดูแลพ่อแม่ ขามแก่เผ่า มีการทำนา หาอยู่หากินเลี้ยงดูท่าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลูกชายคนโตหรือคนลูกชายสุดท้องหรือลูกสาวผู้ที่อาศัยอยู่บ้านหลังเดียวกันกับพ่อแม่ ถ้ามีใครเกิดการเจ็บป่วย ก็จะไปหาหมอเหยาหรือหมอต้องดูว่าเจ็บป่วยเพราะกระทำผิดผีเฮือน ก็จะมาบอกให้เจ้าเฮือนหลวงเป็นผู้บอกกล่าว และแต่งตั้งผี

(เลี้ยงเครื่องเช่นไหว้) หรืออาจจะมีการขอขมาต่อผีเสื้อ ชาวผู้ไทมีความเชื่อว่า ผีเสื้อนี้จะสามารถดูแล ค้ำครอง และคลบนาคาให้ชีวิตของคนในครอบครัวดำเนินไปด้วยดี ถ้าตั้งหิ้งให้สิ่งสถิตอยู่ที่¹ บ้านของใครแล้ว คน ๆ นั้นจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม กราบไหว้ บูชาดอกไม้ทุกวันพระ 8 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ ส่วนครอบครัวอื่นที่เป็นเครือญาติเดียวกันก็จะมีการร่วมเก็บดอกไม้ไปบูชาเพื่อแสดงความเคารพ ปัจจุบันก็ยังถือปฏิบัติอยู่ ความเชื่อเรื่องผีเสื้อหรือผีบรรพบุรุษ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นทางเครือญาติอีกทางหนึ่ง

2.7.1.4 ความเชื่อเรื่องผีปูตานา หรือบางคนเรียกว่าผีตาแฮะ ชาวผู้ไทมีความเชื่อว่าทุกสถานที่ที่ตนมีความสัมพันธ์ต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยดูแลปกป้องรักษา บริเวณที่นาที่เหมือนกันก็มีความเชื่อว่ามีผีปูตานาคอยดูแลอยู่ จึงได้ตั้งหอให้สิ่งสถิตอยู่ประจำที่นาของแต่ละโคตรเหง้า ก่อนที่จะทำนาก็จะมีการเลี้ยง โดยการจัดเครื่องเช่นไหว้ พวกข้าวปลา อาหาร น้ำ ยาสูบ หมากพลู หรือบอกกล่าวรวมถึงบนบานให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในฤดูกาล การทำนาก็กำลังจะเริ่มขึ้น เช่นขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ขอให้ครอบครัวเกิดความปลอดภัยในการทำนา หรือเรียกว่า ขอให้อยู่ดีมีสุขกันทุกคน พอเก็บเกี่ยวเสร็จ ทุกแปลงนาของโคตรเหง้านั้นก็จะรวมกันแบ่งข้าวเปลือกให้แก่ปู่ตา โดยเอาไปวางไว้ที่หอปู่ตาและมีการบอกกล่าวว่าการทำนาเสร็จแล้วได้แบ่งปันข้าวมาให้หลายสิบเกวียน (จำนวนตามความเหมาะสม ประมาณครอบครัวละ 2 กำมือ)

จะเห็นได้ว่า ความคิดความเชื่อที่กล่าวมา ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันเหนียวแน่น ของคนในชุมชนขึ้น โดยมีการเคารพนับถือศาสนาและการนับถือผี มาเป็นสื่อกลางความสัมพันธ์ จนทำให้เกิดการสืบทอดเป็นประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามสืบต่อกันมา

2.7.2 ประเพณีหรือพิธีกรรมในรอบปีของชาวบ้านม่วงไข่

ชนเผ่าผู้ไทยบ้านม่วงไข่ ได้นำเอาประเพณีและวัฒนธรรมที่เคยยึดถือและปฏิบัติเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิตหลาย ๆ ประเพณีและพิธีกรรม แต่จะขอนำมากล่าวเฉพาะประเพณีที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่อย่างเหนียวแน่น ซึ่งประกอบด้วยประเพณีเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำนา ประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนาและประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิตดังนี้

2.7.2.1 ประเพณีเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เนื่องจากชาวบ้านม่วงไข่มีอาชีพหลักคือ การทำนา ที่ได้รับการสืบทอดมาเป็นเวลานาน การทำนามีการพึ่งพาธรรมชาติ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ประกอบกับชาวบ้านยังมีความเชื่อ ให้ความเคารพธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ จึงเกิดประเพณีและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต ดังนี้

ก. บุญกองข้าวหรือบุญหวนข้าว จะจัดขึ้นในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันประกอบพิธีกรรมทำพิธีสู่ขวัญข้าวที่เฒ่าข้าวของแต่ละครอบครัวโดยมีผู้อาวุโสหรือตัวแทนครอบครัวทำพิธี ก่อนวันสู่ขวัญข้าวก็จะมีการเตรียม อาหารหวานคาว เช่น ห่อหมกปลาที่หามาจากที่นา ข้าวต้มมัด วันประกอบพิธีกรรมจะขึ้นทำในเช้าวัน (ทุ่ง นาที่ใช้เก็บข้าวเปลือกของครัวเรือน) ตั้งแต่เช้ามืด โดยมีเครื่องเช่นคือข้าว 1 พา อาหารหวานคาว ดอกไม้เทียนคู่ เป็นการสู่ขวัญหรือ เรียกขวัญข้าวให้มารวมอยู่ที่เฒ่า

ข้าว และเป็นการกล่าวขอบคุณแม่โพสพที่ให้การเลี้ยงดูผู้คนอย่างอุดมสมบูรณ์ในปีนั้น ๆ แล้วนำข้าวไปร่วมบริจาคทำบุญกองข้าวที่วัด เพื่อก่อสร้างหรือทำนุบำรุงศาสนา ในอดีตถ้าจะขายข้าวหรือบริจาคข้าวทำบุญ ต้องผ่านการประกอบพิธีกรรมนี้ก่อนจึงจะกระทำได้ สมัยก่อนผู้เฒ่า ผู้แก่จะเก็บข้าวไว้เป็นจำนวนมาก เผื่อว่าปีถัดไปจะเกิดภาวะฝนแล้ง หรือเหลือไว้เพื่อญาติพี่น้อง

ข. ประเพณีการลงแขก

เนื่องจากชาวบ้านม่วงไข่เป็นหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นหลัก ดังนั้นการทำงานทั้งส่วนตนและส่วนรวมจึงมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ และผู้คนทั้งหมู่บ้านจะรู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี จึงเกิดประเพณีลงแขกขึ้น ซึ่งเป็นประเพณีหนึ่งที่นิยมทำและสืบทอดกันมาโดยตลอด แต่อาจจะมีการประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบันบ้าง ประเพณีลงแขกนี้ภาษาภูไทเรียกว่า “นาหวาน” งานที่ทำมีทั้งงานส่วนรวม ได้แก่ งานสร้างโบสถ์ ศาลาวัด ถนน บ่อน้ำสาธารณะ การทำคูกันน้ำ เป็นต้น และงานส่วนตัว มีงานสร้างบ้าน งานทำบุญ งานเกี่ยวกับการทำไร่ ทำนา เป็นต้น งานส่วนตัวบางอย่างก็ไปช่วยกันเฉย ๆ เช่น งานปลูกสร้างบ้านงานทำบุญต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งเป็นงานหนัก เมื่อไปช่วยกันแล้ว ไม่หวังให้เจ้าของงานไปทำงานตอบแทนแต่อย่างใด เพราะถือเป็นประเพณีต้องช่วยกัน แต่งานส่วนตัวเกี่ยวกับการทำมาหากิน ได้แก่ การทำไร่ ทำนา เช่น งานถางไร่ การดายหญ้าไร่ หยอดข้าว งานไถคราดนา คำนานา เกี่ยวข้าว เป็นต้น ก็นิยมการลงแขกด้วย แต่การลงแขกเช่นนี้ เรียกว่า “งานเอาแรง ” เป็นงานที่เมื่อฝ่ายหนึ่งมาช่วยงานแล้ว เจ้าของงานจะหาโอกาสไป “ตอบแรง” คือไปช่วยงานของอีกฝ่ายหนึ่งที่เขามาทำงานช่วยตน ถ้าฝ่ายหนึ่งไปช่วยก็แรง ก็จะได้รับการทำงานตอบแทนเท่า ๆ กัน และมักไปทำงานในลักษณะอย่างเดียวกันด้วย เช่น ฝ่ายหนึ่งไปดำนาช่วย ก็จะได้รับการดำนาตอบแทน เป็นต้น งานลงแขกหากเป็นงานส่วนตัว เจ้าของงานจะจัดข้าวปลาอาหาร เลี้ยงแก่ผู้มาช่วยงาน หรืออาจต่างคนต่างจัดหาไปแล้วไปรับประทานร่วมกันก็ได้แล้วแต่จะตกลงกัน การช่วยกันทำงานแบบลงแขกโดยไม่ต้องตอบแทนแรงกันก็ดี หรือ เอาแรง ก็ดี นับว่าเป็นงานบางอย่างที่เป็นงานใหญ่ซึ่งถ้าพึ่งแต่เจ้าของงานไม่อาจทำเฉพาะคนในครอบครัวได้ เมื่อมีคนอื่นมาช่วย ก็จะทำให้งานนั้นสำเร็จได้ด้วยดี ประเพณีการลงแขกนี้มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์อันดีและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

ค. ประเพณีการเลี้ยงปูดา

เนื่องจากชาวบ้านม่วงไข่ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนความคิด ความเชื่อมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงยังคงมีความเชื่อเรื่องปูดาซึ่งเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ ชุมชนมีความเชื่อว่า ปูดาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถดูแลคุ้มครองคนในชุมชนให้อยู่ดีมีสุข และคลบนันดาลให้ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นเมื่อถึงฤดูกาลทำนาปีในราวเดือนหก(เดือนพฤษภาคม) ของทุกปีจะมีการเลี้ยงปูดา เจ้าจำ ผู้เฒ่า ผู้แก่และตัวแทนครัวเรือนก็จะพร้อมใจกันเดินทางไปที่ดอนปูดา (ป่าด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน ดิถถนนสายคุ้มเก่า ไปอ่างเก็บน้ำลำพะยังตอนบน) พอไปถึงก็เอาพาข้าวที่เตรียมมาจากบ้าน ประกอบด้วยข้าวหวาน(ข้าวเหนียวใส่น้ำตาล)

ดอกไม้และเทียนอย่างละ 1 คู่ ยาสุม 2 มวน หมากจื๊อ 2 คำ น้ำปล่า 1 แก้ว เป็นเครื่องเซ่นไหว้บูคา หลังจากนั้นเจ้าก็จะทำพิธีเพื่อบอกกล่าวให้ท่านทราบ ว่าชาวบ้านจะทำนาแล้วขอให้ท่านคล้มคลาน ฝนฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาล ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ ได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย และขอให้ท่านคุ้มครองลูกบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป

2.7.2.2 ประเพณีทางพุทธศาสนา ชาวบ้านม่วงไข่มีการนับถือศาสนาพุทธกันทั้งหมู่บ้าน ประกอบกับ มีความเชื่อเรื่องผี จึงทำให้มีการสืบทอดบุญประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการนับถือศาสนา ซึ่งอาจมีการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากส่วนกลางบ้าง ตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น ดังนี้

ก. บุญผ้าป่า มีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา บุญผ้าป่าจะทำช่วงเวลาใดก็ได้ ไม่ได้กำหนดแล้วแต่ฤกษ์สะดวกของผู้จัด เป็นการทำบุญเพื่อบริจาคสิ่งของหรือเงิน แก่วัด สถานศึกษา ผู้ด้อยโอกาส หรือขาดแคลน เช่น ผ้าป่าเพื่อการศึกษา ผ้าป่าเพื่อการสร้างสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ การปฏิบัติ มีการจัดเตรียม เครื่องบุญผ้าป่า เช่น ผ้าไตร จีวร ผ้าห่ม คันผ้าป่า พร้อมปัจจัยไทยทาน ต่าง ๆ มีการรวบรวมคนเพื่อจัดขบวนแห่ผ้าป่าอย่างสนุกสนาน เพื่อไปตั้งกองผ้าป่า ณ สถานที่ที่จะไปทอดถวาย มีมหรสพคั่นต่าง ๆ ตามประเพณี พอรุ่งเช้ามีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารเช้าแก่พระภิกษุสงฆ์ ถวายผ้าป่าเป็นอันเสร็จพิธีเสร็จพิธี

ข. บุญสงกรานต์ เป็นประเพณีร่วมเหมือนกับภาคกลาง พอถึงวันที่ 12 เมษายนจะมีการไปทำบุญตักบาตรที่วัดและน่านน้ำอบ หอมไปด้วยเพื่อนำเอาพระพุทธรูปลงมาตั้งประดิษฐานที่หอสงฆ์ ซึ่งทำขึ้นเฉพาะในช่วงสงกรานต์ โดยจะมีพระภิกษุสงฆ์และผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้นำในการทำพิธีสงฆ์ นำพระพุทธรูป หลังจากนั้นจะมีการรดน้ำขอพรจากผู้เฒ่าผู้แก่ แล้วก็มีการละเล่นสงกรานต์ของหนุ่มสาว เป็นเวลา 3 วัน แล้วนำพระพุทธรูปขึ้นแท่นตามเดิม ในวันที่สามของการสงกรานต์จะมีการก่อเจดีย์ทราย เพราะมีความเชื่อว่าการขนทรายเข้าวัดเป็นการทำบุญและเพื่อเป็นการขอขมาสิ่งศักดิ์ภายในวัด ที่อาจมีการละเล่นสนุกสนาน อาจมีการล่องกินทาน เช่น การเล่นสาดน้ำ ส่งเสียงดังกันไปเป็นต้น ในวันสงกรานต์นี้เป็นเทศกาลที่มีการพบปะสังสรรค์ของคนในครอบครัว ดังนั้นจึงมีการขอพรจากผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อเป็นสิริมงคล มีการให้ของขวัญแก่ผู้เฒ่าผู้แก่ และมีการทำบุญตักบาตรเช้าวันที่ 13 เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ เริ่มต้นชีวิตใหม่โดยการทำบุญและประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม

ค. บุญเข้าพรรษา เป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ในช่วงนี้พระภิกษุจะมีการจำพรรษา มีการร่วมบริจาคผ้าอาบน้ำฝนและผ้าไตรจีวรเพื่อถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ในช่วงฤดูฝน พร้อมกับถวายเทียนจำนำพรรษา ปัจจุบันมีการจัดขบวนแห่เทียนพรรษาในวันอาสาฬหบูชาและในวันเข้าพรรษา จะมีการถวายเทียนหรือสิ่งที่สังฆสงฆ์ เพราะมีความเชื่อว่าการบริจาคสิ่งของเหล่านี้จะทำให้ชีวิตพบกับความสว่างหรือความเจริญรุ่งเรืองในภายภาคหน้า

ง. บุญข้าวประดับดิน หรือชาวบ้านที่นี้เรียกว่าเอาบุญ “ห่อข้าว” จัดขึ้นในวันเดือนเก้าดับ (แรม 14 ค่ำ เดือน 9) มีความเชื่อว่าเป็นเวลาที่ทางยมโลกได้ปลดปล่อยวิญญาณต่าง ๆ รวมทั้งเปรตเพื่อให้มารับส่วนบุญบนมนุษยโลก ก่อนวันงานมีการเตรียมอาหารหวานคาว ที่สำคัญมีการห่อข้าวต้มเป็นอาหารหวาน และเตรียมอาหารคาวตามที่หาได้รวมถึงผลไม้ต่าง ๆ เท่าที่หามาได้ มีการแบ่งปันให้กันระหว่างญาติบ้านใกล้เคียง เป็นการแลกเปลี่ยนข้าวของให้ได้หลายอย่าง แล้วนำมาห่อรวมกัน เป็นจุกใหญ่ กรอบครีวละ 1 ห่อ ตอนเช้าจะไปทำบุญตักบาตรที่วัด ตอนเพลจะนำห่อข้าว (ห่อข้าว หมายถึง อุ้งที่บรรจุอาหารทั้งคาวหวาน และมีการห่อด้วยใบกล้วยเป็นห่อเล็ก ๆ 5-9 ห่อ เย็บติดกัน) และภัตตาหารเพล ที่เตรียมไว้ไปรวมกันที่วัดและทำพิธีสวดอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติ และเจ้ากรรมนายเวรที่อยู่ปรโลก หลังจากนั้นก็นำห่อข้าวที่อยู่ในอุ้งแจ็กแก่เด็กที่มารอรับหรือผู้ที่ไปทำบุญ ส่วนที่ห่อด้วยใบกล้วยจะนำวางไว้ตามรั้ววัด หรือพระธาตุที่บรรจุอัฐิของญาติผู้ที่ตายไป

จ. บุญข้าวสาก วันเพ็ญเดือนสิบ (ขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบ) ชาวบ้านเรียกว่า “ห่อข้าวสาก” วิธีปฏิบัติเหมือนกับบุญเดือนเก้า เชื่อว่าเป็นการทำบุญครั้งใหญ่กว่าบุญห่อข้าวประดับดิน จะต้องทำทุกครัวเรือน ถ้าไม่ทำ ญาติของตนเองที่มารับส่วนบุญจะไม่ได้รับเหมือนกับคนอื่น ๆ มีการทำบุญตักบาตรในช่วงเช้าที่วัด และห่อข้าวสากไปถวายในช่วงเพล อุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับ มีเด็ก ๆ มารอรับข้าวสากช่วงเพล ส่วนผู้ที่ไปร่วมทำบุญก็จะนำข้าวสากที่เหลือไปหว่านใส่ที่นา เพราะเชื่อว่าจะให้มีความอุดมสมบูรณ์ในการทำนา

ฉ. บุญออกพรรษา ตรงกับวันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา มีความเชื่อว่า ถึงกำหนด 3 เดือนที่พระภิกษุสงฆ์ออกจากการปฏิบัติจำพรรษา พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นสามารถไปมาหรือค้างแรมที่อื่นได้ การปฏิบัติ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ทำบุญตักบาตรตอนเช้า ช่วงเย็นจะเวียนเทียนและได้ตักบาตรโดยเตรียม กะลามะตูมกา น้ำมันมะพร้าว ตีนกาที่ทำจากฝ้ายปั่นเป็นลักษณะคล้ายตีนกา เพื่อระลึกถึงบุญคุณของผู้ที่มีความสำคัญตามนิทาน ชาดกทางพุทธศาสนา สำหรับพุทธศาสนิกชนมีการร่วมทำบุญถือศีล นั่งวิปัสสนาที่วัด

ช. บุญกฐิน การทำบุญกฐิน เป็นการถวายผ้าแด่พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษาแล้ว กำหนดวันทำบุญกฐินตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบสองหรือวันเพ็ญเดือนสิบสอง เช่นเดียวกับทางภาคกลาง การทอดกฐินมีมาแต่โบราณกาล เพราะมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุแสวงหาผ้า และรับกฐินได้ตามกำหนดเวลาดังกล่าว เป็นเวลา 1 เดือน วิธีดำเนินการ ก่อนวันออกพรรษาชาวบ้านม่วงไข่และหมู่บ้านใกล้เคียงทั้งสี่หมู่บ้านจะนัดประชุมเพื่อหาฤกษ์ยามยามดีในการจัดทำบุญกฐิน ส่วนมากแล้วจะประชุมในวันพระ หลังจากถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ จะเชิญชาวบ้านประชุมต่อ ที่ประชุมจะมีการนัดวันทำบุญและเตรียมการจัดงาน โดยให้ผู้ใหญ่บ้านทั้งสี่หมู่บ้านได้รับทราบ โดยผู้ใหญ่บ้านจะประกาศประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าว เพื่อเชิญชวนร่วมทำบุญเมื่อถึงวันทอดกฐิน ชาวบ้านหรือผู้จะทำบุญกฐิน ควรเตรียมองค์กฐินที่จำเป็นต้องมีก็ได้แก่ ผ้าไตรจีวร หรือผ้าสามผืน คือสบง จีวร และสังฆาฏิ หรืออัฐฐบริวาร ซึ่งได้แก่ ผ้าจีวร ผ้าสังฆาฏิ ผ้าสบง สายรัด

ประคด มีคโคโนหรือมีคคตเลียบ บาตร เข็มเย็บผ้า และหมกรก (เครื่องใช้ครองน้ำให้สะอาด) นอกนี้อาจมีบริจารอื่น ๆ และเครื่องไทยทานสำหรับถวายพระ ส่วนมากมีการบอกบุญให้ญาติมิตรและผู้รู้จักคุ้นเคย ให้มาร่วมทำบุญด้วย ในวันที่มีการนัดหมายทำบุญกฐิน จะมีการตั้งกองบุญตั้งแต่เช้า ในช่วงนี้ชาวบ้านจะนำปัจจัยมาร่วมบริจาคทาน จนถึงเวลาประมาณ บ่าย 3 โมง ผู้ไปร่วมงานบุญชุมนุมกันแล้วจัดขบวนแห่ มีคนเดินตามกันเป็นแถวยาวยืด จะเคลื่อนขบวนแห่จากที่ตั้งกองบุญไปยังวัด ที่จะทอดถวาย มีการแห่กันถือคักตูกสนาน กระบวนแห่จะมีคณะกลอง และมีการร้องร่ำทำเพลงไปด้วย ขณะองค์กฐินผ่านไปชาวบ้านจะมากอดต้อนรับ มีการตั้งน้ำดื่มให้แก่ขบวนแห่ไว้หน้าบ้านหรือริมถนนที่ขบวนแห่เคลื่อนผ่านไป บางทีก็ร่วมกระบวนแห่ไปด้วย เสียงแห่ครึกครื้นไปทั่วบริเวณวัด แห่เวียนรอบศาลาการเปรียญ สามรอบ คณะกรรมการนำผ้ากฐิน(เป็นผ้าห่มที่ชาวบ้านบริจาคทำบุญ มีลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้า นำมาทางทั้งผืนให้มีคนจับตึงผ้าเป็นสี่มุม ยกขึ้นเหนือหัว) มาให้ชาวบ้านที่ร่วมขบวนแห่ได้ลอดผ้ากฐิน เชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง ในช่วงนี้จะมีการวางดอกไม้ เทียนที่ถือมาร่วมขบวนแห่บุญกฐิน และมีการบริจาคปัจจัยเพิ่มเติม โดยวางที่ผ้ากฐินนั้นขณะที่ก้มตัวลอดผ้า แล้วจึงตั้งองค์กฐินไว้คบบนที่วัด 1 คืน ด้วยมหรสพต่าง ๆ รุ่งเช้าวันถัดมา จะมีพิธีทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารเช้า แล้วทำพิธีถวายผ้ากฐินและบริหารเป็นเสร็จพิธี

จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านม่วงไข่มีการนับถือศาสนาพุทธ มาตั้งแต่อดีต และมีการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีศูนย์กลางในการจัดงาน หรือประกอบพิธีกรรม คือวัดโพธิ์ไทร บ้านโนนสูง ซึ่งเป็นบ้านที่เมื่อน้องมาตั้งแต่มีการอพยพมา เป็นสถานที่ที่ชุมชนใช้แหล่งรวมทางด้านจิตใจกันทั้งหมู่บ้าน มีการทำบุญประเพณีต่าง ๆ เหมือนกับส่วนกลาง ส่วนวิธีการปฏิบัติอาจจะมีผลกระทบมาให้เข้ากับประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่าผู้ไท และเพื่อความเหมาะสมกับท้องถิ่น

2.7.2.3 ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต ชนเผ่าผู้ไทมีความคิด ความเชื่อ และมีประเพณีพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชนเผ่า โดยเฉพาะประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิต เป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของคนในชุมชน และมีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

ก. ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด เนื่องจากชาวชนบทสมัยก่อนไม่มีวิทยาการทางการแพทย์ที่ทันสมัย ทำให้อัตราการตายสูงทั้งแม่และลูก ทำให้เกิดการกลัวและวิตกกังวลซึ่งเป็นผลต่อจิตใจของแม่บ้าน (ผู้หญิงมีครรภ์) และผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว จึงมีข้อเคดำ (ข้อห้ามไม่ให้มีการปฏิบัติ) และข้อควรปฏิบัติสำหรับหญิงมีครรภ์ตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์จนคลอดบุตร เนื่องจากชาวบ้านยังมีความคิด ความเชื่อเรื่อง ผี ที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ หญิงตั้งครรภ์ประมาณเดือนที่ 8-9 ใกล้คลอดจะมีการเหยา (การเหยา หมายถึง การประกอบพิธีกรรม โดยการสื่อสารระหว่างผีกับคน โดยใช้ร่างทรง นางเทียม หรือหมอเหยา) เป็นการเสี่ยงทายว่าจะได้ลูกผู้หญิงหรือชาย มีการผูกแขนหญิงตั้งครรภ์ เป็นการให้กำลังใจ และให้ความมั่นใจว่าจะ คลอดลูกอย่างปลอดภัย พอหลังคลอดต้องอยู่กรรมประมาณ 7-21 วัน เป็นการอยู่ไฟ กินน้ำร้อนหรือน้ำดื่มยา

สมุนไพรเพื่อการสร้างน้ำมัน ให้ลูกที่เกิดใหม่ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว จะไม่ให้แม่กินอาหารแสลง เพราะอาจทำให้ถึงเวียนเนื่องจากเสียเลือดจากการคลอดเป็นการดูแลและระมัดระวังอันตรายที่อาจเกิดขึ้นอย่างใกล้ชิด อาบน้ำร้อนกินน้ำร้อน เป็นการกระทำเหมือนอยู่ในห้องปลอดเชื้อโรค คือทุกอย่างต้องสะอาด และหลังจากออกกรรมจะมีการสู่ขวัญ ทั้งแม่ ลูก และผู้ดูแล ให้อยู่ดีมีแรงเจริญเติบโตตามวัย อันสมควร

ข. ประเพณีการแต่งงาน การแต่งงานเป็นการดำรงไว้ของวงศ์ตระกูล จึงเป็นเรื่องสำคัญของคนทั่ว ๆ ไป ดังนั้น พ่อ แม่หรือญาติผู้ใหญ่จึงต้องมีการคัดเลือก เชย สะใภ้ที่ดีมาสืบวงศ์ตระกูลของเขา จนเผ่าผู้ไทยจึงสอนลูกจนเป็นค่านิยมอยู่เสมอว่า ควรจะแต่งงานกับคนผู้ไทยด้วยกัน จะได้ว่า เป็นลูกเจ้าเหล่าใคร เป็นคนขยัน มีไร่นาหรือที่ทำกินพอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้ อีกอย่างผู้เฒ่า ผู้แก่ไม่อยากจะให้ลูกหลานไปอยู่ไกล กลัวจะลำบาก และไม่มีญาติพี่น้องดูแล การแต่งงานของคนผู้ไทยก่อนที่จะไปสู่ขอสาวฝ่ายชายจะหาพ่อล้าม แม่ล้ามและผู้เฒ่าผู้แก่ ไปการเจรจาสู่ขอสาว มีการทำฮีดสู่ขอ พร้อมกับตกลงค่าสินสอด อาจจะวางเงินค่าสินสอดจำนวนหนึ่งหรือมีการมัดจำด้วยของมีค่าด้วยก็ได้ คู่แต่งงานจะนับถือ พ่อล้าม แม่ล้าม เป็นญาติผู้ใหญ่คนหนึ่ง ถ้ามีปัญหาสามารถปรึกษาได้ การแต่งงานของคนผู้ไทยส่วนใหญ่จะให้ฝ่ายชายเป็นคนสร้างเรือนหอด้วย และจะถือฤกษ์ขึ้นบ้านใหม่ในวันทำพิธีแต่งงาน การตั้งเรือนหอแล้วแต่ทั้งสองฝ่ายจะตกลงกันว่าจะไปอยู่กับฝ่ายใด วันทำพิธีแต่งงาน ฝ่ายเจ้าบ่าวจะแห่ขันหมากเพื่อทำพิธีโสมพาทวัน หรือทำพิธีบายศรีสู่ขวัญคู่บ่าวสาว มีหมอสวดขวัญทำพิธีสู่ขวัญ ญาติ ๆ ทั้งสองฝ่ายร่วมผูกแขนรับขวัญ เชย และสะใภ้ หลังจากนั้นคู่บ่าวสาวจะทำการสมมา ญาติพี่น้องทั้งสองฝ่าย สิ่งของสมมาญาติฝ่ายเจ้าบ่าวเป็นพวกหมอนผ้าห่ม ที่นอนผ้าชั้น เทียนมัดกับใบดอกกรัก ญาติที่ถูกสมมาต้องให้เงินเป็นค่าตอบแทนพร้อมอวยพรให้อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และเงินค่าตอบแทนของสมมาจะเก็บเป็นเงินทุนเพื่อการสร้างครอบครัวใหม่ สิ่งของสมมาญาติฝ่ายหญิงเป็นผ้าขาวม้าหรือผ้าเช็ดตัวพร้อมเทียนมัดกับใบดอกกรักคนละ 1 คู่ ญาติที่ได้รับของสมมาก็ต้องให้เงินตอบแทนเหมือนกัน สมมาเสร็จก็จะมีพิธีกินพาเซย เป็นการเรียกรวมเชยของครอบครัวฝ่ายเจ้าสาวทั้งหมดมากินข้าวร่วมกัน เป็นการทำความรู้จักญาติฝ่ายเชย หรือเป็นการเลี้ยงต้อนรับเชย ในพิธีจะมีการเตรียมข้าวปลาอาหาร พร้อมเครื่องดื่มหรือถ้าเชยต้องการสิ่งใดเพิ่มก็สามารถเรียกเพิ่มเติมได้อีก ถึงตอนเย็นก็จะมีพิธีส่งตัวเข้าหอ มีการกินข้าวด้วยกันและให้ผู้เฒ่าผู้แก่ปูที่นอนให้กับคู่แต่งงาน เป็นอันเสร็จพิธี

ค. ประเพณีเกี่ยวกับการตาย การตายเป็นสิ่งที่ไม่มีใครปรารถนา แต่เป็นสิ่งที่ทุกคนหนีไม่พ้น ผู้ที่เป็นคนในครอบครัวหรือญาติที่ก็จะจัดการเรื่องจัดงานศพอย่างสมกับฐานะของแต่ละบุคคล จนเผ่าผู้ไทยผู้มีประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิม โดยหน้าที่แล้วจะมอบให้ เชย เป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การอาบน้ำศพ การสวดอภิธรรม การฌาปนกิจ ตลอดจนทำบุญแจกข้าว หรือบุญเก็บอัฐิ

การอาบน้ำศพ ทำกันภายในครอบครัวและญาติพี่น้อง เป็นการทำความสะอาดร่างกายให้ทั่ว และแต่งตัวใหม่ให้เรียบร้อย ก่อนที่จะนำศพไปบรรจุไว้ในโลง เพื่อให้ผู้ที่มาร่วมงานทำการไหว้หรือ อโหสิกรรมแก่ผู้ตาย ให้เขยกถ่อทองไฟตั้งแต่มีการตั้งงานศพ โดยก่อทางทิศตะวันออก และตรงกับ หน้าต่างของบ้าน เป็นการบอกให้รู้ว่ามีงานศพอยู่และจะนำไฟกองนี้ไปทำการเผาศพในวันที่นำ ศพไปเผา ตามประเพณีของคนผู้ไท ศพจะตั้งไว้ที่บ้าน ผู้ที่มาไหว้ศพจะนำข้าวสาร ประมาณ ครึ่ง กิโลกรัม เทียน 1 คู่ ผ้าย 1 ใบ พร้อมกับเงินจำนวนหนึ่งเพื่อ มากินมาทานแก่ผู้ตาย (มาร่วมทำบุญอุทิศ ส่วนกุศลให้กับผู้ตาย) เงินและสิ่งของเหล่านี้ก็จะนำมาใช้จ่ายในการจัดงานศพ ส่วนตอนเย็นเวลา ประมาณ 17 นาฬิกาที่จะนิมนต์พระสวดบทแสดงความกตัญญูต่อผู้ตาย จะสวดก็วันก็ได้ แต่ถ้าตาย โหงหรือตายผิดปกติจะไม่นิมนต์พระมาสวด พิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่ยังคงปฏิบัติอยู่อย่าง เหนียวแน่น คือ การบวชน้ำศพ การปฏิบัติกระทำโดยวันที่จะนำศพไปทำการฌาปนกิจ (ยกวันการ ตายที่ผิดปกติ หรือเรียกว่าตายมีแสง เช่น เกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ หรือหัวใจล้มเหลว จะไม่ให้บวช) จะให้ลูกชายหรือญาติที่เป็นผู้ชายบวชเพื่ออุทิศศพไปสู่สุคติเพื่อทำการฌาปนกิจ เพราะเชื่อว่าผู้ที่บวช เหล่าจะพาผู้ตายไปสู่สวรรค์

การเคลื่อนศพเพื่อจะนำไปฌาปนกิจ จะให้เขยกก (เขยกก หมายถึง สามียของลูกสาวคนโต) หรือเขยกหล้า (เขยกหล้า หมายถึง สามียของลูกสาวคนสุดท้อง) เป็นคนคอนบุญปางนำหน้าศพ จุดไฟ เผาศพ และดูแลจนศพถูกเผาไหม้จนหมด พอวันรุ่งขึ้นญาติจะไปทำบุญตักบาตรที่วัดเป็นการอุทิศ ส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายติดต่อกันเป็นเวลา 3 วัน หลังจากนั้นก็จะทำบุญแจกข้าว เพื่อเป็นอุทิศส่วนกุศล ครั้งใหญ่ให้แก่ผู้ตาย ส่วนมากการทำบุญแจกข้าวจะทำหลังจากตายไม่นาน ประมาณ 1 สัปดาห์ ถึง 1 ปีหรือถ้าเป็นการตายโหงจะทำเมื่อครบ 3 ปี การทำบุญแจกข้าวจะทำพร้อมกับการเก็บอัฐมาบรรจุไว้ในพระธาตุ และตั้งไว้ละริมรั้ววัด ตามประเพณีแล้วจะทำบุญอุทิศส่วนกุศล ครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า “คืดบุญหา” เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้เพื่อ ให้ผู้ตายได้ไปสุคติไปเกิดในภพชาติ ต่อไป การ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย เพราะเชื่อว่า วิญญาณจะยังคงวนเวียนและคอยปกป้องดูแลลูกหลาน หรือญาติ ๆ อยู่ เมื่อไปทำบุญจึงมีการ กรวดน้ำเพื่อแผ่เมตตาส่วนกุศลให้เสมอทั้งวิญญาณที่เป็นญาติ และวิญญาณทั่วไป

“แจกข้าว” หมายถึง การถวายภัตตาหารและแจกทานแก่พระภิกษุสงฆ์ และมีการเลี้ยงอาหาร ทำนองแจกทานแก่ผู้ไปร่วมงานโดยทั่วถึงกันเป็นพิเศษ คือทำบุญอุทิศให้มากกว่าครั้งใด ๆ

ง. ประเพณีอาบุญหลวง หรือบุญประจำปีของชนเผ่าผู้ไท ชาวบ้านมีความเชื่อว่าถ้าได้ ทำบุญนี้แล้ว ซึ่งคนผู้ไทเรียกว่า “คืดบุญหา” ผู้ตายจะไปสุคติเกิดในภพของเขาต่อไป และเป็นการแสดงความ กตัญญูต่อผู้ตายด้วย การจัดงานจะจัดตามความเหมาะสมกับฐานะของครอบครัว ที่สำคัญผู้ที่ ตายไปแล้วจะได้รับการทำบุญอุทิศส่วนกุศลครั้งนี้ให้ทุกคน ซึ่งการเอาบุญหลวงนี้ จะจัดในช่วงเดือน สี่ (อยู่ในช่วงประมาณเดือน มีนาคม - เมษายนของทุกปี) จึงเรียกว่า บุญเดือนสี่ วิธีการปฏิบัติ เริ่ม จากจะมีการประชุมหาฤกษ์ยามของคณะกรรมการร่วมกับชาวบ้านทั้งสี่หมู่บ้าน กำหนดวันทำบุญ

เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ในแต่ละปีจะมีเจ้าภาพหลายคนที่แสดงความจำนงที่จะทำบุญอุทิศส่วนกุศลพร้อมกันครั้งนี้ ก่อนถึงวันกำหนดจัดงานจะมีการบอกกล่าวแก่ญาติพี่น้อง (ไปแผ่บุญ) บ้านได้ ฝ่ายเหนือ ให้มาร่วมบริจาคอนุโมทนาบุญ มีการตั้งกองบุญที่บ้านของเจ้าภาพ 1 วัน กับ 1 คืน แล้วนำไปรวมกันที่วัดอีก 1 คืน จึงจะถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ที่ประจำอยู่ที่วัด ซึ่งในกองบุญจะต้องมีเครื่องบริวารแปดเป็นหลักสำคัญ และสิ่งของ ข้าวของ เครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นพวกปัจจัยสี่ ที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน นับเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลครั้งยิ่งใหญ่กว่าการอุทิศส่วนกุศลในช่วงอื่น ๆ เป็นการรวบยอดทำบุญอุทิศส่วนกุศลก็ว่าได้

จะเห็นได้ว่า ประเพณีเกี่ยวกับวงจรชีวิตของชนเผ่าผู้ไท มีการประกอบพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ให้ความเคารพนับถือผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นสำคัญ จนเกิดเป็นกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขหรือเป็นสิริมงคลในการดำรงชีวิต รวมถึงมีการสืบทอดประเพณีเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ประเพณีหรือพิธีกรรม ยังคงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป

2.8 การปกครอง/ระบบผู้นำ

การปกครองของบ้านม่วงไข่ในอดีตจะนับถือผู้อาวุโส คือเจ้าโคตรที่เป็นผู้นำก่อตั้งหมู่บ้านคนแรก คือนายแก้ว อารมณ์สวะ (เสียชีวิตแล้ว ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2535) ถือได้ว่าเป็นผู้นำทางธรรมชาติ ซึ่งมีความรู้ความสามารถในหลายด้าน เช่น เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นผู้นำด้านการพัฒนา ผู้นำการปฏิบัติการทำบุญประเพณี ฯลฯ คนในชุมชนจะให้ความเคารพนับถือ เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม ช่วยเหลือทุกคนในชุมชน การย้ายเข้ามาอยู่หมู่บ้านครั้งแรกจะเป็นเครือญาติที่ใกล้เคียงกัน ความสัมพันธ์เปรียบเสมือนครอบครัวเดียวกัน คนที่ย้ายเข้ามาอยู่ก่อนจะต้องช่วยเหลือคนที่ย้ายเข้ามาทีหลัง ก็จะช่วยจับจองที่ให้ ช่วยสร้างบ้านเรือน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ที่หลอมรวมจิตใจของคนในหมู่บ้าน คือเป็นเจ้าจำปาดำบ้าน ในสมัยก่อนคนยังพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติสามารถให้ได้ทั้งปัจจัยสี่ และสามารถรวมจิตใจให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

การแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรกเมื่อเจ้าโคตรเป็นผู้คัดเลือกแล้วทุกคนก็เห็นชอบด้วย ไม่มีการแข่งขันเหมือนการเลือกตั้งในปัจจุบัน ก่อนที่จะมีการคัดเลือกเจ้าโคตรก็เล็งเห็นแล้วว่าคนที่จะมาเป็นผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดี ทั้งต่อครอบครัวและชุมชน เชื้อพืง และเคารพผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนอย่างจริงใจ และเจ้าโคตรจะแนะนำให้ทุกคนในชุมชนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามผู้ใหญ่พร้อม ศรีอุ่น หนึ่งในทีมวิจัยเล่าว่า “ก่อนหน้าที่จะได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านตาเฒ่า (นายแก้ว อารมณ์สวะ เจ้าโคตรที่มาอยู่บ้านม่วงไข่) แนะนำให้ตัวเองประพฤติปฏิบัติตัวเองในสิ่งที่ดีงาม เช่น ไม่ให้ดื่มเหล้าจนเมาไม่รู้เรื่อง ให้รู้จักการนำสวดมนต์ไหว้พระ” แล้วหลังจากนั้นมาเขาก็ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดี และได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านในที่สุด ปัจจุบันผู้นำทางธรรมชาติที่ได้รับการสืบทอดจะทำหน้าที่เฉพาะด้าน เช่น เจ้าจำหน่อสุขวัณ หมอต่อ ฯลฯ การที่จะได้รับการสืบทอดต้องมีการเรียนรู้โดย ติดตามผู้รู้ไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แล้วก็จะให้ทดลองพูด สวด บทสวด

พร้อมกับบอกไปด้วย การเป็นผู้สืบทอดต้องเป็นคนซื่อสัตย์ ถือศีล 5 ข้ออย่างเคร่งครัด และจะมีข้อควรปฏิบัติ ข้อควรละ (สิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ เช่นการพูดโกหก การลักขโมย สิ่งของคนอื่น) หรือควรหลีกเลี่ยง ถ้าใครปฏิบัติไม่ได้ก็จะทำให้เจ็บป่วยไม่สบาย หรือไม่ก็ถูกดำเนินจากชุมชน

ผู้นำที่เป็นทางการมาจากการเลือกตั้ง มีฝ่ายปกครองผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยฯ ฝ่ายพัฒนามีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่บ้านละ 2 คน ผู้นำที่เป็นทางการเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะทำหน้าที่สอดส่องดูแลปัญหาต่างที่อาจจะเกิดขึ้นในชุมชน และประสานงานกับภาครัฐ ผู้นำทางธรรมชาติ และผู้นำที่เป็นทางการจะทำหน้าที่ให้ความเคารพต่อกันเสมอ เช่น เมื่อจะมีการทำบุญประเพณีต้องมีการประชุมพูดคุยผู้นำทั้งสองฝ่ายก่อนแล้วค่อยแบ่งบทบาทหน้าที่และประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบ และถือปฏิบัติต่อไป สำหรับผู้นำที่ชาวบ้านคัดเลือก คุณดาก่อน เรื่องชัย (ผู้นำทางธรรมชาติ เป็นเจ้าจำปาศและเป็นทีมวิจัยอาวุโส ให้สัมภาษณ์ ช่วงเดือนมิถุนายน 2550) เล่าว่า “ผู้นำ ต้องเป็นผู้ที่เสียสละ มีความรู้ ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ชอบช่วยเหลือชุมชน” และจากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ก็ให้ความเห็นตรงกัน และผู้นำที่เป็นทางการต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้นำทางธรรมชาติ มีความสัมพันธ์ที่แยกจากกันไม่ได้ เพราะต้องทำงานร่วมกันอยู่เสมอ เช่นการจัดงานบุญประเพณี การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

2.9 ระเบียบกฎเกณฑ์ / การจัดการความขัดแย้ง

ในอดีต กฎ เกณฑ์ของชุมชน เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี และการเคารพนับถือต่อผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้อาวุโสของชุมชนอย่างเคร่งครัด ถ้าไม่ปฏิบัติจะถือว่าผิดผี ถูกดำเนิน ตัดขาดความช่วยเหลือ หรือตัดขาดจากการนับถือเป็นญาติผู้ใหญ่ เช่นการแต่งงาน ต้องมีการปฏิบัติตามประเพณี คือมีการสู่ขอจากญาติผู้ใหญ่ และญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายต้องรับรู้ก่อนที่จะมีการเข้าพิธีแต่งงาน ตลอดจนบอกกล่าวแก่ผีบรรพบุรุษ ผีปู่บ้านด้วย ถ้าไม่ทำพิธีแต่งงานมีความเชื่อว่า ผีจะถามกิน สีดกินคอง หรือเป็นการกระทำที่ผิดผี อาจจะทำให้บุคคลในครอบครัวของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เจ็บป่วย ไม่สบาย แม้จะทำการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันก็ยังไม่หายขาด นอกจากนี้ก็ยังมีกฎเกณฑ์หรือข้อห้ามของครอบครัว เช่น ห้ามลูก เขย หรือลูกพี่ (สะใภ้) เข้าไปในโรงโม่ (ห้องนอน) พ่อ แม่ ของสามีหรือภรรยา ถือเป็นข้อละลา หรือห้ามไม่ให้เขยกินข้าวร่วมพา กับพ่อตา แม่ยาย และห้ามไม่ให้ลูกสะใภ้กินข้าวร่วมพากับพ่อปู่ แม่ย่า เพราะว่าเป็นผู้ที่ยังเยาว์วัยกว่าควรแสดงความเคารพไม่ให้ตีคนเสมอท่าน ถ้าล่วงละเมิดจะผิดผี ทำให้คนในครอบครัวเจ็บไข้ไม่สบาย ต้องมีการขอมาต่อผีเหย้าผีเรือน โดยการเตรียมขัน 5 (ดอกไม้สีขาวและเทียนไขอย่างละ 5 คู่) เพื่อสมมา (ขอขมา) หรืออ้อนวอนบอกกล่าวเพื่อให้ทุกคนในครอบครัวอยู่ดีมีมงคลต่อไป

สำหรับเรื่องปัญหาความขัดแย้งส่วนใหญ่เป็นปัญหาภายในครอบครัว เช่นปัญหาความไม่เข้าใจหรือการปรับตัวให้เข้ากันของคู่สามีภรรยา ผู้ที่จะเข้ามาปรับความเข้าใจคือ พ่อล้าม แม่ล้าม และญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย การตัดสินปัญหาส่วนใหญ่จะอ้างให้เห็นความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของเครือญาติหรือชนเผ่าเดียวกัน การตัดสินขั้นสุดท้ายก็เป็นการขึ้นคำขาดว่า ถ้าไม่เชื่อฟังผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะไม่ให้นับ

ญาติกันอีก ส่วนใหญ่ก็จะประนีประนอมกันได้ด้วยดี ปัญหาอื่น ๆ ก็เหมือนกัน เป็นปัญหาที่ไม่มี ความรุนแรง เช่น ปัญหาการลูก้าที่ดินของกันและกันระหว่างครอบครัว ปัญหาถูกหลานทะเลาะกัน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้มีการไกล่เกลี่ยโดยผู้เฒ่าผู้แก่ มีการอ้างความเป็นเครือญาติหรือคุณความดี หรือความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคู่กรณี หรือความเป็นคนในชุมชนเดียวกันและยังจะพึ่งพาอาศัยกัน ต่อไปอีกเป็นเวลานาน

จะเห็นได้ว่า เป้าหมายสำคัญของการเจรจาว่าความเพื่อแก้ปัญหาเป็นการปรับความเข้าใจ ระหว่างคู่กรณี ไม่มุ่งเน้นว่าใครถูกหรือผิด ในที่สุดก็จะยุติลงได้ด้วยดี

2.10 การศึกษานอกระบบ / ในระบบ การอบรมสั่งสอน การสืบทอดความรู้

ก. การสืบทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้คนในชุมชนสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ ด้วยความภาคภูมิใจและบ่งบอกถึง ความเป็นตัวตนของชนเผ่าผู้ไท มีการสืบทอดและดำรงไว้ทั้งประเพณีและวัฒนธรรม การสอนหรือ สืบทอดการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ปราชญ์หรือผู้รู้ในชุมชนส่วนใหญ่จะสืบทอดให้แก่ญาติหรือผู้ที่ สนใจ ตั้งใจ ปฏิบัติตนในทางที่ดีงามเท่านั้น เช่นการสู่ขวัญ ผู้ที่จะเรียนสู่ขวัญต้องมีการติดตาม ปราชญ์ หรือผู้รู้เมื่อมีการสู่ขวัญและสามารถหาเครื่องเซ่นเพื่อมาประกอบพิธีกรรมนั้นได้ ต่อมาจะมีการ เรียนบทสวดในขณะที่มีการประกอบพิธีกรรม ส่วนใหญ่ในอดีตจะไม่มีเขียนเป็นลายลักษณ์ อักษร เรียกได้ว่าเป็นการเรียนไปพร้อมกับปฏิบัติจริง มีการให้ทดลองปฏิบัติโดยมีครูไปด้วย จนกว่าปราชญ์ผู้นั้นจะเชื่อใจว่าผู้เรียนสามารถทำได้จริงจึงจะอนุญาตให้ไปประกอบพิธีกรรมได้ หรือไม่ก็ปราชญ์ผู้นั้นอายุมากขึ้นจนไม่สามารถเดินทางไปประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ได้ การเรียนรู้ ส่วนใหญ่เป็นการเรียนแบบตัวต่อตัว จะไม่นิยมเรียนครั้งละหลาย ๆ คน ในชุมชนมีปราชญ์ของ ชุมชนในสาขาต่าง ๆ อยู่แล้ว ส่วนใหญ่เป็นผู้นำทางธรรมชาติที่มีความรู้เฉพาะทาง แต่มีความเกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตของชุมชน ๆ จะให้ความเคารพนับถือปราชญ์เหล่านี้มากเป็นผู้ที่สืบทอดเรื่องเกี่ยวกับความ เชื่อของชนเผ่าผู้ไท เช่น การสืบทอดเรื่องการเหยา ผู้ที่ประกอบพิธีกรรมการเหยาได้ คือแม่เมือง เท่านั้นหรือ เรียกว่า “หมอเหยา” ส่วนลูกเมืองหมอเหยาเรียกว่า “ผีหมอ” จะมีการสืบทอดหรือ เรียนรู้เรื่อง การส่อง หมายถึง การเสี่ยงดูอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นว่า การเจ็บป่วยเนื่องจากการกระทำที่ ผิดผิดที่ไหนด อย่างไร แล้วก็จะทำพิธีแก้ผี (แก้วผี การบอกกล่าวพร้อมให้เครื่องเซ่นไหว้แก้ผีที่มา กระทำให้เกิดการเจ็บป่วย) การสืบทอดเรื่องการประกอบพิธีกรรมการเหยา ผู้ที่จะมาสืบทอดหรือ เรียนได้คือ ลูกเมืองของหมอเหยาเท่านั้น และต้องได้รับการเห็นชอบจากผีที่แม่เมืองให้ความเคารพ นับถืออยู่ ทั้งหมอเหยาและผีหมอ ต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสาธารณะ ทำหน้าที่เป็น เหมือนหมออาสา เป็นการรักษาอาการเจ็บป่วยโดยไม่คิดค่าตอบแทนแต่อย่างใด จะมีก็แค่เครื่องแต่ง กายบางส่วนเท่านั้น ปัจจุบันก็ยังมีการประกอบพิธีกรรมการเหยาในการรักษาผู้ป่วย ควบคู่ไปกับการ รักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบัน การปลุกฝังเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของชาวบ้านที่นี้ส่วนใหญ่มีการ ปลุกฝังในชีวิตประจำวัน เช่น การสอนให้รู้จักการเคารพผู้เฒ่าผู้แก่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่ง ปัน

จะทำเมื่อพ่อแม่แบ่งปันข้าวปลาอาหารแก่ครอบครัวของญาติ ๆ พอแบ่งเสร็จก็จะให้ลูกหลานเป็นคนถือไปให้ญาติ ๆ เหล่านั้น ที่สำคัญคือการปฏิบัติและทำเป็นตัวอย่างแก่ลูกหลานจนเป็นนิสัย

นอกจากการเรียนรู้ด้านการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แล้ว ชนเผ่าผู้ไทก็ยังมีการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพซึ่งเป็นการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ชายหญิงมาตั้งแต่เกิดผู้ชายจะถูกปลูกฝังว่าเป็นเพศที่แข็งแรงสามารถทำงานหนักได้ โดยรับการถ่ายทอดจากฝ่ายพ่อ เช่น การสร้างบ้าน การไถนา การบวชเพื่อทดแทนพระคุณแม่ และเป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนผู้หญิงจะถูกปลูกฝังว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ ให้อยู่เหย้าเรือน รักษาวลสงวนตัว รับผิดชอบเรื่องการจัดหาอาหาร เครื่องนุ่งห่มแก่ครอบครัว ดังนั้น จึงเรียนรู้การทอผ้าตั้งแต่เรียนอยู่ชั้นประถม การเรียนรู้เป็นการพา ลูกหลานปฏิบัติในชีวิตประจำวันหรือทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี และยังคงปฏิบัติอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้

ข. การเรียนในระบบโรงเรียน ชาวบ้านม่วงไข่มีการเรียนตามวัยที่มีการกำหนดจากภาครัฐ ตั้งแต่ระดับอนุบาล เด็ก ๆ ไปโรงเรียนที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านดงหมูและที่โรงเรียนเอกชนในตัวอำเภอเขาวง ระดับประถมเรียนที่โรงเรียนบ้านดงหมู ระดับมัธยมเรียนที่อำเภอเขาวงและตำบลสงเปลือย นอกจากนี้ก็ยังมีเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาตามความสามารถในการส่งเรียนของครอบครัว หลังจากเรียนจบก็กลับมาอยู่บ้านทำไร่ ทำนาประกอบอาชีพส่วนตัว และมีบางส่วนไปทำงานในส่วนราชการและภาคเอกชน

จะเห็นได้ว่าการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันเกี่ยวกับเรื่องภายในชุมชน สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้เลยและสามารถนำมาใช้พัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้ในลักษณะความช่วยเหลือและเอื้ออาทรต่อกันของคนในชุมชน ส่วนการศึกษาในระบบของภาครัฐส่วนใหญ่เป็นการส่งเสริมการเรียนตามหลักสูตรของการศึกษาส่วนกลาง เพื่อตอบสนองแรงงานภาคอุตสาหกรรม พอเรียนจบต้องไปขายแรงงานให้ภาคอุตสาหกรรม เพื่อหารายได้มาซื้อหาปัจจัยสี่หรือความต้องการด้านต่าง ๆ ของคน

2.11 การสาธารณสุข / ภูมิปัญญาการรักษาโรค

ในอดีตวิทยาการทางการแพทย์ยังไม่ถึงชนบท แต่การเจ็บป่วยก็เกิดขึ้นกับทุกคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชาวบ้านที่นี่จึงต้องดูแลกันเอง ชนเผ่าผู้ไทมีความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติมาก ทั้งนี้เพราะชุมชนอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นป่า เขาถ้ำนาไพร เชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนมีผู้ดูแล และปกป้องรักษาให้คงอยู่ตามธรรมชาติ เช่น การตัดต้นไม้มาทำบ้านต้องขออนุญาตจากเจ้าป่า (เจ้าป่า คือ ผีสงฆ์เทวดาที่มาดูแลรักษาป่า) และคนต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับธรรมชาติรอบข้าง เมื่อเกิดการเจ็บป่วยชาวผู้ไทเชื่อว่า เกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำของคนที่ไม่ล่วงละเมิดต่อธรรมชาติ หรือ มีการกระทำที่ “ผิดผี” ตามบริเวณที่ต่าง ๆ ตามที่คนได้ไปสัมพันธ์ด้วย จะถูกลงโทษให้มีอันเป็นไปหรือเกิดอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ผู้ที่สามารถสื่อสารได้กับผีหรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ คือมีหลายบุคคล เช่น “เจ้าจ้ำปุดา” ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมหรือ

สื่อสารกับผีปู่ตา “หมอเหยา” สื่อสารโดยการประกอบพิธีกรรม “การเหยา” เพื่อเป็นการรักษาผู้ป่วย โดยอัญเชิญผีฟ้าให้ลงมาสิงสถิตในร่างกายของคนทรง หรือ นางเทียม(คนทรงหรือนางเทียม หมายถึง หมอเหยา) เพื่อเสี่ยงทายอาการเจ็บป่วยว่าเกิดจากการกระทำผิดผีที่ใด มีการประกอบพิธีกรรมรักษา โดยการ “แก้ผี” (การแก้ผี หมายถึง การสื่อสารระหว่าง ผีที่มากระทำทำให้ร้ายกับผู้ป่วยให้มีความเข้าใจต่อกัน) นอกจากนี้ยังมีการเหยาเพื่อไล่ขวัญ การเหยาสืบชะตา (ต่ออายุ) ให้กำลังใจมีการสู่ขวัญผูกแขนให้แก่ผู้ป่วย

หมอมอ (หมอส่อง) ผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นหมอเหยาหรือ ผีหมอกก็ได้ เป็นการประกอบพิธีกรรมโดยการเสี่ยงทาย เป็นการสื่อสารระหว่างคนทรงกับผี โดยดูจากลักษณะดอกไม้ เทียน และเสื้อผ้าของผู้ป่วย ที่นำไปทำการส่อง เป็นการเสี่ยงทายดูอาการเจ็บป่วย ว่าผีผีที่ไหน ควรจะแก้อย่างไร หรือเป็นการเสี่ยงทายหา คน สัตว์ สิ่งของที่หาย หรือดูลักษณะไม่ว่าควรจะทำอย่างไรและหาได้ทางทิศไหน จะได้คืนหรือไม่ การส่องเป็นการประกอบพิธีกรรมที่ไม่ซับซ้อนนัก ใช้เวลาน้อยกว่าการเหยา

หมอธรรม หมอยาม หรือหมอทรง เนื่องจากชาวผู้ไทมีความเชื่อเรื่องผี ดังนั้น การเจ็บป่วยหรือหายไป ของคน สัตว์ สิ่งของ เชื่อว่าเป็นการกระทำที่ผิดต่อผีในสถานที่ใดที่หนึ่ง ดังนั้นจึงมีการเข้าทรงเพื่อดูอาการเจ็บป่วย หรือเข้าทรงเพื่อเสี่ยงทายหา คน สัตว์ สิ่งของที่หายไป ว่าควรจะทำอย่างไร นอกจากนี้หมอธรรมก็ยังมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องหมอดู มีการทำนายดวงชะตาแก่ผู้มารับบริการได้ด้วย

การหาหมอเหยา หมอธรรม หรือหมอมอ จะนำดอกไม้และเทียนอย่างละ ๑ คู่ เงินประมาณ 24 บาท เรียกว่าเป็น “ค่าคาย” หมอเหยาจะมีจรรยาบรรณไม่เรียกรับเงินจำนวนมากถือว่าผิดผี หรือผู้มารับบริการจะให้กี่แล้วแต่ตามกำลังที่ให้ได้ ไม่เคียดรื้อนกับตัวเอง

การสู่ขวัญผู้ป่วยเพื่อสืบชะตา (ต่ออายุ)

นอกจากความเชื่อเรื่องผีแล้วยังมีเรื่องการสู่ขวัญให้มาอยู่คง (อยู่กับเนื้อกับตัว) เป็นการทำให้รับออกกล่าวแก่ขวัญว่า ดอนนี่เจ้าตัวกำลังทำอะไรอยู่ อยู่ที่ไหน การทำพิธีสู่ขวัญจะทำกับผู้ที่เจ็บป่วย มีการทำขวัญเพื่อต่ออายุแก่ผู้ป่วยโดยการประกอบพิธีกรรมการเหยา เพื่อเรียกขวัญกลับมาอยู่กับเจ้าของ

และบุคคลปกติทั่วไป เช่น สุขวัยแต่งงาน สุขวัยเนื่องในโอกาสเข้ารับราชการ มีการมีงานทำ การสุขวัยมีการทำให้กับสิ่งอื่นที่มนุษย์ได้รับประโยชน์ด้วย เช่นการสุขวัยควาย สุขวัยข้าว เป็นต้น เป็นการส่งเสริมสุขภาพจิตใจ ให้กำลังใจแก่บุคคลที่จะดำเนินชีวิตต่อไปด้วยความราบรื่น และเกิดความเชื่อมั่นและมุ่งมั่นที่จะทำการใดๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ภูมิปัญญาการรักษาโรคอีกอย่างหนึ่งคือการละเล่นในการอยู่การกิน (ข้อปฏิบัติในการอยู่การกิน) เช่น หญิงที่คลอดลูกใหม่ จะมีการอยู่คำ (อยู่กรรม) และดูแลเป็นพิเศษผู้เฒ่าผู้แก่ฝ่ายหญิง การหาขารากไม้หรืออาหารที่เป็นสมุนไพร ช่วยเจริญอาหารแก่ผู้ป่วย เป็นผักที่มีรสขม เช่น ขี้เหล็ก สะเดา หรือ มะแว้ง เป็นต้น หรือเมื่อเกิดการเจ็บป่วย ญาติหรือคนใกล้เคียงก็จะมาเยี่ยมเยียน ถวายน้ำดื่มอย่างสม่ำเสมอ เป็นการให้กำลังใจอีกทางหนึ่ง

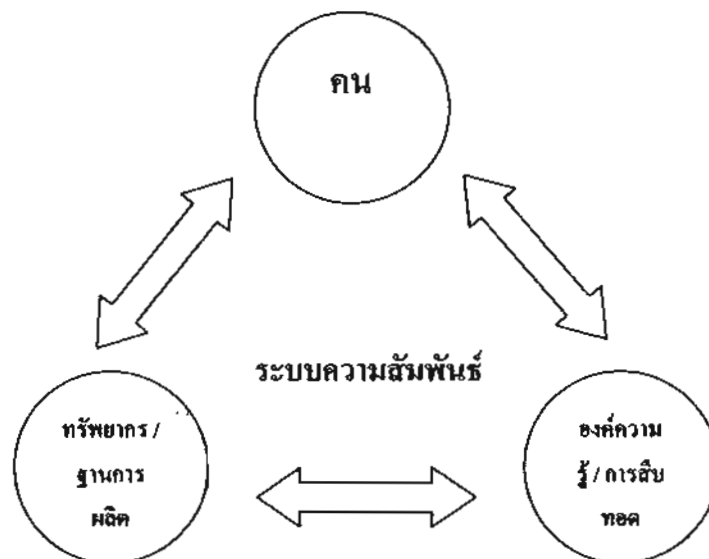
จะเห็นได้ว่าการรักษาโรคของคนในชุมชนจะมีทั้งการรักษาทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ตลอดจนมีการเชื่อมโยงไปถึงสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบข้างด้วย

บทที่ 3

รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเอง

ชุมชนพึ่งตนเองในส่วนการให้ความหมายของชุมชนนั้น จากการศึกษาชาวบ้านม่งไข่ได้ให้ความหมายและนิยามของ “การพึ่งตนเอง” หมายความว่า การอยู่ร่วมกันอย่างมี ความสุขตามอัตภาพ โดยมีความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ บนฐานทรัพยากรที่มีอยู่และวิถีวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชนเผ่าผู้ไท ซึ่งเป็นความหมายที่มองแบบองค์รวม ไม่ได้มองเฉพาะด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว มองรวมถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ด้วย ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพ แสดงถึงการพึ่งตนเองในความหมายของชุมชน

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่า การพึ่งตนเองของชุมชนนั้นอาศัยระบบความสัมพันธ์ เป็นตัวกำหนด จึงเกิดรูปแบบและกระบวนการการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันขึ้น และมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติต่อกันของคนในชุมชน เช่น การนับถือผู้เฒ่าผู้แก่หรือเจ้าโคตร การนับถือพ่อ ล่าม แม่ล่าม ทำให้เพิ่มความสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีพี่น้องมากขึ้น มีการพึ่งพาอาศัยกันทั้งเรื่องการประกอบอาชีพ การเอาแรงในการทำนา สร้างบ้าน ทำบุญทำทาน เป็นต้น

จากการร่วมกันทบทวนและสืบค้นกระบวนการพึ่งตนเองตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนตลอดจน ศึกษาการปรับตัวท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งทางสังคม สิ่งแวดล้อม และนโยบายของภาครัฐ จากการศึกษาทำให้ชุมชนเห็นว่า บ้านม่งไข่ ไม่ได้้อยู่อย่างโดดเดี่ยว ต้องมีการติดต่อกับปฏิสัมพันธ์กับภายนอก บ้านม่งไข่เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ชุมชนรู้จักการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติควบคู่กับการมีจิตสำนึกในการร่วมกันดูแลรักษาธรรมชาติไปด้วย ภายใต้อุดมคติความเชื่อ และปฏิบัติตามประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และรู้จักมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย ซึ่งสามารถวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองได้ดังนี้

3.1 การพึ่งตนเองด้านปัจจัยสี่

ปัจจัยสี่นับเป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานที่คนเราต้องกิน ต้องใช้ และต้องมี เพื่อตอบสนองความต้องการทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งชุมชนได้แสวงหาจากธรรมชาติ มีการประดิษฐ์ ผลิต หรือสร้างขึ้นมา และสามารถสรุปได้ดังนี้

ก. การพึ่งตนเองด้านอาหาร

อาหารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพของคนเรา ในอดีตชาวบ้านม่วงไข่มีวิธีการผลิตแบบเพื่อยังชีพ ย้ายออกมาตั้งหมู่บ้านเพื่อออกมาจับจองที่ทำกินแห่งใหม่ห่างออกไปจากชุมชนเดิม มีการทำนาเลี้ยงสัตว์และหาอยู่หากินตามแหล่งธรรมชาติต่าง ๆ ที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์มาก การทำนาใช้แรงงานควายไถนาและใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก บริเวณทำนาตามที่ลุ่มใกล้แหล่งน้ำ พื้นที่ทำนามีน้อยเพราะจำนวนคนในครอบครัวไม่มาก การทำนาจึงทำให้พอมีข้าวกินในรอบปี แหล่งน้ำตามธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง บึง สามารถให้อาหารแก่คนในชุมชนได้เพียงพอ ถ้าหามาได้จำนวนมากก็จะแบ่งปันให้ญาติพี่น้อง หรือไม่ก็ทำเป็นอาหารแห้ง หรือหมักดอง เช่น การทำปลา ร้า เป็นต้น สำหรับในป่าเขาสามารถล่าสัตว์ป่า หาพืชผัก ผลไม้ ได้ตามฤดูกาล เพื่อมาประกอบอาหารในการดำรงชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ก็ยังเป็นอาหารที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่มีสารอาหารครบถ้วนทั้ง 5 หมู่ มีการเพาะปลูกเพิ่มเติมบ้าง เป็นพวกพืชผักสวนครัวที่ต้องใช้เป็นประจำทุกวัน ตามบริเวณหัวไร่ปลายนา และบริเวณรอบ ๆ บ้าน นอกจากนี้ก็ยังมีเลี้ยง เป็ด ไก่ หมู เพื่อเป็นอาหารของครอบครัวและสอดคล้องกับวิถีชีวิตการทำนา ผลผลิตที่ได้จากการดำข้าวเปลือกเพื่อกินทุกวัน ก็จะได้ พวกไร่ปลายข้าว และแกลบที่เหลือนำไปเลี้ยง หมู เป็ด ไก่ ได้เป็นอย่างดี อาหารที่ครัวเรือนผลิตได้มากก็สามารถแลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่ตนเองขาดแคลนหรือไม่สามารถผลิตเองได้ เช่น ข้าวแลกเกลือ ผักแลกกับ มะพร้าว แต่การแลกเปลี่ยนเป็นแบบที่ญาติเดินทางมาหาสู่กันเป็นประจำจึงนำสิ่งของที่ตนเองมีไปฝากญาติ พี่น้องที่อยู่ต่างหมู่บ้าน หรือญาติพี่น้องที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียง ในช่วงนั้น ยังไม่มีการค้าขาย ถ้าข้าวไม่พอกินในครอบครัวก็สามารถยืมจากญาติพี่น้องได้ จะใช้ดินในฤดูกาล การทำนาปีถัดไป นับเป็นความเอื้อเฟื้อของคนเราอย่างมาก เพราะชุมชนยังอยู่แบบพึ่งพกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างจริงใจ

ด้านน้ำกินน้ำใช้ก็สามารถนำน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติมาใช้ได้เลย โดยผ่านการคัดกรองจากธรรมชาติ เช่น น้ำบ่อตามลำห้วยในป่า และมีภาชนะเก็บน้ำฝนไว้กิน และดื่มในช่วงฤดูฝน ภาชนะที่ใช้เก็บน้ำมีขนาดเล็ก สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้ไม่มาก ดังนั้นในครอบครัวจะต้องไปหาน้ำมาใช้ในครัวเรือนทุกวัน

ในราวปี พ.ศ.2518 มีการสนับสนุนจากภาครัฐโดยให้แรงงานในชุมชนในลักษณะการจ้างงาน ให้มีการขุดบ่อน้ำตื้นเป็นบ่อน้ำตามธรรมชาติ ขุดให้ลึกแล้วใช้ท่อซีเมนต์ลงไปฝังเป็นท่อ

ทำให้มีน้ำบ่อไว้ดื่มและใช้ได้ตลอดทั้งปี มีการขุดสระกักเก็บน้ำสาธารณะเพื่อใช้อุปโภคและทำการเกษตร ราวปี พ.ศ.2526 มีการเจาะบ่อน้ำบาดาลคันโยก ประจำหมู่บ้านไว้เป็นน้ำใช้ ส่วนน้ำดื่มชาวบ้านยังคงใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้นและใช้ภาชนะรองรับน้ำฝนไว้ดื่ม

ปัจจุบันการพึ่งตนเองด้านอาหารของชุมชนก็ยังมีอยู่ เพราะชุมชนยังมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอยู่มาก เช่น เทือกเขาภูพาน มีห้วย หนองตามธรรมชาติ และมีการสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อเป็นแหล่งหาอาหารและใช้น้ำเพื่อการเกษตร ตลอดจนมีป่าละเมาะตามหัวไร่ปลายนาที่ชุมชนสามารถหาอยู่หากินได้ตามฤดูกาล เช่น หาเห็ด แมลง ผัก ผลไม้ หน่อไม้ เป็นต้น ที่สำคัญชุมชนยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมคือ หาอยู่หากินจากธรรมชาติตามฤดูกาลและปลูกพืชผักสวนครัวตามที่นาและรอบ ๆ บริเวณบ้าน และยังมีการเลี้ยง เป็ด ไก่ ฟันบ้าน ทั้งนี้เพราะบริเวณบ้านยังไม่แออัดเหมือนชุมชนอื่นและยังมีการปลูกฝังให้เยาวชนเห็นคุณค่าของ การดำรงชีวิตอยู่แบบดั้งเดิม เรียบง่าย ชื่อสิ่งของเฉพาะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น การผลิตอาหารไม่ได้มุ่งการผลิตเพื่อการค้าขายทำให้ใช้ต้นทุนในการผลิตน้อย ผลผลิตก็เพียงพอสำหรับครอบครัวหรือแบ่งปันญาติพี่น้อง มีมากเกินความต้องการจริง ๆ จึงจะขาย มีชาวบ้านบางครัวเรือนทำเกษตรแบบผสมผสาน มีการขุดสระน้ำหรือขุดลอกหนองน้ำเพื่อให้มีน้ำไว้ทำการเกษตรและเลี้ยงปลาซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหารของครอบครัวอีกทางหนึ่ง ในบริเวณที่นา ทำให้สามารถผลิตอาหารให้เพียงพอต่อการบริโภค ลดรายจ่ายจากการซื้ออาหารจากภายนอก

สำหรับเรื่องทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน การทำนาแม้จะอาศัยเครื่องจักร เครื่องยนต์ และปุ๋ยเคมีจากที่อื่น ยังมีการใช้ปุ๋ยคอกที่ได้จากการเลี้ยงสัตว์ การใช้แรงงานของคนในครอบครัว และชุมชนก็ยังมียออยู่มาก มีการช่วยเหลือกันทำงานในหมู่พี่น้อง ญาติสนิท มิตรสหาย บ้านใกล้เรือนเคียง และที่สำคัญชุมชนยังมีการเก็บข้าวไว้บริโภคจนเพียงพอตลอดทั้งปี และยังมีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนอื่น ๆ ด้วย เช่น แกล้งแลกข้าว ขนมน้ำตาลแลกข้าว เป็นต้น การทำนาในปัจจุบันไม่ได้อาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติอย่างเดียว ยังมีคลองส่งน้ำเพื่อทำการเกษตรจากโครงการอ่างเก็บน้ำลำพะยังตอนบน เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้เกษตรกรสามารถทำการเพาะปลูกได้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างอาชีพเสริมและสนับสนุนการทำการเกษตรกรรมแบบยั่งยืนด้วย เช่น การทำไร่นาสวนผสม เป็นผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง

น้ำกินน้ำใช้ ปัจจุบันครัวเรือนมีภาชนะเก็บน้ำฝนไว้ดื่มให้เพียงพอตลอดทั้งปี เช่น โอ่งแดง และถังน้ำซีเมนต์ ทั้งของส่วนตัวและส่วนรวม ส่วนน้ำใช้จะมีการเจาะบ่อน้ำบาดาลใช้ไฟฟ้าปั้มน้ำขึ้นมาใช้ส่วนตัวในแต่ละครัวเรือน หรือครัวเรือนใกล้เคียง อย่างเพียงพอ

จะเห็นได้ว่าการพึ่งตนเองด้านอาหารของชุมชนมี 2 แนวทาง คือ การพึ่งพาธรรมชาติหรือหาอยู่หากินตามแหล่งธรรมชาติและการหาหรือปลูกทดแทนในส่วนที่ขาดหายไป แต่ก็ยังคำนึงความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มีความสัมพันธ์ที่ดีกับธรรมชาติและวิถีชีวิตที่ดำเนินตามรอยบรรพบุรุษด้วยความภาคภูมิใจ

ข. การพึ่งตนเองด้านเครื่องนุ่งห่ม

ยุคเริ่มก่อตั้งชุมชน เครื่องนุ่งห่ม ไม่ว่าจะเป็น เสื้อผ้า ผ้าห่ม ชุมชนสามารถผลิตเองได้ทั่วครอบครัว โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกฝ้ายตามหัวไร่ปลายนา หรือการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ชาวบ้านมีการเพาะปลูกทุกปีจนเป็นวิถีมีการถ่ายทอดวิธีการผลิตเครื่องนุ่งห่มจากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มาโดยตลอด กรรมวิธีการผลิตจะทำเมื่อเสร็จจากฤดูกาลการทำงาน การดำเนินชีวิตในช่วงเวลานั้น ชุมชนต้องจัดหาเองหรือพึ่งธรรมชาติเป็นหลัก ชาวผู้ไทกับการทอผ้าไหม ผ้าฝ้ายมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษพันธุ์ฝ้าย และดินหม่อน มีการเพาะปลูกเริ่มตั้งแต่เข้าสู่ฤดูฝนราวเดือนพฤษภาคม มีการเตรียมพื้นที่ต่างป่าตามหัวไร่ปลายนาหรือบริเวณพื้นที่หลังบ้าน เพื่อปลูกฝ้าย และหม่อน การผลิตผ้าฝ้ายจะง่ายกว่าการผลิตผ้าไหม ฝ้ายพอปลูกแล้วไม่ต้องดูแลมากนัก อาศัยน้ำฝน และพื้นที่อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติปลูกไว้ประมาณ 3 เดือนก็ออกดอกออกผล สามารถเก็บเมล็ดฝ้ายที่แก่จัดจนบานเป็นปุยฝ้ายมาทำเป็นเส้นใย ซึ่งในช่วงนี้จะตรงกับเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จพอดี ก็หันมาทำการผลิตเครื่องนุ่งห่มคือทุกคนในครัวเรือนช่วยกันทำอุปกรณ์ในการผลิต การทอ ทำทุกครัวเรือน ผลิตผ้าสำหรับทำผ้าห่มใช้ห่มกันความหนาว ทำผ้าเพื่อทำผ้าถุง ผัดเสื้อ กางเกง ให้แก่คนในครอบครัว มีพอใช้ตลอดปี สำหรับการเลี้ยงไหมเพื่อทำผ้าไหมจะทำหลายขั้นตอนและยุ่งยากกว่าการทอผ้าฝ้าย โดยเริ่มจากการปลูกหม่อนเพื่อไว้เป็นอาหารของตัวไหม มีการทำโรงเอนที่สะอาด ปลอดภัยแมลง เพื่อเพาะตัวไหม พอโตขึ้นประมาณเดือนครึ่งก็จะนำใบหม่อนมาให้เป็นอาหารทุกวัน จนกว่าจะก่อนรังเข้าดักแด้ แล้วนำรังดักแด้มาทำเป็นเส้นใยไหม หลังจากนั้นก็นำมา ฟอก ย้อมสี แล้วนำมาทอเป็นผ้าไหม ส่วนใหญ่ผ้าไหมจะทอเป็นผ้าชิ้น ให้กับลูกสาวหรือเพื่อไว้เป็นของสมมา เมื่อลูกสาวแต่งงาน(ของไหว้แก่ญาติฝ่ายสามี) ชาวผู้ไทถือว่าเป็นสิ่งของที่มีคุณค่าการทอผ้าจะเป็นหน้าที่ของลูกผู้หญิงชนเผ่าผู้ไท ก่อนจะแต่งงานต้องทอผ้าเป็น และทอผ้าจำนวนมากขึ้นในปีที่ลูกสาวต้องแต่งงาน เพื่อเตรียมทำเป็นสิ่งของสมมา และเตรียมไปใช้ในครอบครัวใหม่ การทำข้าวของเครื่องนุ่งห่มที่มากขึ้นในช่วงเวลากระชั้นชิดก่อนแต่งงานประมาณ 2-4 เดือน ต้องช่วยกันระหว่าง เครื่องญาติและคนใกล้เคียง ทอผ้าช่วยกัน เย็บช่วยกัน นอกจากการปลูกฝ้าย เลี้ยงไหมแล้วก็ยังมีการปลูกนุ่น เพื่อมาทำเป็นหมอนและที่นอน

จะเห็นได้ว่าในยุคเริ่มก่อตั้งชุมชน คนในชุมชนสามารถผลิตเครื่องนุ่งห่มไว้ใช้เองในครอบครัวและชุมชนจนวิถีการดำรงชีพ ในรอบปี สลับกับการประกอบอาชีพหลักคือการทำงาน มีการผลิตเพื่อใช้ในครอบครัว และแบ่งปันแก่ญาติ พี่น้อง ด้วยการสมมา เมื่อลูกสาวแต่งงาน นับเป็นวัฒนธรรมที่งดงามของชาวผู้ไท

ต่อมาในราวปี พ.ศ. 2518 การคมนาคมติดต่อกับชุมชนภายนอกมีมากขึ้น มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อตอบสนองนโยบายของภาครัฐทำให้ชุมชนนำสินค้า พวก ปอ มันออกไปขายในเมือง ก็ซื้อเสื้อผ้าจากภายนอกเข้ามา เรียกได้ว่า ผู้มีฐานะดีในชุมชนถึงจะได้สวมใส่เสื้อ ผ้า แจก(ในช่วงเวลานั้น คนที่ค้าขายส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีน บุคคลเหล่านี้ชนเผ่าผู้ไทเรียกพวกเขาว่า แจก) แต่การทำเครื่องนุ่งห่มเองก็ยังมิอยู่ มีการแจกชุดนักเรียนแก่เด็กนักเรียนที่มีฐานะยากจน ชาดผู้อุปการะเลี้ยง

ดู พ่อหรือ แม่ เสียชีวิต แต่ในช่วงนี้การทอดผ้าเพื่อทำเครื่องนุ่งห่มกึ่งทำอยู่ทุกครัวเรือน ต่อมาราวปี พ.ศ. 2524 เริ่มมีเส้นใยฝ้ายมาจากโรงงาน มาขายตามตลาดในอำเภอ ประกอบกับชาวบ้านมีการขายยี่ห้อเนื้อที่ในการทำ และปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น และเห็นว่าการซื้อเส้นใยจากโรงงานง่ายกว่าจึงหันมาซื้อเส้นใยฝ้ายจากตลาดมาทำการทอเครื่องนุ่งห่ม เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายส่วนใหญ่ซื้อจากตลาด ผ้าห่ม หมอนที่ทอเองได้ เปลี่ยนจากทำเพื่อใช้ในครอบครัว ก็เริ่มมีการทำเพื่อขาย เป็นรายได้ ไปซื้อสิ่งของอื่นที่ต้องการ และเลิกปลูกฝ้ายและเลี้ยงไหมในที่สุด

ปัจจุบันการผลิตเครื่องนุ่งห่ม พวกผ้าห่ม มีการทำเพื่อไว้ใช้ในครอบครัวบางส่วนและทำการทอผ้าห่มเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่ครอบครัวเฉลี่ยประมาณ 1 หมืนบาท ต่อคน ต่อปี วัสดุดิบพวกเส้นใย และการย้อมสี ต้องซื้อจากตลาด ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ต้องผลิตในปริมาณมากขึ้น แต่ยังทอดด้วยมือ ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ ของชนเผ่าผู้ไท ยังมีการสมมาด้วยสิ่งของ เครื่องนุ่งห่มเหล่านี้มาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นภูมิปัญญาที่สามารถเพิ่มมูลค่าจากทำเพื่อใช้ในครอบครัวและสามารถผลิตเป็นเศรษฐกิจของชุมชน บนวิถีชีวิตแบบชาวผู้ไท

ก. การพึ่งตนเองด้านที่อยู่อาศัย

บ้านนับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากอีกอย่างหนึ่งของชาวผู้ไท มีค่านิยม ความเชื่อว่า มีเล้าข้าว โหลง(ยุง ฉางขนาดใหญ่ ที่ใช้เก็บข้าวข้าวเปลือก ไว้บริโภคตลอดทั้งปี) มีเขื่อนโหลง (บ้านหลังใหญ่)อยู่อาศัย บ่งบอกถึงฐานะและความมั่นคงของครอบครัวนั้น ในช่วงที่ย้ายมาก่อตั้งชุมชน ยังมีพื้นที่ป่าอยู่มาก การสร้างบ้านจึงไม่ยุ่งยาก สามารถตัดไม้ต้นใหญ่ ๆ มาทำบ้านได้เลย เครื่องมือในการตัด โคน หรือเลื่อย ก็มี แต่ต้องใช้แรงคนในการทำงาน ทำให้ต้องใช้เวลาในการสร้างบ้านนานประมาณ 4 เดือนถึง 1 ปีถึงจะแล้วเสร็จ ในช่วงนั้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังมีอย่างเหนียวแน่น การก่อสร้างบ้านใหม่มีการช่วยเหลือกัน ตั้งแต่เลือกไม้เนื้อแข็งมาทำบ้าน การเคลื่อนย้ายใช้วิธีแบกหรือหาม การเลื่อยไม้ทำพื้น ทำฝา ทำเสา การสร้างบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ สองชั้น ชั้นล่างโถงและจะสร้างบ้านใหม่ให้กับคนที่จะแต่งงานใหม่ เกือบทุกครอบครัว ยกเว้นครอบครัวที่มีบ้านหลังใหญ่ แต่มีผู้อยู่อาศัย อยู่ 1-2 คน ดังนั้นลูกเขย หรือลูกสะใภ้จะมาอยู่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน ตามประเพณีของชาวผู้ไทการสร้างบ้านหรือเรือนหอเป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย

ต่อมาในยุคทางแยก ป่าไม้ถูกทำลายเป็นที่ทำกิน ทำให้มีต้นไม้ขนาดใหญ่น้อยลง ประกอบกับการจับจองที่ดินเป็นที่ส่วนบุคคลจนหมด การหาไม้มาทำบ้าน เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยจึงขาดแคลน การหาไม้ต้องขึ้นไปตัดที่เทือกเขาภูพานที่อยู่ห่างไกลกับชุมชนออกไป การกำหนดเขต อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า และการสัมปทานป่าของรัฐบาล ทำให้ เจ้าหน้าที่ภาครัฐกีดกันไม่ให้ประชาชนไม่ให้มีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า แต่ยังลักลอบตัดมาทำบ้านได้เป็นครั้งคราว และในช่วงนี้เริ่มมีการขายวัสดุก่อสร้าง พวก ไม้แปรรูป อิฐ หิน ปูนเพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ทำให้ชุมชนเริ่มหันไปซื้อ วัสดุก่อสร้างจากท้องตลาดมาก่อสร้างบ้าน แต่ผู้ที่ยังมีป่าตามหัวไร่ปลายนา ก็ยังสามารถตัดต้นไม้มาสร้างบ้านได้ ค่านิยมการสร้างบ้านก่อนออกเรือนของฝ่ายชายยังมีอยู่ ถ้าไม่มีไม้มาสร้างบ้านต้องหาซื้อจาก

ที่อื่น มาถึงยุคปัจจุบัน ค่านิยมในการสร้างที่อยู่อาศัยของชาวผู้ไทก็ยังให้ความสำคัญอยู่มาก การสร้างบ้าน จะสร้างให้มีขนาดกว้างใหญ่ขึ้น เพื่อให้ลูกหลานที่แต่งงานมีครอบครัวใหม่ได้อยู่อาศัยด้วย เพราะการแต่งงานของคนผู้ไทมีการแต่งงานกับชนเผ่าอื่นเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีการติดต่อสื่อสาร หรือการออกนอกชุมชนไปทำงานที่อื่น การสร้างบ้านอยู่อาศัยจึงมีการสร้างหลังจากแต่งงานไปแล้ว หรือจนกว่าจะมีความพร้อมของครอบครัว

จ. การพึ่งตนเองด้านยารักษาโรค

เนื่องจากในอดีตวิทยาการทางการแพทย์ยังไม่ถึงชนบท การเจ็บป่วยเป็นเรื่องที่มนุษย์จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ การดูแลสุขภาพของคนในชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ ในชุมชนเองจะมีสมุนไพรที่หาตาม ป่าธรรมชาติและสมุนไพรที่ปลูกไว้ใช้ในครัวเรือน เมื่อยามเจ็บป่วยก็สามารถหยิบใช้ได้ทันที นอกจากใช้ยาสมุนไพรเพื่อรักษาอาการแล้ว ชาวผู้ไทยังมีความเชื่อว่าอาการเจ็บป่วยของคนเกิดจากการกระทำที่ผิดต่อผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้นจึงมีการรักษาด้วยการเหยา การสวดธรรมเพื่อ ตรวจดูว่ากระทำผิดเรื่องใดและควรแก้ไขให้คนป่วยกลับมาดำรงชีวิตเหมือนคนปกติ ควบคู่กันไป ด้วย ในครัวเรือนจะมีการเก็บสมุนไพรมาประจำบ้าน หรือประจำตระกูล เป็นสมุนไพรที่ใช้ในการ รักษาอาการไข้ สมุนไพรรักษาอาการเมื่อเมา สมุนไพรสำหรับแม่คลอดลูกใหม่ ใช้ดื่มน้ำและอาบ ติดต่อกัน หลังคลอดประมาณ 7-21 วัน ส่วนมากเป็นสมุนไพรที่ใช้รักษาแผล ก้นการตกเลือด บำรุง น้ำนม เป็นต้น สมุนไพรเหล่านี้หาได้จากป่าธรรมชาติที่มีการบอกต่อกันมาจากบรรพบุรุษ สมุนไพร ที่นิยมปลูกไว้ในบ้าน ได้แก่ ขมิ้น ใช้หว่าสด ทาแก้ผดผื่นคัน ไพร ใช้หว่าสดทาบริเวณท้อง แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ หรือกินหว่าสด ใบและคอกเป็นผักเครื่องเคียงก็ได้ นอกจากนี้ การกินผักพื้นบ้านตามฤดูกาล ยังเป็นสมุนไพรบำรุงธาตุต่าง ๆ ด้วย เช่น แกงขี้เหล็ก ทำให้ช่วยระบบขับถ่ายได้ดี เจริญอาหาร นอนหลับ เสริมธาตุ แคลเซียม และเหล็กแก่ร่างกาย บำรุงกระดูกและฟัน การใช้พืชผักสวนครัวในการ ประกอบอาหารการแกงหน่อไม้ใส่ใบย่านาง เพื่อแก้รสขมของหน่อไม้ การใช้สมุนไพรปรุง อาหาร พวก ขิง ข่า ตะไคร้ ใส่อาหารคาวเพื่อดับกลิ่นคาวและยังแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อได้ด้วย นับเป็นภูมิปัญญาที่ถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน พืชผักสวนครัวเหล่านี้มีการปลูกอยู่ทุกครัวเรือน มีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันกันได้ชุมชน โดยไม่ต้องซื้อหา

จะเห็นได้ว่า การผลิตหรือการได้มาซึ่งปัจจัยสี่ของชุมชน เกิดจากการที่ชุมชนมีความสัมพันธ์และเคารพนับถือทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนเกิดจากการสืบทอดภูมิปัญญาและ ประเพณีปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชนเผ่าผู้ไท

3.2 การพึ่งตนเองด้านการผลิต

ชาวบ้านม่วงไข่ประกอบอาชีพทำนาและเลี้ยงวัว เลี้ยงควายมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทำให้ได้รับ มรดกตกทอดทั้งภูมิปัญญาและทรัพย์สิน ที่ทำกิน วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการ ดำรงชีวิต จากเดิมมีวิถีการผลิตเพื่อยังชีพ ปลูกข้าว พืชผักสวนครัวที่จำเป็นไว้รับประทานใน ครัวเรือนและเผื่อญาติ พี่น้องบ้าง พึ่งพาธรรมชาติ ทั้งน้ำฝนเพื่อการทำนา อาศัยขี้วัว ขี้ควาย เป็น

ปุ๋ย มีการใช้แรงงานคนภายในครอบครัว มีประเพณีเฝ้าคนาวนหรือการลงแขกช่วยกิจการงานต่าง ๆ ทั้งที่เป็นงานส่วนตัวและส่วนรวม เช่น ลงแขกดำนา เกี่ยวข้าว สร้างบ้าน การลงแขกจะเริ่มคันด้วยเจ้าภาพ บอกกล่าวพร้อมนัดวัน เวลา และสถานที่ว่าจะให้ไปช่วยทำอะไรเจ้าภาพจะชวนหลายคนตามความเหมาะสมกับงาน ถึงวันนัดหมายเจ้าภาพจะเตรียมอาหารเท่าที่หาได้ในครอบครัว เช่น ปลา เป็ด ไก่ พืช ผักต่าง ๆ ไข่เลี้ยงแขกเช้า เทียง ส่วนข้าวแขกทุกคนจะนำมาด้วย ไม่มีการจ่ายค่าจ้างแต่อย่างใด

ปัจจุบันการทำนาใช้รถไถเดินตามในการไถนาแทนใช้ควายไถนา แต่ก็ยังใช้แรงงานคนในครอบครัว มีการวานจ้าง หมายถึง มีการลงแขกแต่จ่ายค่าแรงในราคาที่ถูกลงกว่าจ้างหมู่บ้านอื่น อาจมีการเลี้ยงข้าวปลาอาหาร เครื่องดื่มเพิ่มบ้างแล้วแต่เจ้าภาพ จะจัดหามาให้ หรือบางคนก็จะขอให้ไปตอบแทนแรงงานเมื่อตนเองจัดการลงแขกบ้าง ชาวบ้านม่วงไข่ส่วนใหญ่จะไม่ออกไปหารับจ้างทำนาจากหมู่บ้านอื่น มีการไปรับจ้างหรือลงแขกภายในหมู่บ้านก่อน หรือไม่ก็จะพยายามทำนาเองโดยใช้แรงงานภายในครอบครัว และไม่ค่อยได้จ้างแรงงานจากที่อื่น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ ปัจจุบันก็ยังมียู ยังไม่ปรากฏว่ามีครัวเรือนที่มีการจ้างทำนาทุกอย่าง หรือที่เรียกกันว่าผู้จัดการไร่นา

นอกจากนี้ก็ยังลดการใช้ปุ๋ยเคมี โดยการทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากมูลสัตว์หรือวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น หรือมีการดูแลปรับปรุงดินที่ได้รับความรู้จากเกษตรกรตำบล มีการปลูกพืชตระกูลถั่วเพื่อทำเป็นปุ๋ยพืชสด การไม่เผาตอซังข้าวเพื่อรักษาจุลินทรีย์ในดิน และการไถกลบตอซังข้าวหลังการเก็บเกี่ยว การปลูกพืชหมุนเวียนต่าง ๆ หลังฤดูกาล การทำนาในเขตพื้นที่ชลประทาน ส่วนการใช้สารเคมีพวกกำจัดศัตรูพืช หรือกำจัดหญ้า มีน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย ข้าวที่ผลิตได้จะเก็บไว้บริโภคภายในครอบครัวเป็นหลัก สังเกตได้จาก ทุกครัวเรือนจะมียุ้งฉางเพื่อจัดเก็บข้าวเปลือก มีการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวเอง หรือแลกเปลี่ยนจากเพื่อนบ้านหรือหน่วยงานทางการเกษตร ข้าวที่ปลูกเน้นการปลูกข้าวเหนียว เพราะชาวบ้านเผ่าผู้ไทยกินข้าวเหนียว พันธุ์ข้าวมีทั้งพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าวที่มีอายุสั้น เก็บเกี่ยว ภายใน 90 วัน ส่วนพันธุ์ข้าวที่ได้รับการส่งเสริมก็มีพันธุ์ข้าว กข 6 เป็นพันธุ์ข้าวที่มีอายุยาว ประมาณ 120 วัน

มีการแลกเปลี่ยน กับผลผลิตอย่างอื่นที่ชุมชนไม่สามารถผลิตได้ เช่น เกลือ ขนมัน โดยมีการนำมารับแลกถึงบ้าน มีการแลกเปลี่ยนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนอาหารการกิน หรือสิ่งของอื่นๆ ก็ยังมีการแบ่งปันกันอยู่ในเครือญาติหรือครอบครัวที่คุ้นเคยกัน ไม่ได้กำหนดตายตัวว่าเป็นการแลกเปลี่ยนแต่จะมีการแบ่งปันหรือการเอื้อเฟื้อต่อกันมากกว่า

นอกจากนี้ชุมชนบ้านม่วงไข่ยังมีการประกอบอาชีพเสริมอื่น ๆ เช่น การจักสาน การทอผ้า สำหรับการจักสาน เป็นอาชีพเสริมที่สามารถหาวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาแปรรูปให้เกิดประโยชน์ สามารถประกอบเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่ครอบครัวหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว นับเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่า อาชีพเสริมอีกอย่างหนึ่งที่สามารถทำรายได้ให้แก่ครอบครัวเป็นจำนวนมากคือ การทอผ้าหม

ที่เขา เป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีอุปกรณ์การทอผ้าเกือบทุกครัวเรือน ยังใช้กี่ทอมือ และใช้แรงงานคนในครอบครัว วัตถุประสงค์ พวกเส้นใยฝ้าย ต้องนำเข้าจากภาคอุตสาหกรรมที่อื่น การทอผ้าในปัจจุบันทอเพื่อเก็บไว้ใช้ในครอบครัว เพื่อเป็นสิ่งของสมมาเมื่อลูกสาวแต่งงาน และทอเพื่อขายเป็นรายได้สู่ครอบครัว เป็นอาชีพเสริมอย่างหนึ่งที่แม่บ้านสามารถสร้างรายได้ พร้อมกับอยู่ในพื้นที่เพื่อดูแลครอบครัว ตลอดจนเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าแก่ลูกหลาน ยังคงได้เรียนรู้ในชีวิตประจำวัน พร้อม ๆ กับไปเรียนหนังสือในระบบโรงเรียน

3.3 พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและกระบวนการ การพึ่งตนเองของบ้านม่วงไข่

หากพิจารณาตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่า การพึ่งตนเองของชาวบ้านม่วงไข่ มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ท่ามกลางกระแสทุนนิยมและลัทธิการบริโภคนิยมเข้ามาถึงชุมชนบ้านม่วงไข่ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม รวมถึงนโยบายของรัฐที่มีการกระจายอำนาจลงมาสู่ท้องถิ่น ทำให้บ้านม่วงไข่ต้องได้รับการปะทะจากกระแสอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ วิถีชีวิตของชาวบ้านม่วงไข่เริ่มได้รับความสะเทือนจากสิ่งสาธารณูปโภค ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นความเจริญทางวัตถุเข้ามาในชุมชน ในทางกลับกันประเพณีวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ที่บรรพบุรุษสั่งสมและถ่ายทอดมาจากรุ่นต่อรุ่นถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ล้าสมัย ชนรุ่นหลังมีการปฏิบัติลดน้อยลง การทำการเกษตรถูกมองว่าเป็นการสร้างรายได้ที่น้อยกว่าการทำงานภาคอุตสาหกรรม คนในชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกับภายนอกมากขึ้น เช่นการไปทำงานต่างจังหวัดในช่วงฤดูแล้ง และการออกไปศึกษาต่อที่อื่นของเยาวชน มีการแต่งงานกับชนเผ่าอื่น ๆ รับเอาวัฒนธรรมของชนเผ่าหลายชนเผ่า โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เรียกว่าเป็นสากลของไทยเข้ามาสู่ชุมชน เช่น การแต่งงาน นอกจากเข้าพิธีตามประเพณีผู้ไทแล้วก็ยังมีการจัดงานเลี้ยงโต๊ะจีน ในตอนกลางคืนของวันที่เข้าพิธี เพื่อฉลองการแต่งงานอีก เพราะถือว่าเป็นการเลี้ยงตามประเพณีสากล แต่ก็ยังดีที่ชุมชนยังรู้จักประยุกต์ใช้วัฒนธรรมของชนเผ่าผู้ไทให้เข้ากับวัฒนธรรมที่เรียกว่าสากล จากสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบกับชุมชนทำให้ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย วิธีการผลิตที่เคยใช้แรงงานควายไถนา ก็ต้องหันมาใช้รถไถนา ในปัจจุบันวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนยังขึ้นอยู่กับทุนทางโคกทรัพย์ และภูมิปัญญา เป็นมรดกที่ใช้ในการทำมาหากิน ยังคงทำอาชีพทางการเกษตรทำนาและเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก การพึ่งตนเองของชุมชนยังอาศัยระบบความสัมพันธ์เป็นสำคัญ แรงงานสำคัญเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน หรือในเครือญาติเดียวกัน ทำให้ลดต้นทุนในการจ้างแรงงาน นอกจากนี้ยังมีทุนทางสังคมทั้งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และประเพณีวัฒนธรรมที่ดีของชนเผ่าผู้ไท ที่สอนให้คนรู้จักมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันรักใคร่กลมเกลียว แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ คือทรัพยากรป่าไม้ถูกถางเป็นที่ทำกิน ทำให้แหล่งอาหารจากธรรมชาติลดน้อยลง ชาวบ้านม่วงไข่ก็รู้จักการปลูกทดแทนสิ่งที่ขาดหายไป ประกอบกับยังเป็นชุมชนที่มีพื้นที่บริเวณบ้านกว้างขวางอยู่ พื้นที่ป่าตามหัวไร่ปลายนายังเอื้อให้ชุมชนใช้เป็นแหล่งหาอยู่หากินได้

สำหรับเรื่องการทำนาแม้จะขายผลผลิตส่วนเกินที่เหลือจากการบริโภค แต่ชาวบ้านยังมีความเชื่อในคำสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ ที่ว่า “มีข้าวเต็มเล้า นั่งเฝ้าอยู่กะลือ” หมายความว่าคนที่ทำนามีข้าวไว้บริโภค แม้จะไม่ค้ำจุนทำงานอื่นเสริมรายได้มากนักก็จะพออยู่พอกิน มีตัวอย่างครอบครัวของนางบุษิ อารมณฺ์สวะ มีสมาชิกในครอบครัว 4 คน ลูกกำลังเรียนมัธยม 1 คน อีก 3 คนเป็นวัยทำงาน เธอเล่าว่า “เห็นว่าการทำงานที่กรุงเทพฯมีรายได้ดีกว่าการทำนา จึงเว้นจากการทำนา 1 ปี แต่ปรากฏว่าลำบาก ต้องซื้อข้าวกินทำให้รายจ่ายเพิ่มขึ้นอีกมาก” ในปีต่อมาเขาจึงกลับมาทำนาในช่วงฤดูการทำนา แล้วนำข้าวสารที่เขาผลิตได้ ไปกินเมื่อไปทำงานและเก็บไว้ให้ลูก กินที่บ้านและกินเมื่อกลับมาน้ำบ้าน จากการเว้นการทำนา 1 ปี ทำให้เขาได้เรียนรู้ว่า ถ้าครอบครัวเขายังกินข้าวก็ควรทำนา เพราะอย่างน้อยเขาก็ยังมีข้าวกิน และมีเงินเก็บบางส่วนที่สามารถนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ดังนั้นชาวบ้านมองไขจึงมีการอพยพแรงงานเฉพาะนอกฤดูกาล การทำนาเท่านั้น และคนที่อยู่ในหมู่บ้านก็จะประกอบอาชีพเสริม เช่นเลี้ยงสัตว์ ทอผ้า จักสาน และมีความเป็นอยู่แบบพอเพียง คือ ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็นเท่านั้น มีการปลูกฝังให้แก่เด็กและเยาวชนโดยการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน อาจจะเป็นการแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบกันได้ อย่างครอบครัวของป้าแสง (นางบุญมา เครือศรี) พ่อบ้านไปทำงานที่อื่น ตัวเองกับลูก ๆ ต้องทำนาเหมือนกับชาวบ้านคนอื่น ๆ ป้าแสงเล่าว่า “ได้แบ่งหน้าที่ให้ลูก ๆ ทำ โดยให้ลูกสาวจัดการเรื่องการหุงหาอาหาร ส่วนลูกชายสองคนต้องไปไถนา หรือเลี้ยงควายกับแม่ หลังเลิกเรียนและในวันหยุด” ทำให้ครอบครัวมีรายได้จากการทำนา และสามารถส่งเสียลูก ๆ ให้ได้เรียนหนังสือ และยังทำให้ลูก ๆ ของเขา ปฏิบัติทุกวันจนเกิดความเคยชิน ทำให้เด็ก ๆ รู้จักการจัดการเรื่องเวลา และยังเป็นการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อครอบครัวด้วย โครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมหรือสนับสนุนของภาครัฐเมื่อมีโครงการพัฒนาจากภาครัฐ ชาวบ้านจะมีการประชุมประชาคมเพื่อปรึกษาหารือ ถ้าเป็นโครงการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตก็จะได้รับความร่วมมือด้วยดี อย่างในช่วงสองสามปีที่ผ่านมากระแสน้ำสูงถึงพอเพียงที่ทางรัฐบาลส่งเสริม เน้นความพอเพียงในระดับครอบครัว เช่น เรื่องการผลิตอาหาร การปลูกพืชผัก ผลไม้ไว้กินเองเพื่อลดรายจ่าย การดำเนินงานก็เป็นลักษณะการสนับสนุนงบประมาณ เหมือนกับโครงการที่ผ่านมา

โครงการปลูกผักสวนครัวเพื่อลดรายจ่าย

ในช่วงที่โครงการเข้ามาส่งเสริมก็มีการปลูกผักสวนครัวเพิ่มมากขึ้น ครอบครัวที่เคยซื้อจากตลาดก็หันมาปลูกเหมือนกับครอบครัวอื่น ก็คงจะลดรายจ่ายได้บ้างในระดับหนึ่ง ก็นับว่าเกิดประโยชน์ขึ้นบ้าง ส่วนอีกโครงการหนึ่งชาวบ้านบางส่วนที่ได้เข้าร่วมโครงการคือโครงการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการขุดสระน้ำไว้ใช้ในนา เพื่อไว้ใช้น้ำในช่วงที่ฝนทิ้งช่วง มีการปลูกพืชผักและไม้ผลบ้าง เป็นโครงการที่อยู่ในช่วงการดำเนินการ

จากภาพอดีตจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า รูปแบบและกระบวนการการพึ่งตนเองของชุมชนบ้านม่วงไข่นั้น ขึ้นอยู่กับความคิด ความเชื่อ และระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นสำคัญ หรือเป็นการพึ่งพาธรรมชาติ การเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการยึดถือประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่าผู้ไทเป็นสำคัญ มีการสืบทอดหรือการเรียนรู้เน้นที่การเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน และมีผู้เฒ่า ผู้แก่ หรือผู้หลักผู้ใหญ่ได้เป็นผู้นำในการปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามเพื่อเป็นแบบอย่าง แม้ชุมชนบ้านม่วงไข่จะได้รับผลกระทบจากกระแสทุนนิยมหรืออยู่ภายใต้นโยบายของรัฐที่ครอบงำพวกเขาก็ตาม ชุมชนยังรู้จักปรับตัวในการพึ่งตนเองได้อย่างเหมาะสม บนเงื่อนไขหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่จะนำมากล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 4

เงื่อนไขหรือปัจจัยที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

จากการศึกษา โดยการทบทวนและสืบค้นความเป็นมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนและการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยของสังคม สิ่งแวดล้อม และประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนนโยบายของภาครัฐ ทำให้เห็นถึงปัจจัยและเงื่อนไขของการพึ่งตนเองของชุมชนมีดังนี้

4.1 การพึ่งตนเองบนฐานระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

การย้ายเข้ามาก่อตั้งชุมชนของชาวบ้านม่วงไข่ ย้ายเข้ามาในช่วงระยะเวลาเดียวกัน การย้ายเข้ามาครั้งแรก 6 ครอบครัว ๆ เหล่านี้ เป็นชนเผ่าผู้ไทและเป็นเครือญาติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ชุมชนจึงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติอันเหนียวแน่น การแต่งงานของลูกหลานจึงต้องแต่งงานกับคนหมู่บ้านหรือชุมชนใกล้เคียง ที่มีเชื้อสายผู้ไทด้วยกัน ในการแต่งงานมีทั้งออกไปอยู่ชุมชนอื่น และเข้ามาอยู่ในชุมชนบ้านม่วงไข่ จึงทำให้ชุมชนไม่ขยายเร็วนัก เนื่องจากการพึ่งตนเองของชุมชนอาศัยระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ และแนวทางการปฏิบัติ ดังนั้นจึงได้แบ่งระบบความสัมพันธ์ออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

ก. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ชาวผู้ไทมีการเคารพนับถือผู้เฒ่าผู้แก่มาตั้งแต่อดีต ดังเห็นได้จากการปกครองของหมู่บ้านในสมัยก่อน นายแก้ว อารมณ์สวะ เป็นผู้นำ เรียกว่า เฒ่าแก้วของหมู่บ้าน ที่ทุกคนต้องเชื่อฟังและเคารพนับถือ มีหน้าที่ ในการดูแลและคอยช่วยเหลือทุกอย่าง เช่น ในช่วงแรกที่เริ่มก่อตั้งชุมชน มีการแบ่งพื้นที่ตั้งบ้านให้ ในแต่ละครอบครัวจะมีเจ้าโคตรเป็นผู้ดูแลช่วยเหลือทุกอย่างแก่ลูกหลานภายในครอบครัว ถึงแม้จะแยกครอบครัวออกไปอยู่ต่างหากแล้วก็ยังไปมาหาสู่กันเหมือนเคย ชาวผู้ไทส่วนใหญ่จะมีบ้านที่เป็นศูนย์กลางของครอบครัว เรียกว่า “เฮือนหลวง” เป็นบ้านที่ใช้ประชุมปรึกษาหารือเรื่องต่าง คนที่อาศัยอยู่เฮือนหลวง ต้องเป็นคนมีเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติพี่น้องทั้งปวง มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม ให้การช่วยเหลือแก่ญาติ ๆ ที่ได้รับความเดือดร้อน

ข. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านม่วงไข้อยู่แบบพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติสามารถให้คนพึ่งพาอาศัยได้จนครบในเรื่องปัจจัยสี่ ไม่ว่าจะเป็น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงคุณประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ ที่แสดงออกโดยการประกอบพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีการถนอมหัวข้าว หรือสู่วัวขี้วัว เป็นการบอกกล่าวขอบคุณแม่โพสพและทรัพยากรธรรมชาติ ที่ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่คน ในรอบปีการทำนาที่ผ่านมา

ค. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชนเผ่าผู้ไทมีความเชื่อและนับถือผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาตั้งแต่บรรพบุรุษ เริ่มจากการเคารพนับถือทั้งชุมชน คือผีปู่ตาประจำหมู่บ้านสังเกตได้จาก แต่ละหมู่บ้านจะมีป่าคอนปู่ตาและมีศาลตั้งอยู่ในป่านั้น ผีปู่ตานาที่มีศาลตั้งประจำอยู่ที่นาของแต่ละโคตรเจ้ามีการเลี้ยงบนบานให้ดูแลความอุดมสมบูรณ์ก่อนทำนาและมีการแบ่งปันข้าวที่ผลิต

ได้ให้แก่ปู่ตาหลังจากเก็บเกี่ยว นอกจากนี้ก็ยังมี การเคารพนับถือผีเสื้อ หรือผีบรรพบุรุษของแต่ละครอบครัวที่ทำหิ้งตั้งไว้ที่มุมใดมุมหนึ่งของเสื่อหลวงที่ถือเป็นศูนย์กลางของครอบครัว เป็นการสร้างระบบความสัมพันธ์โดยมีผีเป็นสื่อกลาง การเคารพนับถือแม่เมืองหมอเหยาก็เช่นกัน เป็นการนับญาติที่มีผีฟ้า ผีดิน และผีเจ้าผืนนาเป็นสื่อกลางความสัมพันธ์นั้น

จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทั้งสามระบบ จะอยู่บนวิถีชีวิตและอยู่บนฐานประเพณีและวัฒนธรรมของชนเผ่าผู้ไท ที่สืบทอดกันมา และทำให้เกิดความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ นับว่าเป็นตัวเสริมหนุนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ และจะยังคงมีการสืบทอดสู่ชนรุ่นหลังต่อไป

4.2 การพึ่งตนเองบนทรัพยากรหรือฐานการผลิต

ที่บ้านม่วงไข่ยังมีทรัพยากรธรรมชาติ ที่ชาวบ้านสามารถใช้เป็นที่หาอยู่หากิน ป่าตามหัวไร่ ปลายนาหลาย ๆ ผืน อยู่รอบ ๆ หมู่บ้าน เช่น ป่าคอนปู่ตา ป่าคาเหาะ ป่านายก ป่าคาโกย ป่าคาอุ ป่าแม่ติ เป็นต้น พื้นที่ป่าเหล่านี้ถึงแม้จะเป็นพื้นที่ ที่มีเจ้าของหรือมีกรรมสิทธิ์ครอบครอง แต่ชาวบ้านก็ยัง สามารถเข้าไปเก็บอาหาร พืช ผัก ผลไม้ ที่เกิดขึ้นตามฤดูกาลได้และสามารถหาต้นไม้หรือกิ่งไม้ ที่มีขนาดเล็กไปทำเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มได้ และเทือกเขาภูพานที่ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งหาอยู่หากินที่มีขนาดใหญ่ สามารถหาได้ตลอดทั้งปี ส่วนแหล่งน้ำธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้หาอยู่หากิน ได้แก่ อ่างเก็บน้ำลำพะยังตอนบน ห้วยลำพะยัง การใช้ประโยชน์ นอกจากหาอยู่หากินแล้วชาวบ้านยังใช้น้ำเพื่อการเกษตรอีกด้วย ส่วนลำห้วยเล็ก เช่น ห้วยน้ำเกลี้ยง ห้วยตาหลุบ ห้วยบง ถึงแม้ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะจับจองเป็นที่ทำกิน แต่ยังมีทรัพยากรที่ชาวบ้านสามารถเข้าหาอาหารธรรมชาติตามฤดูกาลได้ ส่วนน้ำที่ใช้ในการอุปโภคและบริโภคนั้น ทุกครัวเรือน มีภาชนะเก็บน้ำฝน และมีภาชนะเก็บน้ำฝนที่เป็นสาธารณะของหมู่บ้านไว้ดื่ม ส่วนน้ำใช้ก็ใช้บ่อบาดาลส่วนตัวและส่วนรวม เนื่องจากสภาพการบ้านเรือนยังไม่แออัดเหมือนชุมชนอื่นจึงมีการปลูกผักสวนครัว และสวนหลังบ้าน เพื่อใช้เป็นอาหาร โดยในฤดูแล้งใช้น้ำบาดาลในการเพาะปลูก และใช้ปุ๋ยคอกที่มีอยู่มาใช้กับพืชผัก เป็นการลดรายจ่ายได้ส่วนหนึ่ง และยังสามารถแบ่งส่วนที่เหลือขายเป็นรายได้ของครอบครัว

นอกจากแหล่งหาอยู่หากินแล้ว ชาวบ้านม่วงไข่เป็นชุมชนที่มีอาชีพการย้ายเข้ามาอยู่อาศัยยาวนานเกือบ 60 ปี การย้ายเข้ามาเพื่อครอบครองที่ทำกิน ดังนั้น ชาวบ้านจึงมีที่ทำกินเป็นมรดกตกทอดจำนวนหนึ่ง เฉลี่ยครัวเรือนละ 10 ไร่ และมีภูมิปัญญาในการผลิตข้าว ซึ่งข้าวเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีพของคนเรา และมีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาชีพเสริมและเป็นอาหารของคนในชุมชน การทำนาหรือทำงานอื่น ๆ แม้จะอาศัยเครื่องจักรบ้าง แต่ก็ยังใช้แรงงานคนเป็นหลัก เช่นการปักดำนา การเก็บเกี่ยว การขนย้ายข้าวขึ้นเล้า แรงงานที่ใช้ต้องมีจำนวนมากพอที่จะทำงานในแต่ละงาน ดังนั้นแรงงานเหล่านี้เกิดขึ้นจากการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชนทั้งสิ้น มีการเอื้อนาวาน(การลงแขก)อยู่จนถึงปัจจุบัน ส่วนรายละเอียดของประเพณีการลงแขก ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่สอง

จะเห็นได้ว่า ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ชาวบ้านม่วงไข่สามารถผสมผสานวิถีการผลิตเดิมให้เข้ากับเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้อย่างเหมาะสม บนฐานความคิด ความเชื่อของบรรพบุรุษที่สั่งสมมาเป็นเวลาช้านาน

4.3 การพึ่งตนเองบนฐานองค์ความรู้และการสืบทอดความรู้

ชาวบ้านม่วงไข่ได้รับการถ่ายทอด ความคิด ความเชื่อจากชนเผ่าผู้ไทที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และสามารถแยกองค์ความรู้เรื่องต่าง ๆ ดังนี้

ก. องค์ความรู้เรื่องความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ องค์ความรู้เรื่องประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการกำหนดแบบแผนการดำรงชีวิตหรือแนวทางการปฏิบัติเพื่อความสันติสุขของคนในชุมชน เรียกว่าการประพฤติปฏิบัติตามฮึดคองคอง เช่น การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พิธีกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพและพิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต องค์ความรู้เหล่านี้มีอยู่ในตัวบุคคลและสามารถสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน โดยยึดถือเป็นประเพณีปฏิบัติบนฐานความคิดความเชื่อ ของชนเผ่าผู้ไท เป็นผู้นำทางธรรมชาติ เช่น คุณยายกิ อารมณ์สวะ เป็นหมอมอ (หมอเหยา) หรือหมอส่อง ที่สามารถประกอบพิธีกรรม การส่องเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยได้ คุณยาย คำฝาง ปาวารี เป็นหมอส่อง (หมอธรรม) และ เป็นหมอดู สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยได้ และเป็นผู้นำสวดมนต์ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประกอบพิธีสู่ขวัญ คุณตาก้อน เรืองชัย เป็นเจ้าจำปาศบ้าน คุณตาหวิน หาศิริ คุณตาฟอง ศรีอ่อน เป็นผู้ทำพิธีสู่ขอสาว คุณยาย กันจนา เรืองชัย คุณดา ยอด อารมณ์สวะ เป็นผู้จัดเตรียมสิ่งของ ตามฮึดคองคองในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนการสืบทอดส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้เมื่อมีเหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้นในวงจรชีวิตของคนในชุมชน เช่น ฮึดคองคองแต่งงาน เริ่มตั้งแต่การเจรจาสู่ขอ ความกล่าวของพ่อล้า ผู้ที่เป็นพ่อล้าต้องฝึกหัดในช่วงที่มีผู้มาหาให้เป็นพ่อล้าก่อนจะประกอบพิธีกรรมแต่งงานประมาณสองถึงสามเดือน การสืบทอดภูมิปัญญาเกิดจากทักษะการฝึกปฏิบัติเป็นเวลายาวนานจนเกิดความชำนาญ หรือการปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิต มีการคัดเลือกคุณสมบัติของผู้สืบทอด โดยการทดลองปฏิบัติหรือเป็นบุคคลที่ผู้เฒ่าผู้แก่หรือชุมชนเห็นว่าเป็นคนดี มีความเหมาะสม

จะเห็นได้ว่าในชุมชนมีองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตทุก ๆ ด้าน และมีในตัวบุคคลหลาย ๆ คน จนสามารถดำรงอยู่เป็นชุมชนได้ ส่วนการสืบทอดก็กระทำโดยการบอกเล่าและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จนเป็นส่วนหนึ่งของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน เหมือนกับว่าเป็นการแบ่งบทบาทหน้าที่โดยธรรมชาติ

ข. องค์ความรู้เรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การสืบทอดส่วนใหญ่เป็นการปลูกฝังหรือเรียนรู้ในชีวิตประจำวันมาตั้งแต่เกิด ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เป็นการสืบทอดเรื่องความรู้และภูมิปัญญาการทำนาหาคิน ภูมิปัญญาการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการทำนา เช่น ภูมิปัญญาใน “การทำนา” ควบคู่ไปกับการเลี้ยงวัว ควาย ถึงแม้จะไม่ใช้แรงงานสัตว์ในการประกอบอาชีพแล้วก็ยังมีการเลี้ยงไว้เพื่อขาย

และเพื่อเอามูลสัตว์เหล่านี้เป็นปุ๋ยคอก การทำนาจะมีการสืบทอด การคัดเลือกพันธุ์ข้าว การปักดำ การดูแลรักษาตลอดจนการเก็บเกี่ยวผลผลิต นอกจากนี้ก็ยังมีปัญหาการประดิษฐ์ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต เช่น “การจัดสานกระบุงข้าว” (เป็นภาชนะที่ใช้บรรจุข้าวเหนียวหนึ่ง) กระบุงข้าวทำจากไม้ไผ่ไผ่ไต้ที่มีอยู่มากมาตามธรรมชาติบนเทือกเขาภูพาน นอกจากเรียนวิธีการปฏิบัติ โดยฝึกเรียนรู้ในชีวิตประจำวันจากคนภายในครอบครัวแล้วยังมีเคล็ดลับในการดูแลกระบุงข้าวให้มีความคงทนและสีอันสวยงาม และปลอดภัยจากสารเคมี คือการรมควันกระบุงข้าว ปัจจุบันการจัดสานกระบุงข้าวสามารถผลิตเพื่อเป็นอาชีพเสริมในครอบครัว การรมควันเป็นการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์อีกด้วย การประกอบอาชีพเสริมของชุมชนอีกอย่างหนึ่งที่ยังคงทำสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ ก็คือ “การทอผ้าไหม” เนื่องจากประเพณีปฏิบัติที่ให้หญิงสาวชาวผู้ไทต้องมีการทอผ้าเพื่อเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนและทำไว้สวมใส่เมื่อเข้าพิธีแต่งงาน ประกอบกับอุปกรณ์การทอผ้ามีอยู่เกือบทุกครัวเรือนอยู่แล้ว จึงมีการทอผ้ามาจนถึงปัจจุบัน แม้จะเปลี่ยนรูปแบบไปบ้าง คือซื้อเส้นด้ายมาทอและทำในปริมาณที่มากขึ้น เพื่อขายเป็นรายได้เสริมของครอบครัวด้วย การสืบทอดความรู้ก็โดยการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน เป็นหน้าที่ของผู้หญิงชาวผู้ไททุกคน

จะเห็นได้ว่า การพึ่งตนเองของชาวบ้านม่วงไข่นั้น มีเงื่อนไขและปัจจัยที่สำคัญ คือ ชุมชนมีทรัพยากรที่เป็นฐานการผลิตที่สำคัญ มีทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำป่าที่อุดมสมบูรณ์อยู่ มีที่ทำกินเป็นของตนเอง มีระบบความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชนทั้งเรื่องส่วนรวม และเรื่องส่วนตัว โดยใช้ระบบความสัมพันธ์ของคนเป็นหลัก บนฐานความคิด ความเชื่อ ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมของชนเผ่าผู้ไทที่เคยประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา ตลอดจนมีองค์ความรู้และภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุข ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่ชุมชนรวมถึงนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐที่มีผลกระทบต่อชุมชนโดยตรงในรูปของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชุมชนมีการปรับตัวและผสมผสานระหว่างการพัฒนาของชุมชนกับนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง ปกติชุมชนมีวิถีชีวิตอยู่แบบพอเพียงอยู่แล้ว แต่นโยบายของรัฐเข้ามาส่งเสริมเพิ่มเติม คือเน้นประชาชนให้สามารถผลิตเอง ใช้เองในชุมชน ลดการซื้อสิ่งสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่ไม่จำเป็น แต่อย่างไรก็ตามนโยบายของภาครัฐก็ยังมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ส่วนวิถีชุมชนเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม เป็นพลวัตร จะขับเคลื่อนไปพร้อมกัน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ ศาสนาประเพณี วัฒนธรรม และการปกครอง ที่สำคัญชุมชนยังตระหนักอยู่เสมอว่า “ไม่มีใครช่วยเราได้เท่ากับตัวเราเอง”

บทที่ 5 บทสรุป

5.1 บทสรุป

ชาวบ้านม่วงไข่ม้วน ตามประวัติความเป็นมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน มีวิถีการดำเนินชีวิตอยู่แบบพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ มีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อการดำรงชีวิต มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติกันทั้งหมู่บ้าน และมีความคิดความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชนเผ่าผู้ไท เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย ประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นเป็นระยะเวลายาวนาน แต่อย่างไรก็ตามบ้านม่วงไข่ม้วนไม่ได้อาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยว มีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับภายนอกที่มีกระแสการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยตลอดเวลา รวมทั้งมีผลกระทบจากนโยบายภาครัฐ ชุมชนบ้านม่วงไข่ม้วนมีการปรับตัวเพื่อให้อยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง การพึ่งตนเองของชาวบ้านม่วงไข่ม้วนจึงมีรูปแบบและกระบวนการดังนี้

1. การพึ่งตนเองในเรื่องปัจจัยสี่ ปัจจัยสี่นับเป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เดิมชาวบ้านม่วงไข่ม้วนสามารถหาปัจจัยสี่จากธรรมชาติที่มีอยู่รอบข้างและมีภูมิปัญญาที่สามารถผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการในระดับครอบครัวได้ ซึ่งปัจจัยสี่ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังนี้

ก. การพึ่งตนเองด้านอาหาร เนื่องจากชาวบ้านม่วงไข่ม้วนมีทรัพยากรธรรมชาติที่ยังอุดมสมบูรณ์ เช่น เทือกเขาภูพาน ห้วยลำพะยังและป่าดงห้วยไร่ปลายนา ที่เอื้อประโยชน์ให้คนในชุมชนสามารถหาเก็บอาหารที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่มีอยู่ทุกฤดูกาล ประกอบกับชาวบ้านม่วงไข่ม้วนที่ทำนาเป็นของตนเองทุกครัวเรือนและพื้นที่บริเวณบ้านที่ยังกว้างขวางอยู่จึงมีการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้เป็นอาหาร ข้าวเป็นปัจจัยหลักในการบริโภค ชาวบ้านม่วงไข่ม้วนสามารถผลิตข้าวได้และเก็บไว้กินได้ตลอดทั้งปีรวมทั้งสามารถขายเป็นรายได้เพื่อนำไปใช้จ่ายในสิ่งจำเป็นของครอบครัวได้อีกด้วย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

ข. การพึ่งตนเองในด้านเครื่องนุ่งห่ม ในอดีตชุมชนบ้านม่วงไข่ม้วนมีการผลิตเครื่องนุ่งห่มเองทุกครัวเรือน ซึ่งเริ่มตั้งแต่การปลูกต้นฝ้าย การเก็บฝ้ายมาทำการผลิตเป็นผ้าฝ้าย ต้องผ่านอีกหลายขั้นตอนกว่าจะได้ผืนผ้าต้องใช้เวลาเป็นปี จนเกิดประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำเครื่องนุ่งห่ม เช่น ประเพณีการ “ลงช่วงเงินฝ้าย” เป็นประเพณีที่นิยมทำกันในช่วงหลังเก็บเกี่ยวข้าว เป็นประเพณีที่ผู้สาวชาวผู้ไทจะมารวมกันเงินฝ้าย (การนำฝ้ายมาปั่นให้เป็นเส้นด้าย โดยใช้ หลาหรือภาษากลางเรียกว่า ไน) มีการดัดช่วงดัดตะแคงชั่วคราวที่ทำจากไม้ไผ่ แล้วมารวมกันเงินฝ้ายในเวลากลางคืน ในช่วงเวลานี้หนุ่มก็จะมาจีบสาวโดยใช้ คำผญา หรือคำผู้ไท ตอบโต้กันระหว่างหนุ่มสาว มีการเล่นดนตรีประกอบด้วย เช่น เป่าแคน ดิดพิน เป็นต้น หลังจากนั้นก็นำเส้นด้ายไปทอเป็นผืนผ้า นำมาทำเป็นผ้าห่ม หรือตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่มอื่นที่ใช้ภายในครอบครัว ปัจจุบัน การลงช่วง เป็นการแสดงโชว์ในงานรำลึกของชนเผ่าผู้ไท ในชีวิตประจำวันไม่ทำแล้ว คงเหลือแต่การทอผ้าห่มที่ซื้อเส้นใยจากที่อื่นมาทอเพื่อขายเป็นส่วนใหญ่ ผู้หญิงชาวผู้ไททุกคนต่างเป็น (ทอผ้าเป็น) เป็นหน้าที่ในการผลิตเครื่องนุ่งห่มแก่ครอบครัวและยังมีการเผื่อแผ่สู่ครอบครัวอื่นด้วย โดยการนำเครื่องนุ่งห่ม

เหล่านั้นไปสมมาแกัญญาผู้ใหญ่ฝ่ายสามีเมื่อเข้าพิธีแต่งงาน เป็นการแสดงความรพและแสดงให้เห็นว่าสามารถรับผิดชอบเรื่องของผู้หญิงรับผิดชอบได้แล้ว (โคพอที่จะแต่งงานได้แล้ว) ปัจจุบันก็ยังมีการปฏิบัติอยู่ ภูมิปัญญาการทอผ้าก็ยังอยู่ การผลิตเพื่อไว้ใช้ในครัวเรือนเปลี่ยนเป็นการประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว วัตถุดิบที่ใช้นำเข้าจากที่อื่น แต่ยังคงทอผ้าด้วยมือ ใช้แรงงานที่มีอยู่ในครอบครัวและผลิตหลังจากว่างจากการทำนา

ค. การพึ่งตนเองในเรื่องที่อยู่อาศัย ชาวบ้านม่วงไข้มีความคิดความเชื่อเฉพาะชนเผ่าของชาวผู้ไท โดยมีการปลูกฝังความคิดและค่านิยมยกย่องคนที่มีความขยันและมีฐานะความมั่นคงทางเศรษฐกิจว่า “การมีเล้าข้าวใหญ่ เอือนหลังใหญ่” (มีผลผลิตจากการทำนามากและมีบ้านอยู่อาศัยหลังใหญ่) ชาวผู้ไทถือว่าเป็นคนที่มีฐานะดี พออยู่พอกิน จากค่านิยมดังกล่าว การที่ผู้ชายที่จะออกเรือนใหม่ ต้องมีการสร้างบ้านก่อนเข้าพิธีแต่งงาน การสร้างบ้านเป็นการสร้างบ้านไม้สองชั้นได้ดูแล ไม้ที่นำมาสร้างบ้านหาได้จากป่าตามหัวไร่ปลายนา และมีภูมิปัญญาการเป็นช่างไม้ จึงสร้างบ้านได้ ปัจจุบันถึงแม้จะหาไม้ได้ยากแต่ก็ยังมีความนิยมเรื่องการสร้างบ้านสำหรับการออกเรือนใหม่อยู่ ซึ่งเป็นหน้าที่ของฝ่ายชาย ที่สำคัญการสร้างบ้านจะเกิดการร่วมแรงของญาติพี่น้องช่วยกันสร้างบ้านจนเสร็จทันก่อนวันเข้าพิธีแต่งงาน ปัจจุบันก็ยังมีความนิยมในการมีบ้านอยู่อาศัยเป็นเรื่องสำคัญอยู่ แต่เนื่องจากวัสดุที่นำมาสร้างบ้านหาได้ยากขึ้นจึงมีการสร้างบ้านแบบค่อเป็นค่อไป อาจเป็นหลังจากแต่งงานแล้วค่อยช่วยกันหาเงินมาสร้างบ้าน ที่ถือว่ยังเป็นค่านิยมอยู่ สังเกตได้จากหมู่บ้านชาวผู้ไทจะมีบ้านเรือนที่มีขนาดใหญ่ คงทนแข็งแรง

ง. การพึ่งตนเองด้านการรักษาโรค ชนเผ่าผู้ไทมีความเชื่อเรื่อง “ผี” มาตั้งแต่บรรพบุรุษ การเจ็บป่วยของผู้คนก็มีความเชื่อว่า เกิดจากการกระทำที่ผิดผี ชุมชนจึงมีผู้ที่สามารถสื่อสารกับผีเหล่านั้นได้เพื่อที่จะแก้ไขให้หายจากการเจ็บป่วย ผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารคือ หมอเหยา หมอมอหรือหมอส่ง การประกอบพิธีกรรมการเหยา มีทั้งการเหยาเพื่อส่งเสริมสุขภาพ เช่น การเหยา ผู้หญิงตั้งครรภ์ที่ใกล้คลอด การเหยาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย เช่น เป็นไข้ ไม่สบาย และการเหยาเพื่อคุมผีออก เป็นการเหยาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย ที่เคยประกอบพิธีกรรมการเหยาแล้วยังเจ็บป่วยอยู่ และจากการเสี่ยงทายว่าจะมีผีมาอยู่ด้วยกับผู้ป่วยคนนั้น จึงประกอบพิธีเหยาเพื่อคุมผีออก โดยแม่เมืองหมอเหยาเป็นผู้ประกอบพิธี คุมผีออกแล้วก็หายจากการเจ็บป่วย ผู้ป่วยคนนั้นก็จะกลายเป็นลูกเมืองของหมอเหยา การคุมผีออก ผีอาจจะออกที่ผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยก็ได้ เช่น กรณีของคุณวาสนา เรื่องไชย ผีหมอ บ้านหนองแสง อายุประมาณ 35 ปี เธอเล่าว่า “ที่บ้าน แม่สามีของเธอป่วย ต้องประกอบพิธีกรรมคุมผีออก เธอก็ เป็นคนช่วยจัดแจงเรื่องต่าง ในวันนั้น พอพิธีกรรมเริ่มขึ้น เธอรู้สึกว่อยากเข้าร่วมพิธีกรรมมาก ไม่รู้เป็นเพราะอะไร ในที่สุดเธอก็เข้าไปนั่งที่หมอเหยา กำลังประกอบพิธี ปรากฏว่าผีหมอไม่ออกที่แม่ของสามีกลับมาออกที่เธอ เธอจึงเป็นหมอเหยาจนถึงทุกวันนี้” (คุณวาสนา เล่า ขณะเข้าร่วมประชุมประจำปีเดือนของทมิฬวิชัยชาติพันธุ์ผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ ณ โรงพยาบาลเขาวง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์) ถ้าอาการเจ็บป่วยที่ไม่รุนแรงนัก เช่น เป็นไข้

กินข้าวไม่ได้ นอนไม่ค่อยหลับ ก็จะทำการส่องคว่ำผิคนที่ไหน แล้วก็ทำการแก้ผิ ควบคู่ไปกับการใช้ยาสมุนไพรต้ม ที่หาได้ตามป่าใกล้บ้าน โดยได้รับความรู้และสืบทอดต่อกันมา สมุนไพรที่เป็นส่วนผสม คือ สมุนไพรบรรเทาอาการไข้ สมุนไพรที่มีสรรพคุณในการเจริญอาหาร ช่วยให้นอนหลับพักผ่อนมาก ๆ พักการทำงานหนักอาการก็จะดีขึ้น

ปัจจุบันการแพทย์เจริญก้าวหน้า สถานพยาบาลใกล้บ้านมากขึ้น ทำให้การเจ็บป่วยสามารถเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข ประกอบกับความเรืองผี และการประเพณีปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมก็ยังมีอยู่ ดังนั้นเมื่อเจ็บป่วยก็ใช้วิธีการรักษา โดยการเหยา ควบคู่ไปกับการรักษาในโรงพยาบาล

2. การพึ่งตนเองในด้านการผลิต การพึ่งตนเองด้านการผลิต ปัจจัยสำคัญที่ยังคงมีการผลิตอยู่ เพราะมีที่ทำกินเป็นของตนเอง และมีภูมิปัญญาการทำไร่ทำนา และเลี้ยงสัตว์มาตั้งแต่บรรพบุรุษของชนเผ่าผู้ไท จากการศึกษาประวัติศาสตร์ชนเผ่าผู้ไทรู้จักการเลี้ยงสัตว์ การทำการเกษตร อาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำเพื่อทำการเพาะปลูก ซึ่งการผลิตตามนิสัยของคนเผ่าผู้ไท มีความสามัคคี ชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังเกตได้จากการตั้งบ้านเรือนยังมีการก่อตั้งเป็นกลุ่มหมู่บ้านมีความรักใคร่กลมเกลียวในหมู่เครือญาติ ดังนั้นแรงงานในการผลิตจึงเป็นแรงงานในครอบครัวและชุมชนเป็นสำคัญ แรงงานเหล่านี้แต่ก่อนจะมีการช่วยเหลือโดยไม่คิดค่าตอบแทน ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย งานที่เกี่ยวกับบุญประเพณี ทั้งส่วนตัวและส่วนรวมจะช่วยเหลือตามความสมัครใจ ถ้าเป็นการลงแขกที่เกี่ยวกับเรื่องส่วนตัว เช่น ลงแขกทำนา ทำสวนก็จะมีเอาแรง คิดค่าตอบแทนเป็นแรงงาน หรือคิดค่าแรงต่ำกว่าหมู่บ้านอื่น การรับจ้างก็มีความซื่อสัตย์ต่อเจ้าภาพ (ผู้ว่าจ้าง) ไม่โกงค่าแรง ไม่วิ่งตามเจ้าภาพที่ค่าแรงแพงกว่า เรียกได้ว่าแล้วแต่เจ้าภาพจะคิดค่าแรงให้ ปัจจัยการผลิตหรืออาหารการกินก็ยังสามารถแลกเปลี่ยนหรือขอกันได้ เช่น การขอยืมคอกจากบ้านข้างเคียงเพื่อมาใช้ในการปลูกผักสวนครัว อาจจะตอบแทนด้วยสิ่งของหรือไม่ตอบแทนก็ได้ ในครอบครัวที่คุ้นเคยหรือเป็นญาติสนิทกันก็มีการขอ หรือแลกเปลี่ยนสิ่งของกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ ด้วยความสัมพันธ์ที่ดีนี้เอง จึงทำให้ชุมชนมีการเกื้อหนุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุข

3. พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง กระบวนการ การพึ่งตนเองของชาวบ้านม่วงไข่

ชุมชนบ้านม่วงไข่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยที่มาพร้อมกับการพัฒนาของภาครัฐ ทำให้ชุมชนมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้น มีการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกอยู่ตลอดเวลาทำให้มีการนำเอาวัฒนธรรมของถิ่นอื่นเข้ามา แต่ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมของชนเผ่าผู้ไท ก็ยังมีการปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องและถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลังมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็ยังคงมีความเหนียวแน่นอยู่มาก เพราะมีการสร้างความสัมพันธ์ในหลาย ๆ ระบบ ทั้งความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับคน คนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความสัมพันธ์เหล่านี้ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้เป็นอย่างดี ส่งผลต่อการบริหารจัดการโครงการต่าง ๆ ที่รัฐให้การสนับสนุนมาได้อย่างเหมาะสม เพราะสื่อสารกันได้อย่างทั่วถึง การพึ่งตนเองของบ้านม่วงไข่จึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

ก. ปัจจัยการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรและฐานการผลิต ชาวบ้านม่วงไข่ย้ายมาตั้งถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพทำนา ทำสวนและเลี้ยงสัตว์ มีการครอบครองที่ทำกิน และสามารถเป็นมรดกตกทอดแก่ลูกหลานมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นชาวบ้านม่วงไข่จึงมีที่ทำกินเป็นของตนเองทุกครัวเรือน และมีทรัพยากรธรรมชาติที่ยังอุดมสมบูรณ์อยู่มาก มีป่าธรรมชาติบนเทือกเขาภูพานและป่าตามหัวไร่ปลายนานี้ มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ห้วยหนองคลอง บึง และอ่างเก็บน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งหาอยู่หากินและเป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ทรัพยากรเหล่านี้นับเป็นฐานการผลิตที่สำคัญของชุมชน สามารถตอบสนองในเรื่องปัจจัยสี่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน

ข. ปัจจัยการพึ่งตนเองด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เนื่องจากชนเผ่าผู้ไทมีความคิดความเชื่อ ตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะชนเผ่า ที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการสร้างความสัมพันธ์แบบเครือญาติของคนผู้ไทหลายวิธีการ เช่น การหาพ่อสามี แม่สามี การนับถือเขย เป็นต้น ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชนเผ่าผู้ไทมีความเชื่อเรื่องผี มีการนับถือผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ก็สามารถทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบเครือญาติได้เหมือนกัน เช่น การนับถือ แม่เมืองหมอเหยา การนับถือผีเห่าผีเอือน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติ มีการเคารพทรัพยากรธรรมชาติที่ให้คุณประโยชน์แก่เราจึงมีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรเหล่านั้นจนเป็นประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การคูณหัวนข้าว หรือสูข้าว ความสัมพันธ์เหล่านี้ทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชน ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้ ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง

ค. ปัจจัยการพึ่งตนเองด้านองค์ความรู้ ของคนในชุมชน บ้านม่วงไข่เป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งมาเป็นเวลาเกือบ 60 ปี ทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ อยู่ในตัวบุคคล องค์ความรู้เหล่านี้เป็นตัวกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน ประกอบกับความเชื่อทางศาสนาและการนับถือผีของชนเผ่าผู้ไท รวมถึงประเพณีวัฒนธรรมอันดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาโดยการผู้เฒ่าผู้แก่เป็นคนผู้นำในการปฏิบัติ พร้อมกับเป็นการเรียนรู้ของชนรุ่นหลัง ด้วย นอกจากนี้องค์ความรู้ในการทำมาหากินจะถูกสืบทอดโดยการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน จากบุคคลในครอบครัว ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ตลอดจนเกิดความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบข้างและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จนกลายเป็นวิถีชีวิตที่มีการขับเคลื่อนอยู่ตลอดเวลา ถึงแม้ชุมชนจะอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคมไทย แต่พวกเขาก็ยังสามารถแสดงเอกลักษณ์ความเป็นตัวตนของคนผู้ไทและดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบสุขตามแบบฉบับของพวกเขาเอง

จากการศึกษาวิจัยชุมชนพึ่งตนเอง พอสรุปได้ว่า ชุมชนบ้านม่วงไข่พึ่งตนเองได้ เนื่องจากมีฐานทรัพยากร และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ตลอดจนมีการปรับตัวหรือมีการผสมผสานระหว่างความเป็นตัวตนของชุมชน ให้เข้ากับยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมและลงตัว โดยยึดฐานความคิด ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมอันดั้งเดิมของชนเผ่าผู้ไทเป็นหลักสำคัญ

5.2 ข้อค้นพบที่สำคัญ

ในงานศึกษาวิจัยครั้งนี้ สรุปประเด็นข้อค้นพบได้ 3 ประเด็นดังนี้

1. ข้อค้นพบเกี่ยวกับการสืบทอดองค์ความรู้ของคนในชุมชน จากการศึกษาพบว่า การสืบทอดภูมิปัญญา มีรูปแบบการสืบทอดโดยผู้เฒ่าผู้แก่หรือ พ่อ แม่ปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชนรุ่นหลัง และมีการปฏิบัติจนเป็นวิถีจนเกิดความเคยชิน เช่น การแบ่งปันสิ่งของที่หามาได้แก่ญาติพี่น้อง พ่อ แม่จะเตรียมสิ่งของนั้นไว้แล้วให้ลูก ๆ เป็นคนนำไปให้ นอกจากเป็นการแบ่งปันสิ่งของแล้ว ยังทำให้เด็กรู้จักเกียรติยศของตนเองและยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแก่เด็กด้วย

2. ข้อค้นพบการสืบทอดองค์ความรู้ ในลักษณะยึดถือจนเป็นประเพณีปฏิบัติ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของชนเผ่าผู้ไท มีการสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งเปรียบได้กับระบบเครือญาติทางสายเลือด เช่น ประเพณีการแต่งงาน มีการหาพ่อล้าม แม่ล้าม ประเพณีงานศพที่มีการผูกแขนนับถือเชยเป็นเครือญาติสำคัญในการจัดงาน ประเพณีการลงแขกในการทำบุญประเพณีและกิจกรรมที่เป็นสาธารณะ หรือการเอาแรงในการประกอบอาชีพและกิจกรรมที่เป็นส่วนบุคคล

3. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้มากกว่าชุมชนอื่น คือ ชุมชนมีแนวคิดในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี และชุมชนยังเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ สังเกตได้จาก เด็ก ๆ มีการช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน หรือการประกอบอาชีพ

5.3 สิ่งที่ได้เรียนรู้

1. การลงพื้นที่เพื่อศึกษาการพึ่งตนเอง เริ่มตั้งแต่การเตรียมทีม การลงเก็บข้อมูลตามครัวเรือน การสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ และการใช้กระบวนการ การจัดเวทีถอดบทเรียน ทำให้ผู้ร่วมทีมวิจัยที่เป็นผู้นำในชุมชน ต้องมีการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในเรื่องเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในความหมายของชุมชน เช่น การลดการใช้ยาที่ฟุ่มเฟือย การผลิตหรือจัดทำในสิ่งที่ทำได้เองง่าย ๆ ดังคำพูดของลุงแทน วัคเข้าหลาม ทีมวิจัย (สิงหาคม 2550 การประชุมรวบรวมข้อมูล) พูดว่า “ ที่บ้านของผมเองมีการปลูกพืชผักสวนครัว หลายอย่าง ถ้าชาวบ้านต้องการปลูกไว้กิน ผมจะแบ่งปันให้” แสดงให้เห็นว่าลุงแทนเป็นคนขยัน และยังมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อต่อชุมชนอีกด้วย

2. คนในชุมชนได้เรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากการเล่าสู่กันฟังแล้วช่วยกันเขียนลงแผนที่ โดยแบ่งตามช่วงอายุคน ตั้งยุคเริ่มก่อตั้งชุมชน ยุคทางแยกและยุคปัจจุบัน ทำให้เห็นว่าทรัพยากรที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ได้ลดลงหรือหายไปและชุมชนเองก็มีการปรับตัวให้ทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีการปลูกหรือผลิตขึ้นทดแทนในสิ่งที่ขาดหายไปตามธรรมชาติ ดังคำพูดของคุณปัด เครือศรี อายุ 35 ปี พูดในการประชุมเวทีถอดบทเรียนกลุ่ม (2 กันยายน 2550)พูดว่า “แต่ก่อนไม่เคยรู้จักความเป็นมาของบ้านม่วงไข่ เพราะว่าพึ่งเข้ามาอยู่เป็นลูกหลานสะใภ้ประมาณ 10 ปี แต่พอมาร่วมประชุมวันนี้ก็ได้รับรู้ จากการเล่าสู่กันฟังของผู้เฒ่าผู้แก่ นอกจากนั้นก็ยังเห็นการเปลี่ยนแปลงที่

เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างอย่างชัดเจน จากการนำเสนอของแต่ละกลุ่ม ถือเป็นการดีที่ได้เข้าร่วมประชุมในวันนี้” แสดงให้เห็นว่าการจัดเวทีถอดบทเรียน ทำให้ชุมชนรู้จักความเป็นมา และรู้ว่าในช่วงเวลานี้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในระดับใด รู้จักแยกแยะว่าควรทำในสิ่งที่สามารถทำได้ ไม่มีนิสัยตามคนอื่นมากนัก เกิดความภาคภูมิใจที่มีคนอื่นเห็นคุณค่า การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม ตามความคิด ความเชื่อ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดจากผู้เฒ่าผู้แก่ มาเป็นเวลานานในชุมชน

3. การทำวิจัย เป็นการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม การทำความเข้าใจโครงการของทีมและชุมชนเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นการศึกษาทีมจึงมีการวางแผนล่วงหน้า อย่างละเอียดก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ และต้องมีทักษะในการทำงานกับชุมชน เช่น การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ไม่ได้เป็นการทำงานแบบระบบสั่งการ คำพูด จำเป็ (ส.ค.อ.สุขสันติ อุทโท ทีมวิจัย ประชุมสรุปบทเรียน 2 กันยายน 2550) พูดว่า “การทำวิจัยเป็นการฝึกทักษะในการพัฒนาชุมชน ไปพร้อมกับการพัฒนาตนเอง มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น ได้ ฝึกทักษะเป็นวิทยากรกระบวนการ ทำให้เราสนใจรายละเอียดมากขึ้น เพราะว่าทุกคนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน”

4. “การทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการพัฒนาที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพราะชุมชนยังคงมีการดำรงอยู่ ไม่ใช่ทำแล้วจบเหมือนโครงการอื่น ๆ มีการทำงานอย่างจริงจัง และทุกคนมีส่วนร่วมเป็นสำคัญ” เป็นคำพูดของผู้ใหญ่พร้อม ศรีอุ้น ทีมวิจัยที่กล้าแสดงความคิดเห็นและเชื่อมั่นในการพูดมากขึ้น มีความคิดที่รอบคอบก่อนที่จะพูดหรือจะทำเรื่องต่าง ๆ

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะต่องานพัฒนา

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ให้เห็นรูปแบบและกระบวนการการพึ่งตนเองของชุมชน รวมถึงปัจจัยในการพึ่งตนเองของชุมชน จึงสามารถนำมาปรับใช้กับงานพัฒนาเกี่ยวกับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อหนุนเสริมให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2. การวิจัยครั้งนี้ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าของการพึ่งตนเองตามวิถีที่ชุมชนได้รับสืบทอดกันมาชยาวนานแบบองค์รวม คือมีการพึ่งตนเองทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง สาธารณสุขสิ่งแวดล้อมและประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม ดังนั้นการพัฒนาของภาครัฐควรเน้นการให้คุณค่า หรือให้ความสำคัญของวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ไม่ใช่มุ่งส่งเสริมเฉพาะเรื่องทางเศรษฐกิจเท่านั้น

5.4.2 ข้อเสนอแนะต่อสำนักงานวิจัยท้องถิ่น

การวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การวิจัยครั้งนี้เป็นการถอดบทเรียนและวิเคราะห์ให้เห็นรูปแบบและกระบวนการการพึ่งตนเองที่เกิดขึ้นในชุมชนท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ทำให้ชุมชนได้มีโอกาสดทบทวน สืบค้น ประวัติความเป็นมา ตลอดจนสามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และมีการปรับตัวตามแนวทางที่เหมาะสมตามสภาพที่เป็นอยู่ การทำวิจัยที่ต่อเนื่องและยาวนานอาจทำให้ชุมชน ความ

มันใจในชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม คือไม่หลงกระแสบริโภคนิยม เกิดความภาคภูมิใจ รักชุมชน
ท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น

5.5 ปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการทำวิจัย

1. ทีมวิจัยไม่เคยทำงานวิจัยมาก่อน ทำให้ขาดทักษะและประสบการณ์ในการทำงานวิจัยใน
หลาย ๆ ด้าน เช่น ทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการในการจัดเวทีของชาวบ้าน ทักษะการสังเกต
การจดบันทึก การจัดระบบข้อมูล ตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาเขียนรายงาน

2. ชุมชนส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ก็ยังไม่เข้าใจแนวคิดพื้นฐานการวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่น เพราะการวิจัยชุมชนพึ่งตนเองเป็นการถอดบทเรียนการพึ่งตนเอง ทำให้เกิดแรงกระตุ้นกับ
บุคคลจำนวนหนึ่งเท่านั้น อาจจะไม่ทั่วถึงทั้งหมดบ้าน

ภาคผนวก

สัญญาเลขที่ PDG50E0010

โครงการรูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่

ชื่อหัวหน้าโครงการ นางกนกนาถ โพธิ์สัย

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองได้ของบ้านม่วงไข่
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้
3. เพื่อวิเคราะห์/สังเคราะห์ รูปแบบและกระบวนการจัดการ และถอดบทเรียนอันนำไปสู่การค้นหา

แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

รายละเอียดผลการดำเนินงานของโครงการตามแผนงานโดยสรุป

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
1. ประชุมเตรียมทีมวิจัย	1. ทบทวนทำความเข้าใจโครงการวิจัยของตนเองเพื่อให้ทุกคนในทีมเข้าใจมากยิ่งขึ้น และสามารถปฏิบัติการได้อย่างเป็นรูปธรรม 2. วางแผนการดำเนินงานตามโครงการ	ผลการจัดประชุมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. ทีมวิจัยร่วมกันทบทวนโครงการพร้อมพูดคุยแลกเปลี่ยนถึงวัตถุประสงค์การวิจัย และการค้นหาข้อมูลเพื่อตอบ โจทย์วิจัย 2. มีการแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบรวมถึงวางแผนการลงพื้นที่เพื่อทำวิจัย ทีมได้มีการวางแผนการดำเนินการตามระยะเวลาที่กำหนด แต่ก็สร้างความหนักใจแก่ทีมงานมาก เพราะช่วงเวลาของโครงการอยู่ในช่วงที่ชุมชนเริ่มทำนา	1. ทีมยังไม่มีประสบการณ์ในการทำวิจัย จึงต้องปรึกษาคู่เลี้ยงและเรียนรู้จากสื่อ และการร่วมสังเกตการณ์จากการทำวิจัยของโครงการอื่น 2. ทีมวิจัยบางคนมีอายุมากจึงเข้าร่วมกิจกรรมของทีมไม่ได้ จึงทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา 3. ทีมวิจัยส่วนใหญ่จบชั้นไม่ เป็น
2. สร้างเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อชี้แจงและทำความเข้าใจ	1. ชี้แจงเพื่อให้ชุมชนรับรู้ และเข้าใจโครงการวิจัย 2. อยากให้ชุมชนเกิดความร่วมมือกับโครงการวิจัย และให้ชุมชนรู้สึกว่าการนี้ เป็นของชุมชน ไม่ใช่เป็นของ ทีมวิจัย	ผลการดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. ชุมชนให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมเวทีเป็นตัวแทนครัวเรือนและเข้าใจโครงการวิจัย สังเกตได้จาก การร่วมแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายต่อประเด็นการพึ่งตนเองของชุมชน และเห็นว่าเป็นเรื่องวิถีชีวิตของ	-ทีมวิจัยมีประสบการณ์ การจัดเวทีหรือเป็นวิทยากร กระบวนการที่ไม่ค่อยพร้อมเท่าที่ควร ไม่ค่อยมั่นใจในตัวเอง โดยเฉพาะการพูดต่อหน้าเวที

		ชุมชน 2. ทีมวิจัยเป็นผู้นำที่อยู่ในหมู่บ้านจึงสามารถสื่อสารกันใครและเข้าใจเป็นอย่างดี ประกอบกับชุมชนมีความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาพัฒนาอยู่แล้ว	
3. สร้างเครื่องมือ/ฝึกการเก็บข้อมูล	1. สร้างประเด็นคำถามที่ต้องการข้อมูลจากชุมชนแบบองค์รวม 2. ทำความเข้าใจถึงการเก็บข้อมูลแล้วมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับชุมชน 3. สร้างแบบสอบถามที่ครอบคลุมมากที่สุด	ผลการดำเนินงานไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์เท่าที่ควร มีการนำมาปรับอีกหลายครั้ง ดังนี้ 1. คำถามที่ทีมตั้งประเด็นขึ้นไม่ชัดเจน ทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เข้าใจยากต้องอธิบายเพิ่มเติม หรือพูดคุยถึงประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องกันก่อน แต่ก็ทำให้ได้ข้อมูลประเด็นอื่นที่ทีมคิดไม่ออกปรากฏขึ้นมาด้วย 2. มีการนำมาปรับปรุงแก้ไขประเด็นคำถามให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและเพิ่มช่องว่างที่จะตอบคำถามให้มากขึ้น จดมากกว่าประเด็นที่มีความหลากหลายและเกี่ยวข้องกับกรวิจัยครั้งนี้ 3. การลงสัมภาษณ์ ต้องทำงานเป็นทีม 2-3 คน เพื่อให้จดบันทึกประเด็นที่ชาวบ้านตอบ ใช้เวลาสัมภาษณ์ในเชิงลึกมากพอสมควร	1. ประเด็นที่สอบถามเป็นภาษาวิชาการเข้าใจยาก ต้องมาปรับปรุงเป็นภาษาที่ชาวบ้านเข้าใจง่ายขึ้น 2. การเว้นระยะในแบบสอบถามเพื่อตอบคำถามหรือจดบันทึกน้อยเกินไป ต้องปรับเปลี่ยน
4. สัมภาษณ์รายบุคคลหรือครัวเรือน	1. ชาวบ้านให้ข้อมูลเกี่ยวกับการพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชนรอบด้าน 2. ได้ข้อมูลเชิงลึกเพื่อวิเคราะห์	ผลการดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. ได้ข้อมูลมากกว่าที่ตั้งประเด็นไว้ และมีการจด	1. การจดบันทึกของทีมบางครั้งจดไม่ทันหรือมองข้าม ไม่จดทุกคำตอบ 2. ใช้เครื่องมือในการบันทึก

	รูปแบบและกระบวนการ พึ่งตนเองของชุมชนตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน	บันทึกมาบ้างแต่ไม่ครบ เพราะทีมยังไม่มี ประสบการณ์เรื่องการลง สัมภาษณ์เชิงลึก 2.ชาวบ้านให้ความร่วมมือ ด้วยดี พูดคุยและให้ข้อมูล กับทีมด้วยดี สังเกตได้จาก การพูดคุยตามอัธยาศัย	เฉพาะการสัมภาษณ์และจด บันทึก ทีมขาดอุปกรณ์การ บันทึกเสียงและบันทึกภาพ 3.ช่วงเวลาในการลงสัมภาษณ์ ตรงกับฤดูกาลทำนาจึงต้องใช้ เวลาช่วงที่ชาวบ้านก่อนออกไป หรือกลับจากนา ช่วงเช้า หรือเป็นเท่านั้น ถูกจำกัดเวลา ทำให้ทีมที่อยู่ไกล ไม่ได้ร่วมลง พื้นที่ด้วยทั้งหมด
5.ถอดบทเรียนกลุ่ม	1.แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับ เรื่องวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้เห็นรูปแบบและ กระบวนการการพึ่งตนเองของ ชุมชนตลอดจนความ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละ ยุคสมัย 2.ค้นหาเงื่อนไขและปัจจัยการ พึ่งตนเองของครอบครัวชุมชน	ผลการดำเนินงานเป็นไป ตามวัตถุประสงค์ดังนี้ 1.มีการจัดเวทีและแบ่ง ผู้เข้าร่วมเป็นกลุ่มช่วงอายุ แล้วมาเล่าสู่กันฟัง ชาวบ้าน ให้ความสนใจดีมาก เห็นว่า เป็นเรื่องของชุมชนเอง เกิด ความภาคภูมิใจที่มีโอกาสได้ เล่าเรื่องของชุมชนสู่กันฟัง ทั้งกลุ่มเด็กและผู้ใหญ่ 2.กลุ่มอายุกลางคนและเด็ก บอกว่าดีใจที่รู้จักความ เป็นมาของชุมชนตนเอง และผู้ใหญ่ก็ทราบความคิด ของเด็กรุ่นใหม่ว่ายังคงมีวิถี ชีวิตแบบผู้ใหญ่ออยู่ และที่ ประชุมบอกว่าทำให้เห็น พัฒนาการความ เปลี่ยนแปลงของชุมชนด้าน ต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อ ชุมชน	1.ทีมเองยังคงประเด็นคำถาม ให้แก่เวทีไม่ครอบคลุม ทั้งที่ เวทีพร้อมที่จะให้ข้อมูล ทำให้มี ข้อมูลที่ไม่ลงลึกเท่าที่ควร 2.บางครั้งทีมจดบันทึกไม่ครบ เพราะขาดทักษะในการจัดเวที เป็นวิทยากรกระบวนการที่มี ทักษะน้อย
6.รวบรวมและวิเคราะห์ ข้อมูล	1.นำข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด แยกแยะออกเป็นหมวดหมู่ อย่างเป็นระบบ ทำให้เห็น ประเด็นที่ต้องการชัดเจนขึ้น	1.ข้อมูลที่รวบรวมมาได้มี ความหลากหลายเพียงพอต่อ การวิเคราะห์ 2.ทีมวิจัยได้ฝึกทักษะการ	1.การรวบรวมข้อมูลของทีม ไม่ค่อยเป็นระบบ เพราะขาด ทักษะต่าง ๆ ที่ต้องนำมาใช้ใน การทำวิจัย

	2. ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาเขียนรายงานตามประเด็นที่ตั้งโจทย์ไว้ โดยกลั่นกรองจากข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด	วิเคราะห์ข้อมูลและทำให้เห็นรูปแบบและกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชน ตลอดจนปัจจัยและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้ชุมชนคงอยู่อย่างโดดเด่นกว่าหมู่บ้านอื่น	2. ทีมไม่มีประสบการณ์การวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นระบบจึงเป็นเรื่องที่หนักใจพอสมควร
จัดเวทีนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน	1. ได้ข้อมูลเพิ่มเติมและเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยผ่านเวทีชาวบ้าน 2. ชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการรวบรวมข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม	1. การจัดเตรียมข้อมูลที่ได้มาของทีมทั้งหมดมาให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นและเพิ่มเติมข้อมูลได้เป็นอย่างดี เพราะการสัมภาษณ์รายบุคคล อาจจะไม่กล้าตอบหรือแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร 2. การพูดคุยแลกเปลี่ยนเป็นการแสดงความคิดเห็นโดยอิสระต่อประเด็นที่นำเสนอ ทีมเพียงแต่ชวนคิดและช่วยจับบันทึกเท่านั้น ทำให้ข้อมูลที่ได้ผ่านการยอมรับความคิดเห็นของชุมชน	1. การนำเสนอข้อมูล มีบางประเด็นที่นำเสนอไม่ครบ

ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะอื่นที่มีต่อสำนักงานวิจัยท้องถิ่น

1. สำนักงานวิจัยท้องถิ่น น่าจะมีโครงการหนุนเสริม ที่เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะต่าง ๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพของทีมวิจัยให้มากกว่านี้ ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจในการดำเนินงานของทีมวิจัยเอง
2. การวิจัยท้องถิ่น ควรมีการกระจายพื้นที่ในแถบจังหวัดกาฬสินธุ์ให้มากขึ้น เพราะการวิจัยท้องถิ่น น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยพัฒนาชุมชนได้ดี ซึ่งเริ่มตั้งการปรับเปลี่ยนแนวคิด การปลูกจิตสำนึกสาธารณะ

ลงนาม กนกนาค ใจรัสสะ

(หัวหน้าโครงการ)

วันที่ 30 พฤศจิกายน 2550

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

1. นายก้อน เรืองชัย อายุ 72 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
2. นางทองศรี เรืองชัย อายุ 72 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
3. นางคำฝาง ปาวารี อายุ 64 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
4. นางกันจนา เรืองชัย อายุ 63 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
5. นางคำเหลา ศรีเสน อายุ 85 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
6. นายชอด อารมณีสว อายุ 72 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
7. นายหวิน หาศิริ อายุ 63 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
8. ผู้ใหญ่พร้อม ศรีอุ่น อายุ 56 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
9. นายแทน วัดเข้าหลาม อายุ 57 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
10. นายศรีทา หาศิริ อายุ 85 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
11. นายสีสุวาค เครือศรี อายุ 70 ปี หมู่ที่ 11 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
12. นายวิไล ศรีหาคา อายุ 86 ปี หมู่ที่ 7 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
13. นายถ้ำ เครือศรี อายุ 63 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
14. นายฟอง ศรีอุ่น อายุ 68 ปี หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

สรุป บันทึกการประชุมทำความเข้าใจและกำหนดแนวทางการดำเนินงานวิจัย

โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่

วันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2550

ณ บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. นางกนกนาถ โพธิ์สัย
2. นายพร้อม ศรีอ่อน
3. นายอนุรัก ศรีอ่อน
4. นายแทน วัดเข้าหลาม
5. นางปัญญา พลกล้า
6. นางคำฝาง ปาวารี
7. ส.ต.อ.สุขสันติ อุทโท
8. นายก้อน เรืองชัย
9. นางวิภาภรณ์ สุคนธะ

เริ่มประชุมเวลา 09.00 น.

นางกนกนาถ โพธิ์สัย หัวหน้าโครงการ ชี้แจงและทำความเข้าใจโครงการวิจัย

โครงการวิจัยของเรา ขณะนี้ได้รับการอนุมัติเรียบร้อยแล้ว ที่นัดมาประชุมวันนี้ก็เพราะว่า ทีมวิจัยของเราต้องมาทำความเข้าใจกับโครงการวิจัยของเราก่อน เพราะในทีมเรายังไม่มีใครที่เคยมีประสบการณ์ในการทำวิจัยมาก่อน จึงเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจและเรียนรู้อีกมาก แต่ก็ยังมีที่เลียงและที่ปรึกษาของโครงการที่คอยให้คำแนะนำอยู่เสมอคือ คุณปาริชาติ กับหมอเผ่า (คุณปรีชาวรรณ) สิ่งสำคัญในการทำงานวิจัยของเราคือ การทำงานเป็นทีมและการทำงานที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักสำคัญ โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่ เป็นโครงการถอดบทเรียนชุมชนพึ่งตนเอง เราจะค้นหาว่าชุมชนนี้มีรูปแบบและกระบวนการเป็นอย่างไร และมีเงื่อนไขหรือปัจจัยอะไรที่ทำให้พึ่งตนเองได้ เพื่อที่จะเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ดังนั้นประเด็นหลักๆของโครงการวิจัย คือรูปแบบ กระบวนการ ตลอดจนเงื่อนไขหรือปัจจัยที่ทำให้พึ่งตนเองได้ของบ้านม่วงไข่ แผนการดำเนินงานและแผนปฏิบัติการใช้เวลาในการวิจัยเพียง 5 เดือน จะสิ้นสุดโครงการภายใน วันที่ 30 เดือนกันยายน พ.ศ. 2550 ที่จะถึงนี้ ช่วงระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมเป็นช่วงฤดูทำนา การลงพื้นที่ของพวกเราต้องดูจังหวะที่ชุมชนว่างจากการทำนา

การกระจายบทบาทหน้าที่ของทีม

การแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบของทีมเป็นการแบ่งงานตามความถนัดของแต่ละคน ภายในทีมช่วยกันรับผิดชอบและทำงานแทนกันได้ไม่ใช่เป็นการแบ่งหน้าที่อย่างเด็ดขาด จากการประชุมที่ประชุมได้ตกลงแบ่งหน้าที่ดังนี้

1. ฝ่ายประสานงานและปฏิคม
 - นายพร้อม ศรีอุ้น
 - นายแทน วัดเข้าหลาม
 - นายก้อน เรืองชัย
 - นายอนุรัก ศรีอุ้น
2. ฝ่ายการเงินและบัญชี
 - นางปัญญา พลกล้า
 - นางวิภาภรณ์ สุคนระ
 - ส.ต.อ.สุขสันติ อุทโท
3. ฝ่ายวิชาการและเลขานุการ
 - นางกนกนาถ โพธิ์สัย
 - นางวิภาภรณ์ สุคนระ
 - นางคำฝาง ปาวารี

การกำหนดประเด็นการพึ่งตนเองของบ้านม่วงไข่

ที่ประชุมได้ช่วยกันคิดประเด็นที่ว่า ชุมชนบ้านม่วงไข่พึ่งตนเองได้เพราะอะไร จากการระดมความคิดพอสรุปได้ว่า เป็นเพราะวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนดังนี้

1. การทำอยู่ทำกิน มีการปลูกผักสวนครัวและเลี้ยง ปลา เป็ด ไก่ไว้เป็นอาหารทุกครัวเรือน
2. มีที่ทำกินเป็นของตนเอง ได้รับมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ
3. มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ยังอุดมสมบูรณ์ เช่น แหล่งน้ำ ป่า ภูเขา
4. มีอาชีพเสริมที่หลากหลายในชุมชน
5. มีค่านิยมความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ
6. มีประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม
7. มีการปกครองที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน มีการปกครองตั้งแต่ระดับครอบครัว จนถึงระดับชุมชน
8. มีส่วนร่วมต่อการพัฒนาชุมชน
9. การสอนลูกหลานหรือ ชนรุ่นหลังในการดำรงชีพ และประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของชนเผ่าผู้ไท

10. การมีสุขภาพสมบูรณ์และแข็งแรง รวมถึงการดูแลสิ่งแวดล้อมบริเวณรอบ ๆ บ้านให้สะอาด อยู่เสมอ

จากประเด็นที่เราได้สรุปวันนี้เราจะกำหนดเป็นประเด็นคำถามเพื่อที่จะนำไป เป็นเครื่องมือในการวิจัยต่อไป

แผนการดำเนินงาน

ก่อนที่จะเริ่มลงพื้นที่เพื่อดำเนินงานวิจัย ที่ประชุมได้คิดร่วมกันว่าจะต้องจัดเวทีชี้แจงและทำ ความเข้าใจกับชุมชนก่อน เป็นการบอกกล่าวแก่ชุมชนว่าทีมวิจัยของเราจะเข้ามาทำอะไร ที่ไหน อย่างไร และชุมชนจะช่วยอย่างไรให้โครงการวิจัยสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ชุมชนจะได้มีแนวทางการ พัฒนาต่อไปอย่างไร ที่ประชุมได้ร่วมกันกำหนดการจัดเวทีหลังจากประชุมสร้างเครื่องมือ เป็นวันเสาร์ หรืออาทิตย์เพราะทีมจะได้อยู่ครบ

ที่เลี้ยงโครงการและที่ปรึกษาช่วยเสนอแนะให้มีการจัดทำปฏิทินชุมชนในรอบปีปฏิทินการหา อยู่หากินและปฏิทินประเพณีและวัฒนธรรมของคนในชุมชนด้วย เพื่อจะได้เห็นภาพวิถีการดำเนินชีวิต ของชุมชนชัดเจน

ปิดประชุมเวลา 16.00 น.

สรุป บันทึกการประชุมเพื่อการเก็บข้อมูลและเตรียมจัดเวทีชี้แจงและทำความเข้าใจ
โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่
วันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2550

ณ บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 บ้านม่วงไข่ ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. นางกนกนาถ	โพธิ์สัย
2. นางวิภากรณ์	สุคนธะ
3. นายอนุรัก	ศรีอุ้น
4. ศ.ค.อ.สุขสันติ	อุทโท

เริ่มประชุมเวลา 13.00 น.

ภาคเช้าทีมวิจัยได้ไปร่วมสังเกตการณ์ การจัดเวทีของโครงการวิจัยหมอมเหยา ที่ตำบลสงเปลือย เป็นเวทีชี้แจงและทำความเข้าใจกับชุมชน เพื่อเรียนรู้และนำมาปรับใช้กับโครงการวิจัย ของตนเอง พอภาคบ่ายก็กลับมาประชุมกำหนดประเด็นคำถามเพื่อเป็นเครื่องมือในการวิจัย ทีมได้ร่วมกันกำหนด ประเด็นคำถามออกมาได้ดังนี้

1. ข้อมูลด้านการทำอยู่ทำกิน

- ครอบครัวของท่านประกอบอาชีพอะไรบ้าง
- รายได้ของครอบครัวมาจากไหนบ้าง
- วิธีการทำมาหากิน การหาอาหารในแต่ละวันทำอย่างไร

2. ข้อมูลด้านที่ทำกินของครอบครัว

- ครอบครัวของท่านมีที่ทำกินเป็นของตนเองหรือไม่ จำนวนเท่าไร ใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างไรบ้าง
- พื้นที่ที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยจำนวนเท่าไร ใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างไรบ้าง

3. ข้อมูลด้านแหล่งทรัพยากร

- แหล่งน้ำธรรมชาติในตะแวงบ้านเรามีที่ไหนบ้าง ครอบครัวของท่านใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำนั้นๆ อย่างไร

- ป่าธรรมชาติและป่าตามหัวไร่ปลายนามีที่ไหนบ้าง ครอบครัวของท่านใช้ประโยชน์อย่างไร
- สมาชิกในครอบครัวของท่าน เคยใช้ประโยชน์จาก ภูเขา หรือไม่ อย่างไร

4. ข้อมูลด้านการประกอบอาชีพเสริม

- ครอบครัวท่านประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้อย่างไรบ้าง
- ท่านเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆในหมู่บ้านหรือไม่ อย่างไร เข้าใจเป้าหมายของกลุ่มอย่างไร

5. ข้อมูลด้าน ค่านิยม ความเชื่อ และสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

- ครอบครัวของท่านนับถือศาสนาอะไร ท่านคิดว่าศาสนามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตอย่างไร

- ท่านได้ปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาหรือไม่ อย่างไร

- ท่านนับถือผีอะไรบ้าง อย่างไร มีวิธีปฏิบัติอย่างไร

6. ข้อมูลด้านประเพณี / วัฒนธรรม

- หมู่บ้านของท่านมีประเพณีและวัฒนธรรมอะไรบ้าง ท่านมีส่วนร่วมในแต่ละประเพณีและวัฒนธรรมนั้นอย่างไร

- ท่านมีส่วนร่วมในการสืบทอดหรืออนุรักษ์ประเพณีหรือวัฒนธรรมหรือไม่ อย่างไร

7. ข้อมูลด้าน การเมืองการปกครอง

- หมู่บ้านเรามีใครบ้างที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ ทำไมจึงนับถือ แต่ละท่านมีบทบาทต่อชุมชนอย่างไร

- ท่านมีวิธีการคัดเลือกผู้นำอย่างไร มีคุณสมบัติอย่างไร

- ท่านมีวิธีการในการปกครองหมู่บ้านอย่างไร (ถามเฉพาะผู้นำ)

- เมื่อเกิดปัญหาต่างๆในชุมชนท่านมีวิธีการจัดการอย่างไร (ถามเฉพาะผู้นำ)

8. ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาในชุมชน

- ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอย่างไร และท่านมีบทบาทต่อกิจกรรมนั้นๆอย่างไร

- หมู่บ้านของท่านมีการจัดประชุมประชาคมอย่างไร ท่านมีส่วนร่วมอย่างไร

- ลักษณะการประชุมเป็นอย่างไร ใครเป็นผู้เข้าร่วม จำนวนผู้เข้าร่วมแต่ละครั้งเท่าไร

9. ข้อมูลด้านการสอนลูกหลานในการดำรงชีพ

- ท่านสอนลูกหลานในเรื่องใดบ้าง อย่างไร

- ท่านมีวิธีการในการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมแก่ลูกหลานอย่างไร

- โรงเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆของชุมชนหรือไม่ อย่างไร

10. ข้อมูลด้าน การมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง

- ท่านมีวิธีการดูแลสุขภาพตนเองและครอบครัวอย่างไร

- ท่านมีวิธีดูแลสุขภาพชุมชน ทั้งการป้องกันและควบคุมโรค รวมถึงการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างไร

การกำหนดประเด็นคำถามวันนี้มีที่เล็ง โครงการช่วยชีวิตน้ำด้วยว่าจะนำแบบสอบถามไปทดลองสอบถามดูก่อนเพื่อมีประเด็นเพิ่มเติมหรือมีปัญหาอย่างไรแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข การออกไปสอบถามควรออกไปเป็นทีม ประกอบด้วย ผู้ถาม ผู้จดประเด็น และ ผู้ช่วย เพื่อจะได้จดประเด็นได้ทันทุกคำตอบ ที่ประชุมได้กำหนดลงพื้นที่ทดลองสัมภาษณ์ในสัปดาห์หน้า วันที่ 2 มิถุนายน พร้อมกับเตรียมการจัดเวทีชี้แจงและทำความเข้าใจกับชุมชนด้วย

ปิดประชุมเวลา 17.00 น.

สรุป การประชุมฝึกการเก็บข้อมูลและเตรียมจัดเวทีชี้แจงและทำความเข้าใจ

โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่

วันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2550

ณ บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 บ้านม่วงไข่ ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. นางกนกนาถ	โพธิ์สัย
2. นางวิภาภรณ์	สุคนธะ
3. ส.ต.อ.สุขสันติ	อุทโท
4. นายแทน	วัดเข้าหลาม
5. นายพร้อม	ศรีอุ้น
6. นางปัญญา	พลกล้า

เริ่มประชุมเวลา 09.00 น.

ปรึกษารื้อหรือการจัดเวทีชี้แจงและทำความเข้าใจโครงการวิจัย โดยหัวหน้าโครงการ ตามที่ ทีมเราได้ตกลงกันไว้ว่าจะจัดเวทีชี้แจงและทำความเข้าใจก่อนที่จะเริ่มดำเนินงานตามขั้นตอนของโครงการ เพราะเราจะต้องมีชุมชนเป็นส่วนร่วมสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ความคาดหวัง หรือวัตถุประสงค์ ในการจัดเวทีครั้งนี้มี 2 ประการคือ

1. ชี้แจงเพื่อให้ชุมชนรับรู้ และเข้าใจโครงการวิจัย
2. อยากให้ชุมชนเกิดความร่วมมือกับ โครงการวิจัย และให้ชุมชนรู้สึกว่าโครงการนี้เป็นของชุมชน ไม่ใช่เป็นของทีมวิจัย

ดังนั้นการจัดเวทีนี้ที่วิจัยช่วยกันคิดและพอสรุปได้ดังนี้

1. การเตรียมการจัดเวที สถานที่ใช้ศาลาอเนกประสงค์
 - การแบ่งหน้าที่

ผู้ใหญ่พร้อม ประชาสัมพันธ์เชิญชาวบ้านเข้าร่วมประชุมทางหอกระจายข่าว

เข้าวันที่ 3 มิถุนายน โดยเชิญตัวแทนครัวเรือนอย่างน้อยครัวเรือนละ 1 คน

หัวหน้าโครงการ นางกนกนาถ (ป้าอบ) ออกหนังสือเชิญตัวแทนครัวเรือนทุกครัวเรือน โดยมีผู้ช่วยฯแทนและ นางปัญญา (ป้าแดง) เป็นคนส่งหนังสือในช่วงบ่ายวันนี้

นางกนกนาถ จัดหาเครื่องเสียง

ผู้ช่วยฯแทน จัดหาน้ำดื่ม พร้อมกาต้มน้ำ

ส.ต.อ.สุขสันติ (จำเป็ก) จัดหาอาหารว่าง ขนม กาแฟ อาหารเที่ยงของทีม และจัดหา

กล้องถ่ายรูป

นางวิภาภรณ์ (ครูแหลม) เตรียมเอกสารลงทะเบียนพร้อมรับลงทะเบียนพ่วงนี้เข้า

วันนี้เราจะเขียนป้ายและกระดานนำเสนอข้อมูล

ทุกคนช่วยกันจัดสถานที่ ให้มาถึง เข้าประมาณ 07.00 น.

- เนื้อหาการจัดเวที

วิทยากรหลัก หัวหน้าโครงการ มีผู้ใหญ่พร้อม และตัวแทนช่วยเหลือ โดยมีกำหนดการดังนี้

กำหนดการ การจัดเวทีชี้แจงและทำความเข้าใจโครงการวิจัยรูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชน

ฟิ่งคนองบ้านม่วงไข่ หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2550

ณ ศาลาอเนกประสงค์บ้านม่วงไข่ ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

เวลา	กิจกรรม	วิธีการ	อุปกรณ์	ผู้รับผิดชอบ
08.30-09.00น.	ลงทะเบียน	ผู้เข้าร่วมลงทะเบียน	แบบฟอร์ม ลงทะเบียน	วิทยากร- ปัญญา
09.00-09.30น.	แนะนำทีม-เกริ่นนำ โครงการวิจัย	หัวหน้าทีมแนะนำทีม และที่มาของโครงการ	-	กนกนาด
09.30-10.30น.	การวิจัยเพื่อพัฒนา ท้องถิ่น	พี่เลี้ยงโครงการพูดถึง ความเป็นมาของสกว.	-	อ.ปาริชาติ
10.30-11.00น.	ชี้แจงทำความเข้าใจ โครงการ	หัวหน้าทีมนำเสนอ	กระดานข้อมูล	กนกนาด
11.00-12.00น.	วิเคราะห์ชุมชนม่วง ไข่ฟิ่งตนเองได้ เพราะอะไร	-แบ่งกลุ่มย่อย - ตัวแทนกลุ่มนำเสนอ - สรุปผล	- กระดาษปรีฟ - สีเมจิก	ทีมวิจัย
12.00น.	กล่าวขอบคุณ/ปิด	-	-	ทีมวิจัย

ในช่วงแบ่งกลุ่มย่อยให้ทุกคนแบ่งกันเป็นพี่เลี้ยงให้แต่ละกลุ่มด้วย
ประเด็นสำคัญของเวทีคือ

- ชุมชนบ้านม่วงไข่พึ่งตนเองได้เพราะอะไร
- เราจะช่วยชุมชนอย่างไรในการพึ่งตนเอง

สำหรับผู้เข้าร่วมจะจ่ายค่าอาหารให้คนละ 40 บาท หักไว้เป็นค่าอาหารว่างคนละ 10 บาท

เพราะการทำอาหารทีมจัดเตรียมไม่ทัน

หลังจากประชุมเตรียมงานเสร็จแล้วทีมก็ได้เตรียมลงพื้นที่เพื่อฝึกการเก็บข้อมูล ก่อนที่จะไป
สัมภาษณ์ ทีมได้ทำความเข้าใจกับแบบสอบถามที่สร้างขึ้นมาจากประเด็นที่ถามว่า บ้านม่วงไข่
พึ่งตนเองได้เพราะอะไร โดยมีประเด็นทั้งหมด 10 ประเด็นมีคำถามในแต่ละประเด็น 3-5 คำถาม การ
สัมภาษณ์จะสัมภาษณ์รายครอบครัว หลังจากจัดเวทีอาจจะมีประเด็นคำถามเพิ่มเติม คำถามเป็นคำถาม
ปลายเปิดดังนั้นเราต้องดูให้ดี ว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร ในแต่ละคำถามสามารถตอบได้
หลากหลาย หัวหน้าทีมได้นำแบบสอบถามมาทำความเข้าใจที่ละประเด็นจนครบและทุกคนเข้าใจแล้ว
แบ่งทีมเป็น 2 ทีม ทีมแรก ผู้ใหญ่พร้อมกับ จ่าเป็ก ทีมที่ 2 ครูแหลม ป้าแดง และสูงแทน วันนี้คง
ไม่ได้สรุปผลการจัดเก็บข้อมูลว่าเป็นอย่างไร เอาไว้สรุปพรุ่งนี้ หลังจากนั้นก็แยกย้ายกันลงเก็บข้อมูล
แล้วนำแบบสอบถามที่ได้ไปสอบถามมารวมกันไว้ที่บ้านหัวหน้าทีมประมาณ 17.00 น.

ปิดประชุมเวลา 17.00 น.

สรุปผลการจัดเวทีชี้แจงและทำความเข้าใจโครงการวิจัยแก่ชุมชน
โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่
วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2550

ณ อาคารอเนกประสงค์ หมู่ที่ 5 บ้านม่วงไข่ ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
เปิดเวที 08.30 น.

มีจำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมด 38 คน

ผู้ใหญ่พร้อม พูดยังโครงการต่างๆที่เข้ามาในชุมชน ก่อนหน้านี้มีการจัดทำแผนชุมชน โดยมี นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครเป็นผู้ร่วมจัดกระบวนการเรียนรู้ สำหรับโครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่ วันนี้จะได้มาทำความเข้าใจกับชาวบ้านเรา โดยทีมประกอบด้วยนักศึกษา และคนในชุมชนเราด้วย คือ นายก้อน (ตาหยะ)นายแทน (ลุงสี) นางปัญญา (ป้าแดง) นางคำฝาง(ยายหนึ่ง) และหัวหน้าทีมนางกนกนาถ (ป้าอบ) เป็นทั้งนักศึกษาและคนบ้านเรา นอกจากนี้ก็มี ลูกหลานบ้านใกล้เคียงเรา นายอนุรัก (แดง) นางวิภาภรณ์ (ครูแหลม) จ.ส.ต. สุขสันติ (จำเป็ก) หวังเป็นอย่างยิ่งว่าไทยบ้านเราคงจะให้ความมือด้วยดีเช่นเคย ค่อยไปก็เชิญหัวหน้าทีมมา จัดขึ้นตอนต่อไป

หัวหน้าโครงการ พูดยังโครงการวิจัยว่าได้เข้ามาประชุมและพบปะชาวบ้านเราหลายครั้งแล้ว ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมา และทางกองทุนสนับสนุนการวิจัยท้องถิ่น (สกว.) ก็ได้เข้ามาพบเราแล้ว ครั้งหนึ่ง สกว. เป็นผู้ทำให้ทุนสนับสนุนงานวิจัยในครั้งนี้เพื่อศึกษาชุมชนพึ่งตนเองของบ้านเรา การวิจัยและพัฒนาโดยทั่วไปแล้วจะเป็นการแก้ปัญหาของชุมชน หรือเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟู แต่สำหรับโครงการวิจัยของบ้านเรา ตอนเข้ามาประชุมเพื่อหาโจทย์วิจัยปรากฏว่าไม่มีปัญหา แต่เป็นชุมชนที่อยู่แบบเรียบง่ายหรืออยู่แบบพอเพียง ดังนั้นชุมชนเราจึงร่วมกันคิดว่า น่าจะเป็นการถอดบทเรียนเพื่อเป็นชุมชนต้นแบบและเผยแพร่แก่ชุมชนอื่นๆ ซึ่งมีโจทย์วิจัยว่า

- กระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองได้ของบ้านม่วงไข่เป็นอย่างไร
- มีรูปแบบและวิธีการจัดการชุมชน โดยเฉพาะปัจจัยที่เอื้อหนุนทั้งภายนอกและภายใน เป็นอย่างไร
- การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นและแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองได้ของบ้านม่วงไข่
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่สามารถพึ่งตนเองได้
3. เพื่อวิเคราะห์และถอดบทเรียนอันนำไปสู่การค้นหาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการ

1. ประชุมเตรียมทีมวิจัย

2. สร้างเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อชี้แจงและทำความเข้าใจ
3. สัมภาษณ์กลุ่ม โดยแยกเป็น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยกลางคน กลุ่มเยาวชน
4. สัมภาษณ์รายบุคคล รายครัวเรือนและผู้รู้
5. รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล
6. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

หลังจากที่เราร่วมกันทำวิจัยแล้วชุมชนจะได้อะไร

1. ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเกิดความตระหนักในคุณค่าของชุมชนตนเองมากขึ้น
2. เกิดรูปแบบการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่
3. เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองและเป็นแนวทางการค้นหาการพัฒนาที่ยั่งยืน

การวิจัยเป็นการค้นหารูปแบบการพึ่งตนเองเป็นประเด็นสำคัญ การวิจัยครั้งนี้จะประสบผลสำเร็จขึ้นมาได้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกคนในหมู่บ้านเรา เราจะได้ผลงานที่ปรากฏ ขึ้นหลายๆชุมชนสามารถนำไปเป็นแบบอย่างได้ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

อาจารย์ ปาริชาติ หาญไชยชนะ พี่เลี้ยงโครงการวิจัย ของจังหวัดกาฬสินธุ์ กล่าวถึงโครงการวิจัยเกี่ยวกับชาติพันธุ์ผู้ไท ซึ่งมีทั้งหมด 5 โครงการ เป็นโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูอยู่ 3 โครงการ ได้แก่ โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาผู้ไทบ้านกุดดอแก่นแดนสามัคคี โครงการหมอเหยาการดูแลสุขภาพตนเองของคนผู้ไท ตำบลสงเปลือย โครงการการเล่นพื้นบ้านเพื่อสร้างความสามัคคีในกลุ่มเยาวชนผู้ไท ตำบลนาโก โครงการศึกษารูปแบบการแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างมีส่วนร่วมของตำบล กุดปลาเค้า และโครงการของหมู่บ้านเรา โครงการรูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่ เหตุผลที่ทำโครงการในพื้นที่ของชนผู้ไท เพราะว่าเป็นชนเผ่าที่เหลือน้อยหรืออาจจะถูกกลืนหายไป เนื่องจากการไปทำงานต่างถิ่น การแต่งงานกับคนต่างถิ่นของลูกหลาน แล้วหันไปใช้ภาษาอื่น เพราะความอยุ่ที่จะพูดภาษาตนเอง การวิจัยครั้งนี้เป็นการเน้นให้เห็นความสำคัญ เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจใน อัตลักษณ์ของชนเผ่าผู้ไท ดังนั้นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์และจากนี้ไปเราก็ควรจะพบกันกันไปเรื่อยๆ เพื่อทำงานโครงการวิจัยชุมชนพึ่งตนเองดังที่ หัวหน้าโครงการได้พูดไปแล้ว

ทีมวิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น 4 กลุ่ม โดยวิธีการนับ 1-4 เพื่อให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ลักษณะกลุ่มจะเป็นกลุ่มที่คละกัน มีทั้งเยาวชน วัยกลางคน และผู้เฒ่าผู้แก่ มีการตั้งประเด็นให้ทุกกลุ่มช่วยกันคิด 2 ประเด็นคือ

1. ชุมชนบ้านม่วงไข่พึ่งตนเองได้เพราะอะไร
2. เราจะช่วยชุมชนอย่างไรในการพึ่งตนเอง

จากการระดมความคิดในเวทีสร้างความเข้าใจโครงการวิจัย ได้แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มๆละ 8-10 คน

ผลการจัดเวทีมีดังนี้

กลุ่มที่ 1

1. ชุมชนบ้านม่วงไข่พึ่งตนเองได้เพราะ.....

- ขยันทำมาหากิน
- ปลุกผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ไข่เป็นอาหารกินเอง
- มีที่ทำกินเป็นของตนเอง
- อยู่แบบพี่น้อง สักแพงแบ่งปัน
- อยู่แบบพอเพียง ข้าวเหลือกินถึงขาย ไม่ได้จ้างทำนา
- มีรถไถนาทุกบ้าน
- มีอาชีพเสริม เช่น ทอผ้า เย็บผ้า จักสาน และรับจ้างทั่วไป
- เมื่อยามเจ็บป่วย มีการไปหาหมอส่งเทียน หมอเป่า หมอเหยา และหมอแผนปัจจุบัน
- มีความเชื่อและนับถือผีปู่ตา ผีเห่าผีเฮือน
- มีการทำบุญ ไหว้พระทั้งที่วัดและที่บ้าน
- มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ
- มีป่าตามหัวไร่ปลายนา เป็นแหล่งทำมาหากินได้ตลอดปี
- มีการสืบทอดประเพณีปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

2. เราจะช่วยชุมชนอย่างไรในการพึ่งตนเอง

- ช่วยเหลือกิจกรรมที่ชุมชนมีขึ้นทุกครั้ง
- ช่วยงานบุญประเพณีต่างๆ
- ช่วยเหลือการทำงานของกันและกัน โดยค่าแรงไม่แพงมากจนเกินไป
- ช่วยทำความสะอาดและจัดระเบียบหมู่บ้านเพื่อความเป็นระเบียบสวยงาม
- คัดเลือกผู้นำที่เสียสละ ทำงานร่วมกับชุมชน เป็นที่พึ่ง ปกปักรักษาได้
- เลือกกินอาหารที่สะอาดปลอดภัย เน้นการผลิตอาหารกินเอง
- สืบทอดและปฏิบัติตาม ฮีต 12 คอง 14
- ไม่รอฟังคนอื่น ทำเองได้ก็ทำ

กลุ่มที่ 2

1. ชุมชนบ้านม่วงไข่พึ่งตนเองได้เพราะ.....

- มีที่ทำกินเป็นของตนเอง
- คนในชุมชนมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- ปลุกผักสวนครัว เลี้ยงเป็ด ไก่ไข่เป็นอาหารทุกครัวเรือน
- มีอาชีพเสริม ทอผ้า จักสาน รับจ้างทั่วไป
- มีอาชีพเสริมค้าขาย

- มีการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามสู่ลูกหลาน
- ลูกหลานมีโอกาสได้เรียนต่อ
- เป็นสังคมที่พึ่งพาซึ่งกันและกัน

2. เราจะช่วยชุมชนอย่างไรในการพึ่งตนเอง

- ช่วยแนะนำเพื่อนบ้านในเรื่องต่างๆที่เขาไม่รู้ เช่น การทอดผ้า จักสาน เป็นต้น
- ช่วยงานบุญของชุมชน
- ช่วยลงแขกทำนา
- ช่วยทำกับข้าวในงานแต่งงาน
- มีการช่วยเหลือพัฒนาชุมชน
- มีความเกรงใจซึ่งกันและกัน
- นับถือผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ เด็กเชื่อฟังผู้ใหญ่

กลุ่มที่ 3

1. ชุมชนบ้านม่วงไข่มุกพึ่งตนเองได้เพราะอะไร

- กินอยู่แบบพอเพียง
- มีอาชีพทำนา
- มีอาชีพ ทอดผ้า จักสาน
- เลี้ยงวัว เลี้ยงหมู
- ปลูกผักสวนครัว ปลอดสารพิษ ไว้กินเอง
- เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ไว้เป็นอาหาร
- รับจ้างทั่วไป
- มีความรัก สามัคคีกันภายในหมู่บ้าน
- ชุมชนร่วมมือรักษาสภาพแวดล้อม
- มีการออกกำลังกาย
- ชุมชนรู้จักการป้องกันกำจัดลูกน้ำยุงลาย
- มีหมอเหยา
- มีจาริตประเพณีอันดีงาม ฮีต 12 คอง 14
- มีศาสนาช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่วยขัดเกลาจิตใจให้คนประพฤติปฏิบัติดี

2. เราจะช่วยชุมชนอย่างไรในการพึ่งตนเอง

- อยู่แบบพอเพียง
- เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่
- ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- ยึดมั่นขนบประเพณีดั้งเดิม

- ให้ความร่วมมือในกิจกรรมหมู่บ้าน
- แลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน
- ผู้นำทุกฝ่ายต้องมีความพร้อม
- ปลุกฝังตั้งแต่ลูกหลาน
- เป็นแบบอย่างที่ดีในทุกๆด้าน
- ไม่พึ่งพาอาศัยแต่ไม่เล่นการพนัน
- เคารพกฎระเบียบภายในหมู่บ้าน
- เป็นครอบครัวที่รักใคร่กลมเกลียวกัน

กลุ่มที่ 4

1. ชุมชนบ้านม่วงไปพึ่งตนเองได้เพราะอะไร

- ชุมชนมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
- ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย
- ชุมชนพร้อมที่จะเป็นที่ปรึกษาให้กันและกัน
- ชุมชนมีน้ำใจเอื้ออารีต่อกันและกัน แบ่งปันสิ่งของให้กันและกัน
- ปลุกฝึกตนเอง ทำบุญหมักเพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมี
- หากินกับธรรมชาติและช่วยกันดูแลธรรมชาติ
- เลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพเสริมพร้อมทั้งทอดผ้าและทำงานจักสานควบคู่กันไปด้วย

2. เราจะช่วยชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างไร

- ร่วมทำงานสาธารณะไม่เกี่ยงกัน
- ส่งเสริมให้แต่ละครัวเรือนมีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย
- ส่งเสริมให้แต่ละครัวเรือนมีการเก็บออมทรัพย์
- ถามไถ่ทุกข์ สุขกันเป็นประจำ
- เมื่อมีคนป่วยจะไปเยี่ยม ถามข่าว ให้กำลังใจ
- เมื่อมีงานประเพณีต่างๆก็พร้อมใจกันทำงาน ช่วยงาน
- เมื่อมีปัญหาเรื่องเงินก็หยิบยืมกันได้ เพราะทราบอยู่แล้วว่าทุกคนมีความซื่อสัตย์ไม่ คดโกง
- จัดกิจกรรมการออกกำลังกาย ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนสุขภาพแข็งแรง ให้ความรู้ด้านอนามัยแก่สมาชิกในชุมชน
- ส่งเสริมให้เยาวชนได้รับการศึกษาภาคบังคับ
- ให้ความรู้ในการทำบุญหมัก
- ให้ความรู้เรื่องการป้องกันโรคไข้เลือดออก

จากนั้นหัวหน้าโครงการ ได้เชิญตัวแทนชุมชนมาแสดงความคิดเห็นต่อการจัดเวทีในวันนี้ พอจับใจความได้ว่า ชุมชนก็สนใจการวิจัยเพื่อท้องถิ่นและจะช่วยกันขับเคลื่อนงานวิจัยชุมชนพึ่งตนเองไปพร้อมกับทีมวิจัย ทีมวิจัยเองก็เป็นคนในหมู่บ้านเราเอง ความเป็นอยู่ของคนที่นี่อยู่แบบพี่น้อง มีความเอื้ออาทรต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ทุกคนดีใจที่มีการประชุมพูดคุยถึงเรื่องงานวิจัยท้องถิ่น

หัวหน้าโครงการกล่าวขอบคุณทุกท่านที่ร่วมเวทีวันนี้ และทีมวิจัยจะลงพื้นที่บ้านเราอีกเป็นระยะเวลาถึง 5 เดือน จะเข้าไปพูดคุยและจะจัดเวทีใหญ่อีกแต่คงต้องดูเวลาที่เหมาะสมของพ่อ แม่ พี่น้องเราก่อน

ปิดประชุมเวลา 12.00 น.

สรุปกิจกรรมการจัดเวทีสร้างความเข้าใจกับชุมชน หลังจากปิดเวทีการประชุมของชาวบ้านแล้ว ทีมวิจัยก็ได้สรุปการจัดเวที ว่าเราคาดหวังอะไรไว้และบรรลุผลหรือไม่ พอสรุปได้ดังนี้

สิ่งที่ทำได้สำเร็จ

1. การประสานงานและประชาสัมพันธ์ เชิญชวนชาวบ้านเข้าร่วมประชุม โดยการส่งหนังสือเชิญรายครัวเรือน และ ผู้ใหญ่บ้านประกาศทางหอกระจายข่าว
2. จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมมีทุกเพศ ทุกวัย จำนวน 40 คน
3. การเตรียมงาน สถานที่ เครื่องเสียง เหมาะสม
4. ทีมงานมาก่อนเวลาเพื่อเตรียมและดูแลความเรียบร้อย โดยเฉพาะฝ่ายลงทะเบียนและฝ่ายต้อนรับ
5. การเปิดประชุมตรงเวลา 08.30 น. ผู้ใหญ่พร้อมและผู้ช่วย ฯแทน ทีมวิจัยกล่าวพบปะเกริ่นนำโครงการวิจัย
6. หัวหน้าโครงการชี้แจงโครงการวิจัย และแผนการดำเนินงานของโครงการ
7. พี่เลี้ยง ชุมปาวิชาติ พูดถึงการเข้ามาของ สกว. และการให้การสนับสนุนการวิจัย
8. ได้แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมเวทีออกเป็น 4 กลุ่ม อดละกัน โดยการนับ 1-4 ได้กลุ่มละ 10 คน ถือว่ามีความเหมาะสม ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ ทีมพี่เลี้ยงทำหน้าที่ ได้ดี ชวนพูดคุยถึงประเด็นที่ตั้งไว้
9. การสร้างความเข้าใจตามวัตถุประสงค์การจัดเวที สรุปได้ว่า
 - ชุมชนเข้าใจเพราะมีคนในชุมชนเป็นทีมวิจัย สื่อสารเข้าใจได้ง่าย
 - ชุมชนให้ความร่วมมือดี ดูได้จากจำนวนผู้เข้าร่วมและ การให้ความร่วมแสดงความคิดเห็นตามประเด็นที่กำหนด
- เป็นการสร้างความคุ้นเคยกับชุมชน เพราะทีมวิจัยบางส่วนเป็นคนหมู่บ้านอื่น

สิ่งที่ควรปรับปรุง

1. มีทีมงานบางคน คิดว่าจะฝึกพูดหน้าเวที แต่ไม่กล้าเพราะขาดความมั่นใจ
2. การปิดเวทีลืมเชิญผู้นำชุมชนกล่าวปิด ทั้ง ๆที่มีการเตรียมกันไว้แล้ว

ข้อเสนอแนะ

1. ทีมวิจัยควรจะมีการฝึกการพูดต่อหน้าชุมชนบ่อย เพื่อให้เกิดความเคยชิน
2. ทีมวิจัยที่ไม่กล้าพูดต่อหน้าชุมชน ควรฝึกพูดในการประชุมของทีมเอง ในลักษณะเหมือนกับพูดหน้าเวที เป็นการฝึกทักษะการพูด
3. ทีมวิจัยที่ไม่กล้าพูดหน้าเวที ควรสังเกตคนอื่นพูดหน้าเวที เพื่อจะนำมาปรับใช้กับตนเองได้ในครั้งต่อไป
4. การทำงานวิจัยเป็นการเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติ ทุกคนต้องมีส่วนร่วม ทั้งทีมวิจัยและชุมชน
5. การพัฒนาที่ผ่านมาทำให้ชุมชนมีการพัฒนาแบบแยกส่วน เพราะเงื่อนไขของแต่ละหน่วยงาน แต่งานวิจัยต้องบูรณาการทุกส่วนเข้ากัน

สรุปผลการทดลองลงพื้นที่สอบถามรายครัวเรือนตามแบบสอบถาม หลังจากทีมได้ทำแบบสอบถาม และทดลองลงเก็บข้อมูลเพื่อปรับปรุงแบบสอบถามให้มีความกระชับและเข้าใจได้ง่ายขึ้น พอสรุปได้ดังนี้

สิ่งที่ทำได้ดี

1. ทีมทุกคนทำความเข้าใจกับแบบสอบถามก่อน
2. การแบ่งทีมออกสัมภาษณ์ ทีมละ 2-3 คน
3. มีการทักทายพูดคุยถึงวัตถุประสงค์การออกสัมภาษณ์
4. ชุมชนให้ความร่วมมือด้วยดี มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับประเด็นคำถาม

สิ่งที่ควรปรับปรุง

1. มีแบบสอบถามบางประเด็นซ้ำ จึงควรนำมารวมกัน
2. แบบสอบถามเป็นภาษาทางวิชาการ ทีมต้องอธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจ

หลังจากนั้นทีมจึงช่วยกันแก้ไขข้อบกพร่องแล้ววางแผนการลงเก็บข้อมูลเป็นรายครัวเรือนต่อไป

แต่ต้องอาศัยช่วงที่ชาวบ้านว่าง เพราะช่วงนี้เป็นฤดูกาลทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะออกไปทำนาแต่เช้า มีดและกลับมาบ้านอีกครั้งก็มีดเช่นกัน ดังนั้นก็เริ่มเก็บข้อมูลกับชาวบ้านบางส่วนที่อยู่บ้าน ไม่ได้ออกไปทำนา

ใบลงชื่อ เหวที่ขึ้นทะเบียนและทำความเข้าใจโครงการรูปแบบและกระบวนการจัดการ

ชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่

วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2550

ณ ศาลาชนกประสงค์ บ้านม่วงไข่ หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

ที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่	ลายมือชื่อ
1	นาง มณฑา เกตุอภัย	19 หมู่ที่ 5	นาง มณฑา เกตุอภัย
2	นาง อธิชา สิริโค่น	31/1 ม. 5	อธิชา สิริโค่น
3	นาง ปจวาทา วัฒนากุล	21/1 ม. 5	ปจวาทา วัฒนากุล
4	นางคำเงิน น้อยศรี	14/1 ม. 5	คำเงิน น้อยศรี
5	นาง นิตยา นามโคตร	12/3 ม. 5	นิตยา นามโคตร
6	นางทองศรี เวียงไธ	13 ม. 5	ทองศรี เวียงไธ
7	นาง มณฑา เวียงไธ	36 ม. 5	นาง มณฑา เวียงไธ
8	นาง อภัยมา เวียงไธ	6 ม. 5	อภัยมา เวียงไธ
9	นาง อรุณ นันต์นัย	11 ม. 5	อรุณ นันต์นัย
10	นาง นริศนา อามะนิต	11/1 ม. 5	นริศนา อามะนิต
11	นาง อารมณเรว	8 ม. 5	อารมณเรว
12	นาง อ่อน นันต์นัย	23 ม. 5	อ่อน นันต์นัย
13	นาง อัมพา น้อยศรี	146 ม. 3	อัมพา น้อยศรี
14	นาง นันต์นัย	45 ม. 5	นันต์นัย
15	นาง อารมณเรว	27 ม. 5	อารมณเรว
16	นาง สอนใจ นันต์นัย	46 ม. 5	สอนใจ นันต์นัย
17	นาง ประเสริฐ เวียงไธ	6/2 ม. 5	ประเสริฐ เวียงไธ
18	นาง นันทา นันต์นัย	47 ม. 5	นันทา นันต์นัย
19	นาง นันทา นันต์นัย	32 ม. 5	นันทา นันต์นัย
20	นาง นันทา นันต์นัย	43 ม. 5	นันทา นันต์นัย
21	นาง นันทา นันต์นัย	10 ม. 5	นันทา นันต์นัย
22	นาง นันทา นันต์นัย	3/1 ม. 5	นันทา นันต์นัย
23	นาง นันทา นันต์นัย	24/1 ม. 5	นันทา นันต์นัย
24	นาง นันทา นันต์นัย	48 ม. 5	นันทา นันต์นัย
25	นาง นันทา นันต์นัย	49 ม. 5	นันทา นันต์นัย
26	นาง นันทา นันต์นัย	39 ม. 5	นันทา นันต์นัย

วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2550

๗ ตลาดอเนกประสงค์ บ้านม่วงไข่ หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

[illegible]

สรุป บันทึกการรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูล
โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่
วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2550
ณ. บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. นางกนกนาถ	โพธิ์ชัย
2. นายพร้อม	ศรีอุ้น
3. นายแทน	วัดเข้าหลาม
4. นางคำฝาง	ปาวารี
5. นางปัญญา	พลกล้า
6. จ.ศ.ค.สุขสันติ	อุทโท
7. นายอนุรัก	ศรีอุ้น
8. นางวิภากรณ์	สุคนชะ

เริ่มประชุมเวลา 09.00 น.

ประชุมปรึกษาหารือเรื่องข้อมูลที่ทีมช่วยกันไปเก็บมาเป็นรายครัวเรือน จำนวน 64 ครัวเรือน ทีมได้ช่วยกันวิเคราะห์ข้อมูล โดย จ.ศ.ค.สุขสันติและนายอนุรัก เป็นคนบันทึกข้อมูลที่ทีมช่วยกันสรุปเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตชุมชนบ้านม่วงไข่พึ่งตนเองได้เพราะอะไร ผลการวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

วิถีการดำรงชีวิตชุมชนบ้านม่วงไข่พึ่งตนเองได้

จากแบบสอบถามทั้งหมด 64 ครัวเรือน

1. ข้อมูลด้านการทำอยู่ทำกิน

1.1 อาชีพหลัก - ทำนา 63 ครัวเรือน จำนวนที่นาทั้งหมด 653 ไร่

- รับราชการ 1 ครัวเรือน(รับราชการทั้งสามีและภรรยา)

อาชีพรอง ส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อขาย ได้แก่ เลี้ยงวัว 27 ครัวเรือนจำนวน วัวทั้งหมด177 ตัว , เลี้ยงหมู 4 ครัวเรือน , เลี้ยงควาย 2 ครัวเรือน จำนวนควายทั้งหมด 11 ตัว แต่วิถีการปศุสัตว์ยังเลี้ยงแบบเดิม คือปล่อยเลี้ยงตามทุ่งนา ป่า เขา และมีการทำหัตถกรรม ทอผ้า 43 ครัวเรือน ตัดเย็บผ้า 4 ครัวเรือน,จักสาน 18 ครัวเรือนงานจักสาน เช่น กระติบข้าว มวย ฝาระมี ตะกร้าหวาย ช้อง ขันโคก

อาชีพเสริม เป็นการผลิตเพื่อเป็นอาหารภายในครอบครัว เช่น เลี้ยงไก่ เลี้ยงเป็ด เลี้ยงปลา โดยบุคคลเลี้ยงในนา (ปลานิล ปลาดูเพียน ฯลฯ) และปลาสลิดธรรมชาติ และมีการเลี้ยงปลาในกระชังในบ่อซีเมนต์ ภายในครัวเรือน ประมาณเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2550มีโครงการอยู่ดีมีสุขของภาครัฐ สนับสนุนบ่อและพันธุ์ปลาและสนับสนุนการปลูกผักสวนครัวแบบกระถาง ส่วนพืชผักสวนครัวที่ชาวบ้านปลูกมานานแล้ว ได้แก่ ชะอม ตำลึง บวบ ผักแป้น (กุยฉ่าย) จิง ข่า ตะไคร้ พริก เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีอาชีพที่ทำหลังฤดูกาล การทำนา คือ รับจ้างทั่วไป มีทั้งทำอยู่ในหมู่บ้านหรือหมู่บ้าน

ใกล้เคียง และมีผู้ขายวัยทำงานบางส่วนต้องไปทำที่ต่างจังหวัด งานที่รับจ้างคือ สร้างบ้าน คัดอ้อย ช่างไฟฟ้า ก่อสร้าง เป็นต้น

1.2 แหล่งรายได้ชาวบ้านที่นี่ ได้แก่

- อันดับที่ 1 รายได้จาก การรับจ้างทั่วไป คัดอ้อย สร้างบ้าน ช่างไฟฟ้า ช่างก่อสร้าง ลูกจ้างบริษัท ห้างร้านต่างๆ

- อันดับที่ 2 รายได้จาก เงินเดือนข้าราชการ ค่าตอบแทน เบี้ยบำนาญ เบี้ยยังชีพ
- อันดับที่ 3 รายได้จาก การขายผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าว ผัก ปลา การปศุสัตว์
- อันดับที่ 4 การประกอบอาชีพงานหัตถกรรม เช่น ทอผ้า จักสาน เย็บผ้า เป็นต้น

ซึ่งชุมชนมีรายได้เฉลี่ยปีละประมาณ 4 ล้านบาท

1.3 วิธีการทำมาหากิน

1.3.1 ทำกินแบบพึ่งธรรมชาติ

- ฤดูฝน ช่วงเดือน พ.ค.- ต.ค. อาหารที่หาได้คือ ปลา, กบ, หน่อไม้, เห็ด พืชผักที่ปลูกเองและที่ขึ้นตามธรรมชาติ

- ฤดูหนาว ช่วงเดือน ต.ค.- ก.พ. อาหารที่หาได้คือ กบ, เห็ด, ปลา, เห็ด, หน่อไม้หั่น (หน่อไม้ขนาดเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงฤดูแล้ง)

- ฤดูร้อน ช่วงเดือน มี.ค.- พ.ค. อาหารที่หาได้คือ ผักหวาน, กุ้งก้ามกรามแดง, ดอกกระเจียว, หน่อไม้, พืชผักตามธรรมชาติ, จักจั่น

1.3.2 ทำอยู่ทำกินปลูกบ่อเลี้ยงปลา- เลี้ยงเป็ด, ไล่ปลูกพืชผักสวนครัวเพาะเห็ด

1.3.3 ซื้อจากภายนอกชุมชน ได้แก่ เนื้อหมู เนื้อวัว ไข่ไก่ อาหารทะเล อาหารสำเร็จรูป

เครื่องปรุงรส

2. ข้อมูลด้านที่ทำกินของครอบครัว

2.1 การใช้ประโยชน์จากที่ดิน ทำนาปลูกข้าว ปลูกไม้ผล ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกยูคา ไม้ไผ่ ปลูกบ่อเลี้ยง

2.2 การใช้ประโยชน์จากที่ดินบ้าน โคกปลูกบ้าน สร้างขี้ข้าว ทำคอกปศุสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัว ไม้ผลและหอย

3. ข้อมูลแหล่งทรัพยากร

3.1 แหล่งน้ำตามธรรมชาติและแหล่งน้ำสาธารณะ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำลำพะยังตอนบน ห้วยน้ำลำพะยัง ลำห้วยบงใหญ่-น้อย ห้วยไผ่ ห้วยน้ำเกลี้ยง ห้วยคาหอบ การใช้ประโยชน์แหล่งน้ำเหล่านี้ คือ ใช้น้ำเพื่อทำการเกษตร ทำนา ปลูกผักเป็นแหล่งที่หาอาหารปลา ปลา กุ้ง หอย หน่อไม้ ส่วนบ่อน้ำสร้างและบ่อบาดาล ใช้น้ำอุปโภคและบริโภค ปัจจุบันมีการใช้งานน้อยลง เพราะทุกครัวเรือนจะมีภาชนะเก็บน้ำฝนไว้บริโภคและมีบ่อบาดาลส่วนตัว ใช้น้ำอุปโภค

3.2 ป่าตามหัวไร่ปลายนา ป่าธรรมชาติ ได้แก่ ป่าคานหยาะ ป่าแม่ติ ป่าตาอู่ ป่าตาโอย ป่านานายก การใช้ประโยชน์เก็บเห็ด หาไข่มดแดง เก็บพื้น ขุดจิ้งหรีด เก็บของป่าที่สามารถนำมากินได้ และใช้เป็น ที่เลี้ยง

3.3 เทือกเขาภูพานมีชื่อเรียกตามภูเขาคือเป็นลูก ๆ ได้แก่ ภูน้อย ภูผาบักคิ ภูคันทะ ภูถ้ำกบ ภูแฝงม้า คงกะ ภูทกไทน์ ภูจั่นจอก โคกยายเพชร , โคกตาสน , โคกยายเพินการใช้ประโยชน์ ส่วนใหญ่เป็น แหล่งหาอาหารหาหน่อไม้ หาผักหวาน หอย ปลา กบ เขียด เก็บของป่าที่กินได้ทุกชนิด ใช้เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย

4. ข้อมูลด้านการประกอบอาชีพเสริม เป็นกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งหมู่บ้านตั้งขึ้นเองและทางการ ส่งเสริมให้มีการจัดตั้ง ได้แก่ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กองทุนเงินล้าน ออมทรัพย์ ทอผ้า จักสาน เย็บผ้า กองทุนแม่ของแผ่นดิน กลุ่มโรงเรียนชาวนา เป้าหมายของกลุ่ม ได้แก่ เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มด้าน ค่าใช้จ่าย ทุนประกอบอาชีพ การออมทรัพย์ ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในการ ประกอบอาชีพของชุมชน

5. ข้อมูลด้านค่านิยม ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

5.1 ศาสนาพุทธ ประชาชนทุกครัวเรือนนับถือศาสนาพุทธ ความสำคัญต่อการดำรงชีวิต เป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นศูนย์รวมด้านจิตใจของคนใน ชุมชน (อยู่ในศีลกิน ในธรรม) เป็นข้อปฏิบัติต่อกันของคนตลอดจนถึงแวดล้อมอื่น ๆ ในชุมชน

5.2 ข้อปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา

- ทำบุญตักบาตร ไหว้พระ ฟังเทศน์ จำศีล ตามเทศกาลสำคัญทางพุทธศาสนา
- ประกอบพิธีกรรมสวดมนต์ไหว้พระเย็น ภายในครอบครัวทุกเย็นวันพระ โดยการเด็ดดอกไม้บูชาพระ ในลักษณะการแต่งขัน 5 ขัน 8 (หมายถึง การเตรียมดอกไม้และเทียน บูชาอย่างละ 5 คู่และ 8 คู่จัดเป็น 2 ชุด) ขึ้นหิ้งบูชาพระ และแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ที่ชุมชนให้ความเคารพนับ ถือด้วย

- ไหว้พระ สวดมนต์ก่อนนอนทุกวัน ในวันปกติ แต่ไม่มีการบูชาด้วยดอกไม้
- ร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตามประเพณีนิยมที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา
- ร่วมทำบุญประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับหมู่บ้านทุกประเพณีที่ วัดโพธิ์ไทร

บ้านโนนสูง

5.3 การนับถือผีและความเชื่อ เนื่องจากชาวผู้ไทมีความเชื่อ และนับถือ ผีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีการ สืบทอดและยังคงมีความเชื่อและนับถืออยู่จนถึงปัจจุบัน ดังนี้

- ผีปู่ตาบ้าน มีความเชื่อว่าเป็นผู้ที่ดูแลคุ้มครองให้ทุกคนในหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข คลบันดาลความ อุดมสมบูรณ์ในการประกอบอาชีพ คลบันดาลให้ประสบผลสำเร็จในชีวิตและการทำงานต่าง ๆ การปฏิบัติ ต่อผีปู่ตาที่กระทำอยู่เป็นประจำทุกปีคือ การประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงปู่ตา ในช่วงเดือน 6 (พฤษภาคม) โดยการนัดแนะหาฤกษ์ยาม พากันไปเลี้ยงที่หอปู่ตา เจ้าจ้ำ คุณตาหยาและผู้นำที่เป็นทางการทุกคนให้

ความร่วมมือ เตรียมเครื่องเช่นไห้ว มีข้าวหวาน ดอกไม้ รูป เทียน การเลี้ยงเป็นการจัดแบบเรียบง่าย ไม่เอิกเกริก ไม่มีการเลี้ยงทวย มีเพียงบอกกล่าวถึงฤดูกาล การทำนาแล้ว ให้ดูแลความอุดมสมบูรณ์ และให้ดูแลทุกคนในชุมชนอยู่ดีมีสุข

- ศิเหข้า ศิเอือน ความเชื่อ มีความเชื่อว่าบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว วิญญาณจะคอยดูแลปกป้องคุ้มครองลูกหลานอยู่ จึงมีการทำให้หิ้งไว้ให้สถิตอยู่มุมหนึ่ง ของเฮือนหลวง ที่เป็น ศูนย์กลางของ เจ้าโคตรหนึ่ง การปฏิบัติ มีการบูชาวัน 5 วัน 8 ทุกวันพระ แลบอกกล่าวเวลาจะมีงานต่างๆ ที่บ้านหรือคอบเข้า เมื่อมีสมาชิกใหม่มาอยู่ในครอบครัว เช่น ลูกเขย หลานเขย ลูกเพือ หลานเพือ (สะไก้)

- ศิปู่ตานา ความเชื่อ เชื่อว่าเป็นผีที่ดูแลการท่นาของแต่ละครอบครัว หรือโคตรเหง้า ช่วยดูแลความอุดมสมบูรณ์และคุ้มครองให้ทุกคนอยู่ดีมีสุข วิธีปฏิบัติ มีการประกอบพิธีการเลี้ยงโดยหัวหน้าหรือเจ้าโคตรของครอบครัวหรือผู้ที่อาวุโสที่สุดของครอบครัวนั้น เลี้ยงเดือน 6 ก่อนลงมือทำนา เครื่องเช่นก็มีอาหารหวาน ยาสูบ หมาก ตามที่หาได้มีการบอกกล่าว ให้ช่วยดูแลคนในครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข เมื่อทำนาเสร็จก็จะแบ่งปันข้าวให้

- พระแม่ธรณี มีความเชื่อว่าเป็นผีที่สามารถสื่อสารได้กับวิญญาณทุกวิญญาณ เช่น ถ้ามีการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่เสียชีวิตไปแล้ว ถ้าไม่สามารถมารับได้ด้วยตัวเองก็จะฝากไปกับแม่ธรณี การปฏิบัติ ไม่มีการประกอบพิธีกรรมที่เป็นข้อกำหนด ไม่มีศาลสังสถิตย์ เมื่อเกิดความเดือดร้อนก็จุดธูปบอกกล่าวให้ช่วยที่ใดก็ได้บนพื้นดิน ส่วนมากบนบานให้ช่วยเรื่องสิ่งของ หรือสัตว์ หาย ถ้าหาพบแล้วก็บอกกล่าวขอบคุณ

- หมอเหยา มีความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้า ผีแถน ผีเชื้อ คดขผ่านร่างทรง คือ หมอเหยาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย มีการประกอบพิธีกรรมการเหยาเพื่อรักษา และเหยาเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิต เช่น เหยาผู้หญิงที่ตั้งท้องก่อนคลอดเวลามีคนไม่สบายก็จะหาหมอเหยามาทำพิธีเหยาที่บ้านของผู้ป่วย หมอเหยาจะมีความสัมพันธ์ทั้งเป็นลูกเมือง เป็นผู้ที่คุมผีออก และลูกเลี้ยง มีการมอบเด็กให้เป็นลูกเลี้ยง เพื่อให้ผีที่หมอเหยานับถือ ช่วยดูแลคุ้มครองให้เจริญเติบโตตามวัยอันสมควร การปฏิบัติในวันพระจะมีการส่งดอกไม้ที่บ้านของแม่เมือง เป็นการเคารพบูชาของรักษา (ผีที่หมอเหยานับถือ ผีฟ้า ผีแถน ผีเชื้อ เป็นต้น)

- หมอส่อง มีความเชื่อว่ามีหมอส่องสามารถเข้าทรง เพื่อดูสาเหตุการเจ็บป่วย หรือเรื่องเดือดร้อนอื่น ๆ รวมถึงมีคำแนะนำในการแก้ไข นอกจากนี้ก็มีการดูดวงชะตา มีการทำพิธีสู่ขวัญ

6. ข้อมูลด้านประเพณีและวัฒนธรรม

- เดือน 1-2 บุญผ้าป่า	- เดือน 8 บุญเข้าพรรษา
- เดือน 3 บุญกองข้าว	- เดือน 9 บุญข้าวประดับดิน
- เดือน 4 บุญประจำปี	- เดือน 10 บุญข้าวตาก
- เดือน 5 บุญสงกรานต์	- เดือน 11 บุญออกพรรษา
- เดือน 6 บุญเลี้ยงปู่ตาบ้าน	- เดือน 12 บุญกฐิน
- เดือน 7 บุญเลี้ยงปู่ตานา	

6.1 บุญผ้าป่า มีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา บุญผ้าป่าจะทำช่วงเวลาใดก็ได้ ไม่ได้กำหนดแล้วแต่ฤกษ์สะดวกของผู้จัด เป็นการทำบุญเพื่อบริจาคสิ่งของหรือเงิน แก่วัด สถานศึกษา ผู้ด้อยโอกาส หรือขาดแคลน เช่น ผ้าป่าเพื่อการศึกษา ผ้าป่าเพื่อการสร้างสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ การปฏิบัติ มีการจัดเตรียม เครื่องบุญผ้าป่า เช่น ผ้าไตร จีวร ผ้าท่อนี ดันผ้าป่า พร้อมปัจจัยไทยทานต่าง ๆ มีรวบรวมคนเพื่อจัดขบวนแห่ผ้าป่าอย่างสนุกสนาน เพื่อไปตั้งกองผ้าป่า ณ สถานที่ที่จะไปทอดถวาย มีมหรสพคบขันต่าง ๆ ตามประเพณี พอรุ่งเช้ามีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารเช้าแด่พระภิกษุสงฆ์ ถวายผ้าป่าเป็นอันเสร็จพิธีเสร็จพิธี

6.2 บุญกองข้าว ความเชื่อ ทำเพื่อระลึกถึงบุญคุณของข้าว ที่ช่วยเหลือผู้คนให้อยู่ดี มีแสง การปฏิบัติ เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำของทุกปี มีการสู่ขวัญข้าวในคอนเข้าครัวอยู่ที่เส้าข้าว เครื่องทำพิธี ใบคูณ ใบยอ หมกปลาไข่หนึ่งลูก ข้าวต้มมัด ข้าวหนึ่ง 1 กระติบ น้ำ (ข้าว 1 พา) หลังจากนั้นก็ ตักข้าวและนำไปปัจจัยเพื่อร่วมบริจาคที่วัดและถวายข้าวเปลือกในวันรุ่งขึ้น เพื่อทำบุญบำรุงวัดต่อไป

6.3 บุญประจำปี (บุญหลวง) ความเชื่อ เพื่ออุทิศส่วนบุญกุศลครั้งยิ่งใหญ่ ให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว การปฏิบัติ ประชุมนัดวันทำบุญ หาสรรพทา (หาเจ้าภาพ) เตรียมเครื่องกองบุญ ได้แก่เครื่องบริวาร 8 ทูทิว ดอกไม้ เกตุกัตติย์ บริจาคปัจจัย ชัยทาน มีการแผ่บุญหรือบอกบุญแก่ญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ที่อื่น ให้มาร่วมบริจาคทำบุญในครั้งนี้ รวมกองบุญที่วัดและร่วมกันเงิน (สมโภช) กองบุญทั้งคืน ในคอนเข้าร่วมกันทำบุญตักบาตร และทอดถวายกองบุญ

6.4 บุญสงกรานต์ ความเชื่อตามประเพณีทางพุทธศาสนา นิยมทำกัน 3 – 7 วันเริ่มวันที่ 13 เมษายน การปฏิบัติ ร่วมทำบุญตักบาตรในช่วงเช้า เอาพระพุทธรูปทั้งหมดลงมาล้างทำความสะอาด ตอนเที่ยง ทำพิธีสงฆ์ น้ำพระพุทธรูปที่ล้างสะอาด โดยมีพระคุณเจ้าที่วัดเป็นผู้นำทำพิธี ตอนบ่ายจัดขบวนแห่คืนกลับ ไปเก็บดอกไม้เพื่อนำมาถวายพระพุทธรูป และมีการสงฆ์น้ำขอพรจากผู้เฒ่าผู้แก่ ให้ของขวัญแก่ผู้ที่เคารพนับถือ วันสุดท้ายตอนเช้าทำบุญตักบาตร ขอมมา นำพระพุทธรูปขึ้นประจำที่เดิม ตอนเย็น ก่อพระเจดีย์ทราย (สำหรับชาวบ้านมีการเล่นน้ำตามความสนุกสนาน)

6.5 บุญเลี้ยงปู่ตาบ้าน ความเชื่อ เชื่อว่าปู่ตาสามารถ คลบบันดาลความอุดมสมบูรณ์ และดูแลความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้ การปฏิบัติ เมื่อถึงเดือน 6 ฤกษ์ยาม ประกอบพิธีเลี้ยง จัดเตรียมพาสาว เครื่องเช่น ไห้ว ประกอบด้วย ข้าวหวาน ดอกบัว 1 คู่ เทียนดอกไม้ม 1 คู่ และ อีก 1 คู่ เพื่อคารวะพระแม่ธรณี เกาะยาหมากจิบ

การบอกกล่าว หรือการคอบเข้าปู่ตา ที่นิยมปฏิบัติ กรณีมีสมาชิกเข้ามาอยู่ใหม่ เดินทางไปทำงานหรือเรียนที่อื่น การบนบานให้ประสบความสำเร็จในชีวิต การแก้บนจะเตรียมพาสาว 100 พา เป็นเครื่องเช่น

6.6 บุญเลี้ยงปู่ตานา (แล้วแต่เครือญาติของแต่ละที่นา) มีความเชื่อว่า ปู่ตาทำให้ ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าว ปลูกา รวมถึงให้เจ้าของที่นาและครอบครัวอยู่ดี มีแสง ตลอดฤดูกาล การปฏิบัติ มีหอปู่ตาประจำนา บอกกล่าวโดยนำดอกไม้ รูป เทียน 1 คู่ ก่อนที่จะลงมือทำนาในแต่ละปี หรือมีการเลี้ยงเครื่องเช่น ไห้ว และแบ่งปันข้าว เมื่อเสร็จจากการเก็บเกี่ยว โดยให้รวมข้าวกันทุกคนแล้วให้คนที่เกี่ยว เสร็จทีหลังไปรวมให้

6.7 บุญเข้าพรรษา ความเชื่อ มีความเชื่อเรื่องการถวายสิ่งที่ให้แสงสว่างจะทำให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรือง หลุดพ้นจากปัญหาและอุปสรรคทั้งปวง วิธีการถือปฏิบัติ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปีเป็นวันร่วมแห่เทียน ถวายผ้าอาบน้ำฝนและเทียนจำนำพรรษา ปัจจุบัน มีการจัดขบวนแห่เทียนพรรษาและถวายเทียนพรรษาพร้อมปัจจัยต่าง ที่พุทธศาสนิกชนร่วมกันบริจาค สิ่งของที่นิยมบริจาค ได้แก่ ผ้าสบง จีวร เทียนขนาดใหญ่ หลอดไฟ และเครื่องสังฆทานอื่นที่ข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

6.8 บุญข้าวประดับดิน มีความเชื่อว่าเป็นวันเวลาที่ยมโลกมีการปล่อย วิญญาณต่าง ๆ และเปรตเพื่อให้มารับส่วนบุญในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 วิธีปฏิบัติ จัดเตรียมงานก่อนถึงวันที่กำหนด โดยการห่อข้าวต้มเตรียมอาหารการกิน ผลไม้ อาหารที่ดีเพื่อเตรียมห่อข้าว (ห่อข้าว หมายถึง ถุงที่บรรจุอาหารการกินทั้งคาวหวานเพื่อนำไปทำบุญ) มีการร่วมกันจัดเตรียมภายในเครือญาติ ทุกครัวเรือนพอถึงวันก็ไปทำบุญตักบาตรที่วัดในตอนเช้า ในช่วงเพล นำห่อข้าวประดับดินไปรวมกันที่วัดถวายแก่พระแล้วอุทิศส่วนกุศล ทำบุญกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับและเปรตโดยฝากไปกับแม่น้ำหรือ แม่น้ำชลประทาน แจกจ่ายห่อข้าว คั้นแก่ผู้ไปร่วมทำบุญหรือเด็กที่มารอรับห่อข้าว

6.9 บุญข้าวสาก มีความเชื่อเหมือนกับข้าวประดับดิน แต่จะเป็นพิธีกรรมที่จัดใหญ่กว่า นิยมทำกันวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 มีวิธีการปฏิบัติเหมือนกัน นิยมนำข้าวสากที่เหลือจากการอุทิศส่วนกุศลที่วัดนำไปหว่านใส่ที่นา เพราะเชื่อว่าจะทำให้ข้าว ปลูกอุดมสมบูรณ์

6.10 บุญออกพรรษา มีความเชื่อ ว่าถึงกำหนด 3 เดือนที่พระภิกษุสงฆ์ออกจากการปฏิบัติจำพรรษา พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นสามารถไปมาหรือค้างแรมที่อื่นได้ การปฏิบัติ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ทำบุญตักบาตรตอนเช้า ช่วงเย็นจะเวียนเทียนและได้คืนกาโดยเตรียม กะลามะตูมกา น้ำมันมะพร้าว ดินกาที่ทำจากฝ้ายปั่นเป็นลักษณะคล้ายดินกา

6.11 บุญกฐิน ทำเพื่อถวายผ้ากฐินแก่พระสงฆ์และเพื่อแสดงถึงความสามัคคี ความศรัทธาอันยิ่งใหญ่ตลอดจนความพร้อมเพรียงของคนในชุมชน การปฏิบัติ ทำช่วงแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ส่วนใหญ่เป็นการจัดทำบุญกฐินสามัคคีทั้งหมู่บ้าน โดยเริ่มจากการประชุมหาฤกษ์ รวบรวมจัดปัจจัย ตั้งกองกฐิน ที่หมู่บ้านตอนเช้า ตอนบ่ายร่วมกันแห่กองกฐินไปวัดเพื่อจันฉลองกองกฐิน เช้าวันใหม่ ร่วมทำบุญตักบาตรแล้วทอดถวายกฐินแก่พระภิกษุสงฆ์

7. ข้อมูลด้านการเมืองการปกครอง

7.1 บุคคลที่ชุมชนให้ความนับถือ เป็นผู้นำโดยธรรมชาติ ได้แก่ นายก้อน เรืองชัย (คาเหาะ) เป็นเจ้าจำปู่ตาบ้าน นายหวิน หาศิริ นายฟอง ศรีอุ่น นายถั่ว เกื้อศรี เป็นผู้นำการปฏิบัติด้าน สืบ – คอง ในชุมชน นายเหรียญ ศิริเวิน เป็นหมอสู่วัย หมอยาม (ลูกหมอยามของหาย) ยายกิ อารมณ์สวะ เป็นหมอมอ ยายคำฝาง ปาวารี หมอส่อง และหมอดู นางกันจนา เรืองชัย และนายชอด อารมณ์สวะ เป็นคนแต่งเครื่องประกอบ สืบ-คอง และ เครื่องเซ่นไหว้ ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

7.2 ผู้นำที่เป็นทางการ ที่ได้มาโดยการเลือกตั้ง ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยและ สมาชิก อบต. มีบทบาทหน้าที่ดังนี้ ช่วยเหลือให้คำแนะนำ ให้ความรู้ แจ้งข่าวสารแก่ชุมชน เป็นผู้นำพัฒนาชุมชน

ประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆทั้งภาครัฐและเอกชน ดูแลเรื่องความสงบของหมู่บ้าน ช่วยประสานความขัดแย้งต่างๆของคนในชุมชน ฟังพาได้ มีความรู้ ความสามารถ คุณสมบัติของผู้นำที่ชุมชนคัดเลือก เช่น มีความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการในชุมชน มีคนเคารพนับถือ ชอบช่วยเหลือชุมชน มีความรู้ ความสามารถ เสียสละ ซื่อสัตย์ รับฟังความคิดเห็นของชุมชน ต้องเป็นผู้อาวุโส ไม่เอาแต่ใจคน มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นคนดีในสายตาของเขา มีความสามารถในการช่วยเหลือคนในชุมชน มีความรับผิดชอบสูง พุดจริง ทำจริง เป็นคนดี ฟังพาได้ เข้าใจชุมชน มีประสบการณ์ในการทำงาน เป็นตัวแทนชุมชนได้ เป็นคนใจเย็น ชุมชนให้ความเคารพ นับถือ เป็นลูกหลาน สมัครงใจ พุดดี พุดคล่อง น่าเชื่อถือ มีใจพัฒนาบ้านเมือง มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ

7.3 วิธีการปกครองหมู่บ้านของผู้นำ (ถามเฉพาะผู้นำ) เน้นการพึ่งตนเอง ปลุกผักรวมครัว มีการดูแลทุกครัวเรือนอย่างเท่าเทียมกัน ให้ความเอื้อเฟื้อต่อทุกคนในชุมชน สามารถแนะนำให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการเสนอแนะแนวทางในการทำงานให้ชาวบ้าน ขอมรับข้อเสนอแนะของชุมชน ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชน วางตัวเป็นกลาง เป็นผู้ประสานงานที่ดีของชุมชน มีใจเต็มร้อย พอสรุป มีการยึดถือแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยประสานกับทุกฝ่ายทั้งในและนอกชุมชน

7.4 วิธีการจัดการกับปัญหาต่างๆในชุมชน (ถามเฉพาะผู้นำ) ประชุมปรึกษาหารือกับคนอื่นๆ เพื่อจัดการกับปัญหา จัดประชุมประชาคมเพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน มีการไกล่เกลี่ย ซักถามให้ทุกฝ่ายเข้าใจกันถึงสาเหตุที่เกิดขึ้น ถ้าไม่จำเป็นจริงๆจะไม่ให้ถึงโรงถึงศาล มีการประสานและเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

8. ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาชุมชน

8.1 การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาในชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง เช่น ทำความสะอาดตามแนวถนนภายในหมู่บ้านและบริเวณบ้านของตนเอง ทำรั้วหน้าบ้าน พัฒนาในด้านอื่นๆ ได้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการต่างๆในหมู่บ้าน

8.2 การจัดประชุมประชาคม การจัดประชุมทุกครั้ง จะมีหลายวิธีการ เช่น ผู้ใหญ่บ้านประกาศเสียงตามสาย มีหนังสือเชิญประชุม บอกปากต่อปาก

8.3 ลักษณะการประชุม เริ่มที่ผู้นำแจ้งหัวข้อประชุม หลังจากนั้นให้ที่ประชุมแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นที่นำเสนอด้วยเหตุและผลจึงจะลงมติ มีการสรุปและปิดประชุม ผู้เข้าร่วมประชุมเป็น ตัวแทนครัวเรือนทุกครัวเรือนและมีจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมในแต่ละครั้ง เกินกึ่งหนึ่งของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด สถานที่ประชุมส่วนใหญ่ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน อาคารเอนกประสงค์และบ้านประธาน อสม.เพราะอยู่ถึงกลางหมู่บ้าน

9. ข้อมูลด้านการสอนลูกหลานในการดำรงชีวิต

9.1 ด้านการประกอบอาชีพ เช่นการทำนา เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า จักสาน ตลอดจนการทำมาหากินในแต่ละวัน ส่วนใหญ่สอนโดยการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน เช่น สอนให้รู้จักการออม ขยัน ประหยัด มีความเคารพ ผู้ใหญ่ อ่อนน้อมถ่อมตน การพึ่งตนเอง การดูแลตัวเอง สอนเรื่องการแต่งกาย ให้เป็นคนดีของสังคม

ให้ตื่นนอนแต่เช้า

9.2 ด้านการศึกษา ให้รู้จักหน้าที่ ตั้งใจเรียน หมั่นศึกษาหาความรู้

9.3 ด้านประเพณีและวัฒนธรรม พาลูกหลานไปทำบุญที่วัด พาลูกหลานเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา สอนให้สวดมนต์ ไหว้พระก่อนทุกวัน สอนหรือบอกความสำคัญของประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน

9.5 การมีส่วนร่วมของโรงเรียนที่มีต่อชุมชน โรงเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนทุกครั้ง เช่นงาน ประเพณีต่างๆ

10. ข้อมูลด้านการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง

10.1 วิธีการดูแลสุขภาพตนเองและครอบครัว ออกกำลังกายสม่ำเสมอ กินอาหารที่ทำเองและกินเป็นเวลา กินให้ครบ 5 หมู่ บริโภคอาหารที่ปลอดภัย คำนึงเรื่องความสะดวกตัวเองและครอบครัว

10.2 การดูแลสิ่งแวดล้อมและสุขภาพชุมชน กำจัดขยะ กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำ จัดตั้งกลุ่มออกกำลังกาย จัดบริเวณบ้านให้สะอาด น่าอยู่ หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่เสี่ยงกับการเกิดโรคติดต่อต่างๆ

เมื่อสรุปแบบสอบถามครบทุกประเด็นแล้ว มีการนัดแนะเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่ครบใน ตั๋วคำหัดไป ทีมจะนัดกันลงพื้นที่ หรือปรึกษาหารือกันทุกวัน เสาร์ และวันอาทิตย์

ปิดประชุมเวลา 18.00 น.

บันทึกการประชุม การรวบรวมข้อมูลเพื่อเตรียมจัดเวที
โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่
วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2550
ณ บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. นางกนกนาถ	โพธิ์สัย
2. นายพร้อม	ศรีอุ้น
3. นายแทน	วัดเข้าหลาม
4. นางคำฝาง	ป่าวารี
5. นางปัญญา	พลกล้า
6. จ.ส.ต.สุขสันติ	อุทโท
7. นายอนุรัก	ศรีอุ้น
8. นางวิภาภรณ์	สุคนธะ

เริ่มประชุมเวลา 09.00 น.

หัวหน้าโครงการได้นำข้อมูลที่เรารวบรวมมาทั้งหมดตั้งแต่เริ่มทำงานวิจัย ว่าเราสามารถตอบ
โจทย์วิจัยได้เพียงพอหรือยัง และให้ทีมทุกคนร่วมคิดว่าเราควรจะเก็บข้อมูลอะไรเพิ่มเติมบ้าง ทั้งจาก
แบบสอบถามที่เราได้ลงสอบถามรายครัวเรือนหรือรายบุคคล

ที่ประชุมเห็นว่าการลงสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลส่วนใหญ่เป็นการบอกสถานการณ์ในปัจจุบันที่
เป็นอยู่ ดังนั้น ควรจะมีการเล่าการพึ่งตนเองของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อจะได้เห็นความ
เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้นการจัดเวทีจึงควรมีการเล่าความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ด้วย ทั้ง
ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง ประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนการสืบทอดและด้านอื่น ๆ
ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชน

การจัดเวทีครั้งนี้ได้ตั้งวัตถุประสงค์ หรือความคาดหวังไว้ดังนี้

1. เพื่อรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลโดยชุมชนมีส่วนร่วม
2. เพื่อค้นหาปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบ้านม่วงไข่พึ่งตนเองได้

และได้กำหนดประเด็นหลักการจัดเวทีครั้งนี้ คือ การทำแผนที่แบบมีชีวิต รวมถึงพัฒนาการ การ
เปลี่ยนแปลงของชุมชน

ที่ประชุมจึงได้ร่วมกันเขียนกำหนดการ นัดเวลา สถานที่ ประสานงานกับชุมชนและมอบหมาย
งานตามปกติที่เคยทำมา จึงได้เขียนเป็นกำหนดการ การจัดเวทีไว้ได้ดังนี้

กำหนดการ การเวทีสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชน
โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่
วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2550

ณ ศาลาอเนกประสงค์ บ้านม่วงไข่ หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

เวลา	กิจกรรม	วิธีการ	อุปกรณ์	ผู้รับผิดชอบ
08.30-09.00 น.	ลงทะเบียน	ผู้เข้าร่วม ลงทะเบียน	แบบฟอร์ม ลงทะเบียน	วิทยากร- ปัญญา
09.00-09.30 น.	การดำเนินงาน วิจัยที่ผ่านมา	เล่าถึงการทำงาน วิจัยในพื้นที่	-	ผู้ใหญ่พร้อม
09.30-10.30 น.	เปรียบเทียบภาพ อดีตและปัจจุบัน	-แบ่งกลุ่มย่อย -ตัวแทนกลุ่ม นำเสนอ -สรุปผล	- กระดาษปรีฟ - สีเมจิก	กนกนาก และทีม
10.30-12.00 น.	ประเพณี ความ เชื่อ ความขัดแย้ง	-แบ่งกลุ่มย่อย - กลุ่มนำเสนอ - สรุป	- กระดาษปรีฟ - สีเมจิก	กนกนาก และทีม
13.00-14.00 น.	-สังเคราะห์ ข้อมูล -สะท้อนความ คิดเห็น -สรุปเวที	-ตัวแทนเวที -หัวหน้าทีม -พี่เลี้ยงโครงการฯ	- กระดาษปรีฟ - สีเมจิก	ทีมวิจัย
14.00น.	กล่าวขอบคุณ/ปิด	-	-	ผู้ช่วยฯแทน

สรุปเวทีสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชน

โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่

วันที่ 2 กันยายน พ.ศ.2550

ณ อาคารอนเนกประสงค์ หมู่ที่ 5 บ้านม่วงไข่ ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

เปิดเวทีเวลา 09.00น.

ผู้ใหญ่พร้อม ศรีอ่อน พูดถึงการดำเนินการที่ผ่านมา 4 เดือน ทีมได้จัดเก็บข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยที่ว่า

1. รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองของบ้านม่วงไข่เป็นอย่างไร
2. มีปัจจัยอะไรที่ทำให้ชาวบ้านม่วงไข่พึ่งตนเองได้

เพื่อตอบคำถามดังกล่าวทีมได้จัดเก็บข้อมูล ทั้งจากการจัดเวทีและทำแบบสอบถาม แล้วลงไปสัมภาษณ์ตัวแทนครัวเรือน หัวข้อสัมภาษณ์ในแบบสอบถามประกอบด้วย ทรัพยากร สภาพความเป็นอยู่ การทำมาหากิน รายได้ ตลอดจนความคิด ความเชื่อของชาวบ้านเรา

จากนั้นหัวหน้าทีมวิจัยก็ได้เชิญตัวแทนทีมวิจัยในเครือข่ายที่ศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ผู้ไทมาเล่าถึงโครงการของแต่ละทีม ดังนี้

1. ผู้ใหญ่หาญชนะ นามแสง ตัวแทนทีมวิจัย หมอเหยา วิธีการดูแลสุขภาพของคนผู้ไท พูดถึงเหตุผลที่ได้มาทำวิจัยเรื่องนี้ เพราะว่า หมอเหยาเป็นภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพของชนเผ่าเราที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่มีการอพยพมาจากฝั่งลาว แล้วมีการสืบทอดมากับคนผู้ไทหลายกลุ่ม ในพื้นที่อื่นก็ยังคงมีการเหยาแต่จะมีวิธีการที่แตกต่างกันไป ทางทีมวิจัยของตำบลสงเปลือยเห็นว่าปัจจุบันผู้ที่ประกอบพิธีกรรมการเหยามีน้อยลง เพราะอายุมากแล้วตายจากไปบ้าง ผู้สืบทอดก็ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมการเหยาได้ อีกทั้งเด็ก เยาวชนคนรุ่นหลังก็ไม่ค่อยสนใจภูมิปัญญาดังกล่าว

ดังนั้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูหมอเหยา จึงได้ทำการวิจัยเรื่องนี้ขึ้น ซึ่งขณะนี้ได้เริ่มโครงการมาแล้ว 4 เดือน จากการเก็บข้อมูลทั้งจากตัวหมอเหยาเอง ชุมชน เยาวชน และผู้นำก็มีความคิดที่เกิดขึ้นใน หลายรูปแบบ เช่น ชุมชนอยากให้มีการเรียนรู้เรื่องหมอเหยา การให้การสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผี ก็นับว่าเป็นนิมิตหมายอันดีที่ชุมชนยังให้ความสนใจเรื่องนี้อยู่มาก

2. ผู้ใหญ่คำวัน นิลปะกะ ตัวแทนทีมวิจัยจากโครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ภาษาผู้ไท พูดถึงการทำวิจัยเรื่องนี้ว่าสาเหตุที่ทำเพราะว่า ปัจจุบันภาษาผู้ไทมีการพูดน้อยลงมาก เพราะว่าการเรียนในระบบโรงเรียนต้องใช้ภาษาไทยกลาง อีกทั้งมีคนในหมู่บ้านออกไปทำงานหรือไปมาหาสู่กันกับชุมชนอื่นทำให้มีการสื่อสารกันเป็นภาษาอื่น อีกทั้งคนในชุมชนนำภาษาที่อื่นมาใช้ ในชุมชน ทำให้ภาษาผู้ไทเกือบจะถูกกลืนหายไป ภาษาผู้ไทดั้งเดิมมีการพูดเฉพาะรุ่นปู่ย่า ตายาย เด็ก ๆ ก็พูดผสมผสานกับภาษาไทยไปแล้ว

ดังนั้นทางทีม จึงได้ศึกษาเพื่อที่จะฟื้นฟู และมีการอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป การทำการวิจัยก็ได้ดำเนินงานมาเป็นเวลา 4 เดือน การเก็บข้อมูลก็ได้ทำให้ทีมได้รู้ข้อมูลด้านนี้มากมาย ปัจจุบันมีการทดลอง นำเสนอ ภาษาผู้ไทยวันละคำของนักเรียนโรงเรียนบ้านกุดคอแก่น ทุกเข้าตอนเช้าแถว ทั้งชุมชนและเยาวชนให้ความสนใจมาก

3.สท. จิตสมาน วาริขันธ ตัวแทนจากทีม ศึกษาสถานการณ์หนี้สินของชุมชน หมู่ที่ 1 ตำบลกุดปลาเค้า ได้พูดถึงสาเหตุที่ทำวิจัยเรื่องนี้เพราะว่า ปัจจุบัน ชาวบ้านมีหนี้สินมาก เฉลี่ยครัวเรือนละ 6-8 หมื่นบาท ดังนั้นทีมจึงได้ศึกษาว่าหนี้ส่วนใหญ่เกิดจากสาเหตุใดและมีทางออกของปัญหาเหล่านั้นหรือไม่ การทำการวิจัยก็ได้เก็บข้อมูลกับครัวเรือนไปบ้างแล้ว แต่ยังไม่ได้วิเคราะห์ข้อมูล ก็ยังคงศึกษาอีกต่อไป

จากนั้นหัวหน้าทีมวิจัยของม่วงไข่ก็ได้พูดถึงวัตถุประสงค์ในการจัดเวทีครั้งนี้ว่า เป็นการรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่จากเวทีเพื่อให้มองเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านเราให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงได้แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มอายุ 50 ปีขึ้นไป

กลุ่มที่ 2 กลุ่มอายุ 30 – 49 ปี

กลุ่มที่ 3 กลุ่มอายุ 10 – 29 ปี

เมื่อนับจำนวนจากผู้เข้าร่วมแล้วแต่ละกลุ่มมีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน กลุ่มละ 13-15 คนจากนั้นก็ให้แต่ละกลุ่มช่วยกันวาดแผนที่ แสดงทรัพยากร ความเป็นอยู่ และความสัมพันธ์ของผู้คนในและนอกชุมชนเป็นอย่างไร โดยกลุ่มที่ 1 ให้วาดภาพอดีตตั้งแต่การเริ่มมาก่อตั้งหมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2496 เมื่อ 54 ปีที่แล้ว กลุ่มที่ 2 ให้วาดภาพอดีตช่วงปีพ.ศ. 2530 เมื่อ 20 ปีก่อน กลุ่มที่ 3 ให้วาดภาพปัจจุบัน จากนั้นทุกกลุ่มแยกย้ายกันไปวาดภาพ ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงจึงให้ตัวแทนกลุ่มนำเสนอแลสรุปได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ภาพอดีตของหมู่บ้านเมื่อ 54 ปีที่แล้ว สรุปได้ดังนี้

1.ทรัพยากร ป่าไม่มีอยู่จำนวนมากมาย เรียกได้หมู่บ้านเล็กๆ อยู่ท่ามกลางป่า เขา ลำเนาไพร มีสัตว์ป่ามากมาย ทั้งสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ มีการล่าสัตว์เป็นอาหารประจำวัน

การประกอบอาชีพทำนา และเลี้ยงวัวควาย การทำนาใช้แรงงานสัตว์ ใช้ควายไถนา ที่นามีน้อยตามจำนวนประชากรที่มาอยู่อาศัย ปลุกข้าวไว้บริโภคเท่านั้น ครอบครัวที่มีสมาชิกหลายคน ข้าวไม่พอกินประมาณ 1-2 เดือนก่อนเก็บเกี่ยวก็จะยืมจากญาติพี่น้อง หรือไม่ก็นำหัวกลอยที่มีอยู่ตามธรรมชาติมากินแทนข้าว

แหล่งน้ำตามธรรมชาติมีห้วยตาหลุบอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีแหล่งน้ำที่ชาวบ้านนำมาใช้อุปโภคและบริโภค โดยการนำภาชนะไปหาบน้ำมาใช้ทุกวัน เข้าเย็น ภาชนะเป็นคุ่ม หรือไหที่มีขนาดเล็ก จุน้ำได้ไม่มาก นอกจากนี้แล้วยังมีห้วยน้ำเกลี้ยงซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ใช้เป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน

2. การย้ายเข้ามาอยู่ครั้งแรก ก่อขุด ทุบย่อยเข้ามาในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน 6 ครอบครัว ย้ายมาจากบ้านหนองแสงที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร ข้ามลำน้ำยัง ครอบครัวแรกที่เข้ามาคือ นายแก้ว อารมณ์สวะ และต่อมาก็มีครอบครัวของ นายสีเทียน อารมณ์สวะ ; นายมอญ วัดเจ้าหลาม ; นาย ศรีทา หาศิริ ; นายกุ่ม เรืองชัย และ นางคำเหลา ศรีเสน

3. วิถีชีวิตของชาวบ้าน เครื่องแต่งกายเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มทำเอง โดยเริ่มตั้งแต่ปลูกฝ้ายตามหัวไร่ปลายนา เป็นสวนเล็ก ๆ ขนาดกว้างประมาณ 1 ไร่ พื้นที่นี้มีการปลูกทั้งพืชผักที่กินได้หลายสิบชนิดสลับกันในพื้นที่เดียวกัน ทำให้ครอบครัวมีทั้งอาหารและเครื่องนุ่งห่ม พอฝ้ายออกดอกออกผลก็นำมาทำเป็นเส้นด้ายทอเป็นผืนผ้า หน้าที่เหล่านี้นี้เป็นเรื่องของผู้หญิงที่ต้องรับผิดชอบในครอบครัว ผ้าที่ทอมาได้จะนำไปข้อมคราม หรือเปลือกไม้จากธรรมชาติแล้วนำมาเย็บด้วยมือให้คนในครอบครัวได้ใส่ได้ตลอดทั้งปี การทำความสะอาดเสื้อผ้า ใช้ผลไม้ป่ามาทูปแล้วถูผ้าทำให้ผ้าสะอาด นอกจากนี้ก็ยังมีการทอผ้าห่มไว้ใช้ในครอบครัว ที่ทำจากฝ้ายทั้งใยผ้าและผืนผ้า รองเท้าทำจากยางล้อรถตัดทำเป็นรองเท้าแต่นำมาจากชุมชนอื่น

การสร้างบ้านมีการตัดไม้จากหัวไร่ปลายนามาสร้าง ชาวบ้านจะช่วยกันสร้าง คับบ้านทำด้วยไม้ทั้งหมด เป็นบ้าน 2 ชั้นใต้ถุนปล่อยโล่งเอาไว้เป็นคอกสัตว์เลี้ยง หมูหมา กาไก่ ตลอดจนวัวควาย หลังคาบ้านมุงด้วยหญ้าคาหรือไม้แป้น ที่ทำเป็นแผ่นเล็ก ๆ ยาวประมาณ 40 เซนติเมตร กว้างประมาณ 15 เซนติเมตร มุงหลังคาได้ถาวรกว่าใช้หญ้าคา

เครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้ในครัวเรือน พวกขวาน พร้า มีด มีการตีเหล็กในชุมชน โดยตีราคา ตีมีดพร้าตามชิ้นราคาหนึ่งสลึง

การใช้จ่ายเงิน ใช้น้อยมาก เช่นการจัดงานแต่งงานกำสินสอด หกสลึง จัดงานเลี้ยงเฉพาะตอนเข้าก่อนทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ การช่วยงานใช้สิ่งที่นำมาทำอาหารเลี้ยงแขก เช่น ไก่หนึ่งตัว หรือหลายตัวก็ได้

เมื่อมีงานบุญประเพณีจะมีการจ้างมหรสพ บ้างเป็นบางครั้ง เช่นหมอลำกลอน ลำสวด ๆ ไม่มีเครื่องเสียง ใช้ตะเกียงเจ้าพายุส่องสว่างบนเวที

รายได้ส่วนใหญ่มาจากการขายวัว ควาย หรือขายข้าวแสนละยี่สิบห้าบาท (หนึ่งแสนเท่ากับ 10 ถึงปริมาณบรรจุละ 20 ลิตร)

หนี้สิน มีแต่หนี้แรงงาน ไม่มีหนี้สินที่เป็นเงินทอง

4. ธาราอุปโภค ถนนหนทางเป็นทางเดินดิน หรือทางเดินไปตามร่องน้ำเขาในช่วงฤดูฝน พอถึงฤดูแล้งก็ใช้เดินสัญจรไปมาหาสู่กันระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียง พาหนะที่ใช้คือเกวียน ใช้วัวตัวผู้หนึ่งคู่ลากเกวียนในการขนย้ายข้าว ของเครื่องใช้

ไฟส่องสว่างใช้ตะเกียงเจ้าพายุส่องสว่างได้เป็นบริเวณกว้าง ใช้เมื่อมีการจัดงาน หรือครอบครัวที่มีฐานะดีก็จะได้ใช้ ชาวบ้านธรรมดาจะใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด ที่ซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้านใหญ่

5. สมุนไพรที่ใช้ในชีวิตประจำวัน หมากหนามแห้งใช้ซักผ้า มีอยู่มากมายในป่านำมาทุบแล้วถูเสื้อผ้า ล้างน้ำก็จะสะอาด แป้งผัดหน้าใช้หั่นกล้วยใช้ สด ๆ ทาใบหน้าทำให้หน้าขาว ไม่มีสิว ผ้า การทำความสะอาดปาก ใช้เกลือซึ่งหาขายต้องนำเข้าจากที่อื่น ใช้อมเพื่อกำจัดกลิ่นปาก และใช้ถ่านไม้ทูนให้ละเอียดใช้ขัดฟัน นอกจากนี้ก็ยังมีการใช้สมุนไพรเพื่อกำจัดปูในนาข้าวคือ หัวปลีล่อน มีลักษณะคล้ายหัวกลอยเกิดขึ้นตามป่าเก็บมาผาคเป็นชิ้น ๆ หว่านลงในแปลงนา กำจัดปูไม่ให้มากัดกินต้นข้าว

6. ประเพณีและวัฒนธรรม มีความเคร่งครัดในการประพฤติปฏิบัติตามประเพณี สืบ 12 กอง 14 พอถึงงานบุญประเพณี หรือวันศีลวันพระ มีคนไปร่วมทำบุญตักบาตร ก็จะมีพระเทศน์สอนในลักษณะการนำนิทานชาดกมาเทศนาให้ฟัง บุญประเพณี บางอย่าง เช่น บุญผะเหวด ก็จะมีการเทศน์นานถึง 3 วัน 3 คืน ชาวบ้านมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ในการจัดงานบุญประเพณีใหญ่ เอาบุญหลวง ก็จะมีการว่าจ้างหมอลำกลอนมาเป็นมหรสพคบบัง หรือ เป็นการแสดงหนังบั้งแก้ว (เป็นการเชิดหุ่นบนผืนผ้าสีขาวแล้วส่องไฟให้เกิดเป็นเงา บนผืนผ้าสีขาว ตัวละครเอก ชื่อบั้งแก้ว)

ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีมาก ทุกคนยังไม่ออกจากพื้นที่ไปทำงานต่างถิ่น ดังนั้นการกินข้าวของคนในครอบครัวก็จะกินพร้อมกันรวมทั้งมีการสอน ว่ากล่าวตักเตือน หรือบอกถึงหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละคนในครอบครัว เช่น คื่นเข้า ลูกผู้หญิงต้องดำข้าว หุงหาอาหาร เก็บผักหักฟืน ตักน้ำให้เต็มตุ่ม เต็มไหอยู่เสมอ ลูกผู้ชายต้องออกไปทำไร่ทำนา เลี้ยงวัว เลี้ยงควายที่ไถกับพ่อ คอนเย็นหลังกินข้าว ก็มีการพูดคุยกันของคนในครอบครัว อยู่นอกชาน หรือบางครั้งก็มีการนอนเล่นท่ามกลางแสงจันทร์ที่สาดส่องลงมา ผู้ที่อาวุโสหน่อยก็จะเล่านิทานสุภาษิต สอนลูกหลาน อากาศเย็นสบายก็เข้านอน

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน อยู่กันแบบพี่น้อง คนที่มีที่ดินหรือที่นาเยอะก็จะแบ่งให้คนที่มีน้อย โดยการแลกเปลี่ยนกับแรงงาน ไม่มีปัญหาการทะเลาะวิวาท มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องแรงงาน เช่น ช่วยกันสร้างบ้าน ทำนา ฯลฯ

7. การศึกษา ไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัด ไม่มีหนังสือ เขียนหนังสือบนกระดานหินชนวน เขียนเสร็จส่งครูก็ลบเขียนเรื่องใหม่ โรงเรียนหยุดทุกวันพระ การศึกษาสูงสุดจบ ประถมศึกษาปีที่ 4 ถ้าครอบครัวที่มีลูกมา คนพิกี้ไม่ได้เรียนหนังสือเพราะต้องช่วยพ่อ แม่เลี้ยงน้องและทำงาน คนที่มีโอกาสเรียนต่อก็จะเรียนโดยการบวชเรียน หนังสือที่ใช้เรียนโดยทั่วไปมีหนังสือที่ใช้ภาษาลาวเขียนบนใบลาน ส่วนมาก ก็เป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนา คำสวดมนต์ต่าง ๆ คนที่มีโอกาสได้เรียนและหัดอ่านภาษาบาลีและสันสกฤต คือคนที่บวชเรียน หรือชาวบ้านเรียกว่า พิก และ จารย์ จะเป็นคนนำสวดมนต์หรือการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

8. ปัญหาของชุมชน ที่สำคัญคือ ขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค ยังไม่มีการขุดแหล่งน้ำจะใช้น้ำจากห้วยหนองธรรมชาติ และต้องเดินทางไปตักน้ำจากที่ไกลออกไปจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร และอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญคือปัญหาข้าวไม่พอกิน ต้องหากลอบจากป่ามากินแทนข้าว

กลุ่มที่ 2 ภาพอดีตของหมู่บ้านเมื่อ 20 ปีที่แล้ว ก่อนปี พ.ศ. 2530 สรุปได้ดังนี้

1. **ทรัพยากร** ป่าไม้ลดลงเป็นจำนวนมากเพราะมีการถางป่าเพื่อปลูกปอ ปลูกมัน แต่บริเวณรอบหมู่บ้านก็ยังคงมีอยู่ล้อมรอบ ๆ บริเวณที่นามีจำนวนมากขึ้น มีการจับจองที่นาจนไม่เหลือป่าตามธรรมชาติ

แหล่งน้ำมีห้วยตามธรรมชาติห้วยน้ำเกลี้ยง ห้วยน้ำยัง ห้วยคาหลุบ ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน กุ้ง หอย ปู ปลา หน่อไม้ และสัตว์ป่าอื่น ๆ

แหล่งน้ำอุปโภคบริโภค มีบ่อน้ำกิน 2 บ่อ ขุดขึ้นจากงบประมาณสนับสนุนของภาครัฐสมัยหม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีนคร และมีบ่อบาดาลที่ใช้คันโยก 1 แห่ง ใช้เป็นน้ำใช้อยู่กลางหมู่บ้าน

2. **จำนวนครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น** มีครัวเรือนทั้งหมดประมาณ 40 ครัวเรือน ทำให้ทางราชการให้มีการตั้งชื่อ “บ้านม่วงไข่” เพราะมีต้นมะม่วงไข่ เป็นมะม่วงพันธุ์พื้นบ้านขนาดใหญ่ อยู่หลายต้น บริเวณใกล้บ้านนาย แก้ว และนายสีเทียน ใช้เป็นที่ประชุมพบปะพูดคุยกันของคนในหมู่บ้าน ตอนคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านก็ยังคงจัดประชุมที่นี่ การคัดเลือก เป็นไปโดยการเสนอชื่อผู้เห็นสมควรเป็นผู้ใหญ่ ผู้อาวุโสของหมู่บ้านเป็นผู้เสนอชื่อ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2521 มีผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายพร้อม ศรีอ่อนและยังคงดำรงตำแหน่งจนถึงปัจจุบัน

3. **วิถีชีวิตของชาวบ้าน** การแต่งกายยังคงทอผ้าตัดเสื้อเองอยู่บ้าง ชุมนักเรียนโรงเรียนแจกให้เด็กยากจนและด้อยโอกาส เป็นบางส่วน มีการซื้อเสื้อผ้าเข้ามาใส่ วัยรุ่นเริ่มแต่งกายที่ติดตามแฟชั่นคาราและนักร้อง เรียนแบบการแต่งกายวัยรุ่นหมู่บ้านอื่น

มีการออกไปทำงานนอกชุมชน เช่นกรุงเทพหรือต่างจังหวัด เฉพาะวัยเยาวชนหนุ่มสาว อยากไปกรุงเทพจนหนีพ่อแม่ไปกรุงเทพฯ มีนายหน้ามาหางานให้และพาไปทำงาน

มีร้านขายของชำที่หมู่บ้านคงหมู สิ่งของที่ซื้อมาใช้ เป็นพวกขนม น้ำปลา ผงชูรส ไม้ขีดไฟ ถ่านแก๊ส การใช้จ่ายเงินยังใช้เงินบาท เงินสตึง (๒๕ สตางค์) ๕๐ สตางค์

ผู้หญิงส่วนมากยังรักนวลสงวนตัว ไปเที่ยวงานวัดไปเป็นกลุ่ม หรือไปกับผู้ใหญ่ การพูดคุยพบปะกับหนุ่ม ๆ ต้องเดินทางมาจีบที่บ้านของฝ่ายสาว อยู่ในสายตาของพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่

4. **สาธารณสุข** มีโรงสีข้าวป็นแกว่แรก ๆ ก็ไปสีข้าวที่บ้านใหญ่ ต่อมาในปี พ.ศ.2522 มีโรงสีข้าวของลุงตาล เป็นโรงแรก รับจ้างสีข้าวให้ชาวบ้าน มีการเลี้ยงหมูไว้ขายครัวเรือนละ 1-2 ตัว

มีถนนดินลูกรัง งบประมาณสนับสนุนการทำถนน ขุดร่องถนนงบประมาณของคึกฤทธิ์ เป็นงบช่วยกระจายรายได้แก่ผู้ยากจนและไม่มีงานทำในชนบท การไปมาหาสู่ระหว่างหมู่บ้านด้วยการเดิน และใช้จักรยาน ไปที่อำเภออื่นหรือเข้าจังหวัดมีรถโดยสารประจำทาง เช่น รถสายอุบลอด บัวขาว จะวิ่งมารับที่บ้าน

มีไฟฟ้าเข้ามาในชุมชน ปีพ.ศ. 2524 มีโทรทัศน์ครั้งแรก 3 ครัวเรือน บ้านลุงเจริญ ลุงอู่ และบ้านผู้ใหญ่พร้อม มีการไปร่วมกันดูหนังดูละคร มีการใช้เตารีดไฟฟ้าและตู้เย็นบ้างเป็นบางครัวเรือน

5. สภาพทางสังคมและความเป็นอยู่ ยังให้ความเคารพผู้อาวุโสเป็นสำคัญยังมีประเพณีลงแขก เช่น เลื่อยไม้ทำบ้าน ใช้เลื่อยมือ การประกอบอาชีพยังคงทำนาและเลี้ยงสัตว์ ใช้แรงงานควายไถนา เริ่มมีไถ คราดที่ทำจากเหล็กเข้ามาขาย ผลผลิตข้าวพอกินตลอดทั้งปี มีการขายเขตที่นา มีการใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อเพิ่มผลผลิตแต่ยังใช้ไม่มากนัก เริ่มมีรายได้จากการขายข้าวถึงละ 20-25 บาทแต่ต้องนำไปขายที่บ้านกุคบอด เริ่มมีการจ้างแรงงานค่านาหรือเก็บเกี่ยวข้าว มีเกษตรตำบลเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนการทำนาสาธิต

6. ประเพณีและวัฒนธรรม มีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด หนุ่มสาวไปทำบุญ และช่วยทำความสะอาดวัดเพื่อเตรียมจัดงานบุญกฐิน มีการขายหญ้าบริเวณวัดเมื่อ ผ่านช่วงฤดูฝน การจัดงานบุญมีการจ้างหนัง หรือหมอลำมางัน หรือไม่ก็จัดเป็นรำวงห้าง มีการขายบัตรจ้างรำรอบละ 1-5 บาทเพื่อสมทบงานบุญหลังจากหักค่าใช้จ่ายเสร็จแล้ว

7.การศึกษา มีโรงเรียนที่จบระดับประถมศึกษาปีที่ 4 คนที่มีฐานะดีหน่อยก็จะไปเรียนต่อที่มัธยมอำเภอถึงมัธยมปลาย โดยการขี่จักรยานไปโรงเรียน มีการแต่งกายด้วยชุดนักเรียนที่เป็นผ้าที่ซื้อจากร้านค้า ชุดกิจกรรมตามที่โรงเรียนให้สวมใส่

8. ปัญหา มีการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่นชาย ในงานวัด เรื่องหึงหวงผู้หญิง หรือการแสดงอาณัติความเป็นเจ้าของถิ่น

กลุ่มที่ 3 วาทะปาปจัน พอสัญได้ดังนี้

1.ทรัพยากร ป่ารอบหมู่บ้านมีน้อยมาก มีเฉพาะตามหัวไร่ปลายนาและมีเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน ยังคงมีการหาหินตามฤดูกาลตามแหล่งน้ำและป่าธรรมชาติ มีการปลูกขึ้นมาทดแทนตามบริเวณหลังบ้าน เพราะหาหินตามป่าธรรมชาติลดลงมาก หรือถ้าไปหาหินก็ต้องไปหาที่ภูพาน ห่างไกลจากบ้านประมาณ 4 กิโลเมตร มีการส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัว และพืชทดแทนของป่า เช่น หวาย หน่อไม้ เนื่องจากชุมชนมีขนาดเล็กยังมีที่ดินอยู่มากยังไม่เอื้อ

แหล่งน้ำธรรมชาติ ห้วยตาหลุม ห้วยน้ำเกลี้ยงถูกปรับเปลี่ยนเป็นที่ทำนาจนหมด คงเหลือแต่ห้วยน้ำยัง เพราะเป็นสายน้ำขนาดใหญ่ ไม่สามารถปรับเปลี่ยนเป็นที่นาได้ บริเวณดินน้ำติดกับภูเขา

มีการสร้างอ่างเก็บน้ำลำพะยังตอนบนขนาดกลาง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 ปัจจุบันมีการใช้น้ำเพื่อทำการเกษตร และกำลังมีการก่อสร้างคลองส่งน้ำเพื่อการเกษตร โดยนำน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยไผ่ บนภูเขาเขตจังหวัดมุกดาหาร ผันน้ำลดยอดอุโมงค์ลงมาให้บริเวณตำบลคุ้มเก่าและสงเปลือย ที่ทำนาของเกษตรกรเองก็มีการขุดสระน้ำขนาดใหญ่ ประมาณ 1-2 ไร่ไว้กักเก็บน้ำเพื่อทำนาและทำการเกษตรแบบผสมผสานมากขึ้น

น้ำดื่ม มีภาชนะเก็บน้ำฝนขนาดใหญ่ทั้งในครัวเรือนและสาธารณะ หลายแห่ง และทุกครัวเรือนจะมีโอ่งแดง 2-5 ใบเพื่อเก็บน้ำไว้บริโภคตลอดทั้งปี ถ้าไม่พอในช่วงฤดูแล้ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็จะจัดหาให้ สำหรับภาชนะเก็บน้ำบางส่วน ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ

2. การปกครองมีทั้งฝ่ายปกครอง คือกำนันผู้ใหญ่บ้าน มีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่บ้านละ 2 คนเป็นผู้นำฝ่ายพัฒนาตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 อยู่ในวาระ 4 ปีแล้วเลือกตั้งใหม่จนถึงปัจจุบัน

3. วิถีชีวิตของชาวบ้าน

การประกอบอาชีพทำนา เพื่อขาย เก็บข้าวไว้บริโภค บางครัวเรือนขายข้าวจนข้าวไม่พอกินตลอดทั้งปีต้องซื้อจากญาติพี่น้อง การทำนาต้องลงทุนเพิ่มมากขึ้นทั้ง เครื่องมือเครื่องจักรและปุ๋ยเคมี มีการซื้อรถ ตั้งแต่ปี 2535 เป็นต้นมา มีการจ้างรถไถใหญ่ปรับที่นาให้มีขนาดใหญ่ มีการจ้างแรงงานในการทำนามากขึ้น เพราะแรงงานส่วนใหญ่ต้องเร่งรีบไปทำงานต่างถิ่น มีแต่เด็ก คนแก่ และผู้หญิงอยู่บ้านดูแลการทำนา

การประกอบอาชีพเสริม ผู้หญิงส่วนใหญ่จะทอผ้า ผู้ชายจักสาน มีพ่อค้ามารับซื้อไปขายที่อื่น มีการรวมกลุ่มลงทุน เก็บเงินออมจะสะสมทรัพย์

วัยแรงงานออกไปทำงานต่างถิ่นในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว เช่น รับจ้างตัดอ้อย รับจ้างเป็นช่างก่อสร้าง มีแรงงานหนุ่มสาวจะไม่กลับมาทำนา เรียนจบ มัธยมหรือปริญญาตรีก็ไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม

ชาวบ้านเริ่มมีหนี้สินตั้งแต่ปี 2535 เริ่มสมัครเข้าเป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) มีการกู้เงินเพื่อซื้อรถไถเดินตาม ไม่มีครัวเรือนที่ใช้ควายไถนาแล้ว การเก็บเกี่ยวผลผลิตใช้รถนวดข้าวเป็นส่วนใหญ่ ผลผลิตที่ได้เก็บไว้พอกิน นอกนั้นขายหมด เพื่อนำเงิน มาจับจ่ายใช้สอย เครื่องอุปโภค บริโภค

ปัจจุบันมีหนี้กองทุนต่าง ๆ ของหมู่บ้าน หลายกองทุนที่เกิดขึ้นจากการสนับสนุนส่งเสริมจากภาครัฐ

เครื่องอำนวยความสะดวก ตั้งแต่ รถยนต์ มอเตอร์ไซด์ จักรยาน โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น และสิ่งของอีกมากมายนับไม่ถ้วน

วัยรุ่นตามสมัยนิยม เลียนแบบการแต่งกาย บุคลิกท่าทางแบบเกาหลี การอยู่การกินเด็ก ๆ อยากทำเลียนแบบโฆษณาในโทรทัศน์ ฟังหมอลำไม่ค่อยรู้เรื่อง ไม่ค่อยสนใจที่จะเรียนรู้เรื่อง การประกอบอาชีพทำนา ทอผ้าหรือการสืบทอดภูมิปัญญา

4. สาธารณูปโภค มีถนนคอนกรีตหลายสายเพิ่มขึ้นภายในหมู่บ้านปี พ.ศ. 2537 ถนนเข้าออกหมู่บ้านมีหลายสายและถนนเพื่อการเกษตรมากขึ้น มีถนนลาดยางสายเข้าตัวอำเภอเขาวง การคมนาคมสะดวกสบาย เดินทางโดยการไ้รรถยนต์และมอเตอร์ไซด์ ใช้จักรยานน้อยลง

การติดต่อสื่อสารใช้โทรศัพท์ สาธารณะ และโทรศัพท์มือถือ มีไฟฟ้าและเครื่องใช้ไฟฟ้าทุกครัวเรือน มีเตาแก๊สใช้ในครัว เพื่อประกอบอาหารสลับกับการใช้ฟืน

5. ด้านการศึกษา ระดับอนุบาล 3-5 ปีไปเรียนที่โรงเรียนสมถทัย ตำบลกุศลภูมิใหม่ อำเภอเขาวง มีรถรับส่งฟรี อำเภอเขาวง และไปเรียนที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านดงหมุ่ฟรี

โรงเรียนประถมมีการส่งเสริมให้เด็กได้เรียนจนจบมัธยมศึกษาตอนต้น การเดินทางของเด็กโรงเรียนประถมจะใช้จักรยานไปโรงเรียน และทางโรงเรียนมีโครงการให้ยืมจักรยานเอื้ออาทร เมื่อเรียนจบก็ให้ส่งคืน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณอาหารกลางวัน

มีการศึกษาต่อที่โรงเรียนมัธยมที่อำเภอจนจบ มัธยมศึกษา การเดินทางไปโรงเรียนใช้มอเตอร์ไซด์และจ้างเหมารถยนต์เป็นรายเดือน อาหารกลางวันไปกินที่โรงเรียนมีแม่ค้าเข้ามาขายอาหาร เด็กนักเรียนต้องนำเงินไปซื้อวันละ 20 บาทขึ้นไป หรือผู้ที่ไม่มีโอกาสเรียนต่อในระบบโรงเรียนก็สามารถเรียนต่อกับการศึกษานอกโรงเรียนได้

การเรียนต่อในระดับปริญญาตรี ต้องไปเรียนที่ต่างจังหวัด มีกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา มีหลายคนเรียนจบปริญญาตรี ประกอบอาชีพรับราชการและเข้าไปทำงานที่เมืองใหญ่ในบริษัทเอกชน

5. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม มีความเคารพผู้อาวุโสที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านและเชื้อเพลิงผู้นำชุมชน มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อยู่ด้วยกันสันตื๋อมีการประชุมปรึกษากันอย่างสม่ำเสมอ การการทำงานเพื่อชุมชนร่วมกัน เช่นทำความสะอาดหมู่บ้านเมืองในวันสำคัญ

มีการเดินทางไปทำงานที่กรุงเทพหรือต่างจังหวัด หลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าว ไปทำงานก่อสร้างหรือไปรับจ้างตัดอ้อยที่ต่างจังหวัด เป็นการอพยพแรงงานระยะสั้น พอถึงฤดูกาลทำนาก็กลับมาทำนา

หัวหน้าทีมวิจัยได้ถามที่ประชุมว่าให้เราลองเปรียบเทียบดูว่า ในสมัยอดีตจนถึงปัจจุบันชุมชนเราอยู่ได้เพราะอะไร โดยให้เวทีช่วยกันตอบ คำตอบของเวที บอกว่าแต่ก่อน แหล่งทรัพยากรธรรมชาติยังมีอยู่มาก ทำให้ผู้คนได้หาอยู่หากินได้ ที่ทำกินก็ยังกว้างสามารถทำประโยชน์หรือใช้สอยได้อย่างสบาย ไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายมาก ส่วนปัจจุบันคนบ้านเราอยู่ได้เพราะเงิน เพราะต้องจับจ่ายใช้สอย แต่ชุมชนเราก็ออยู่ด้วยกันฉันพี่น้อง มีการแบ่งปันสิ่งของ มีการปลูกผักเลี้ยงปลา ตลอดจนมีที่ทำกินเป็นของตนเอง มีการทอดผ้าเพื่อประกอบอาชีพเสริม หลังฤดูกาลทำนา มีงานทำตลอดทั้งปี มีแหล่งหาอยู่หากินตามธรรมชาติ เช่นป่า เขา แม่น้ำ

หลังจากนั้นพี่เลี้ยงโครงการก็ได้พูดคุยกับเวที เกี่ยวกับเรื่องที่มีการวางแผนในวันนี้ ทำให้ชุมชนเห็นและได้เรียนรู้ในเรื่องใดบ้าง และเชิญตัวแทนเวทีมาพูดคุยหน้าเวทีดังนี้

1. นางปัด เกรือศรี ผู้เข้าร่วมเวที บอกว่าสิ่งที่ได้จากเวทีวันนี้ คือเห็นความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านเรตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน เขาบอกว่าเขาเข้ามาเป็นสะใภ้ที่นี่แต่ก่อนไม่รู้เลยว่ามีความเป็นมาอย่างไร เราอยู่ได้ทุกวันนี้เพราะอยู่ด้วยกันเหมือนญาติพี่น้อง ที่เอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และจิตใจที่ได้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน

2. นายวิชาติ ศรีมูล ผู้เข้าร่วมเวที บอกว่าเป็นการดีที่มีโอกาสได้พบทวนตัวเอง ว่าชุมชนเรามีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทั้งความเป็นอยู่และความเจริญก้าวหน้า

4. เด็กหญิง อติติยา อารมย์สวะ ผู้เข้าร่วมเวที บอกว่าได้เรียนรู้การพัฒนาของชุมชนเรา ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน เห็นความแตกต่างทั้งการใช้จ่ายเงิน การไปโรงเรียน และความเป็นอยู่ของชาวบ้านเรา

5. ผู้ใหญ่ฯหาญชนะ นามแสง ผู้ร่วมสังเกตการณ์ การจัดเวทีวันนี้เป็นการแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมบ้านเรา ซึ่งทุกวันนี้ต้องตามกระแสภายนอก บ้านม่วงไข่ยังอยู่แบบเดิมอยู่มาก ยังมีความรักและเอื้ออาทรต่อกันของคนในชุมชนซึ่งเป็นนิสัยของคนสุโขทัยที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เหมือนหมอยาที่ได้รับการถ่ายทอดมาและยังคงปฏิบัติอยู่จนถึงปัจจุบัน

6. ผู้ใหญ่ฯดาววัน นิละปะกะ พูดว่าการจัดเวทีวันนี้ทำให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านเราที่มีการพัฒนาตามสมัย ทั้งการทำให้ทำนาจากเคยใช้ควายเปลี่ยนมาเป็นใช้รถไถนา การเก็บเกี่ยวก็ใช้รถนวดข้าว แต่ปัจจุบันยังมีทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เรายังพึ่งธรรมชาติได้

หัวหน้าทีมได้ฝากให้ทุกคนว่า การเก็บข้อมูลของงานวิจัย ทำให้เราสามารถเห็นตัวตนของชุมชนเรา เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากการร่วมกันจัดเวทีครั้งนี้ก็ฝากให้ทุกคนได้คิดว่า อดีต เราอยู่กับธรรมชาติ ต่อมาเราต้องอาศัยผู้อื่นแต่ก็ยังพึ่งธรรมชาติอยู่บ้าง ในอนาคตเราจะอยู่อย่างไร

ผู้ช่วยฯแทน พูดถึงเวทีวันนี้ว่ารู้สึกดีใจมากที่ได้เล่าเรื่องความเป็นอยู่ในสมัยก่อนให้ลูกหลานได้ฟัง อย่างน้อยก็ทำให้คนที่เข้ามาอยู่ใหม่ได้เห็นความเป็นมาของคนบ้านเราที่รวมกันอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ ด้วยความเป็นพี่น้องและความเห็นอกเห็นใจกัน วันนี้ก็ขอขอบคุณทุกท่านที่มาร่วมเวทีรวบรวม และสังเคราะห์ข้อมูล คงจะเก็บข้อมูลอีกบางส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ต่อไป และจะนำข้อมูลทั้งหมดมาคืนให้กับชุมชนเราอีกครั้งในเวทีต่อไป

สรุปบทเรียนหลังจบเวทีของทีมวิจัย

สิ่งที่ได้

ผู้ช่วยฯแทน วันนี้รู้สึกดีใจที่ชุมชนยังให้ความร่วมมือ และทุกคนสนใจการพูดคุย และแลกเปลี่ยนในเรื่องของ ชุมชน ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในช่วงระยะเวลา 50 กว่าปี

จ.ส.ต.สุขสันติ (จำเป็ก) การจัดเวทีวันนี้เรา ได้ข้อมูลเยอะมาก ข้อมูลที่ได้เป็นสิ่งที่ทุกคนได้ร่วมกันกลั่นกรองออกมาจากชุมชน โดยการ สกัดกันก่อนที่จะเขียนลงไปในแผ่นกระดาษและที่สำคัญตัวเองได้พูดคุยกับชาวบ้านมากขึ้น ทั้งทำหน้าที่เป็นวิทยากร ประจำกลุ่มและได้พูดหน้าเวที

อนุรัก (แดง) การจัดเวทีครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมที่มากกว่าการจัดครั้งที่ผ่านมา มีผู้เข้าร่วมที่แสดงความคิดเห็นได้หลากหลาย มีทั้งเยาวชนและผู้สูงอายุ ทีมทุกคนทำหน้าที่ได้ดี

วิภากรณ์ (แหลม) การจัดเวทีครั้งนี้ราบรื่นมาก คือทีมทุกคนจะทำหน้าที่ได้ดี ตัวเองก็รู้สึกคุ้นเคย

ชาวบ้านเป็นกันเอง อยู่ร่วมเวทีจนจบ และทุกคนได้แสดงความคิดเห็นได้ดี มีการช่วยกันวิเคราะห์ด้วยก่อนที่จะลงความเห็น

ปัญญา (ป้าแดง) เป็นการเพิ่มเติมข้อมูลที่เราเก็บมาได้ มีความละเอียดมากขึ้น ชาวบ้านช่วยวิเคราะห์เป็น และเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

กนกนาถ (ป้าอบ) ชาวบ้านให้ความสนใจเวทีวันนี้เพราะเป็นเรื่องของตัวเองและชุมชน เป็นความภาคภูมิใจที่อยากเล่าให้ทุกคนฟัง สนใจอยากรู้ ชุมชนเข้าใจว่าการดำเนินงานวิจัยว่าเป็น การปรับแนวคิดของชุมชนให้ ฟังตนเอง มีความเป็นอยู่แบบสมัยก่อน คือปลูกผัก เลี้ยง ปลา ทำนา มีวิถีชีวิตแบบพอเพียง และการจัดเวทีครั้งนี้เป็นการดึงข้อมูลเข้ามารวมให้เห็น ความชัดเจนมากขึ้น ในการตอบโจทย์วิจัย

ปรียวรรณ (หมอเต่า) บอกว่าการจัดเวทีวันนี้ ทุกคนให้ความร่วมมือ ให้ความสนใจอยากรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ปาริชาติ(ป้า) ขบวนการหรือปัจจัยที่ทำให้ชุมชนฟังตนเองได้ของชาวบ้านม่วงไข่ จากการจัดเวทีวันนี้ แสดงให้เห็นว่า เป็นเรื่องของการปรับตัวของชุมชนมากกว่าการฟังตนเอง การจัดเวทีครั้งนี้ มีความไหลลื่นไปด้วยดีไม่ต้องใช้พลังมาก ทีมทุกคนทำหน้าที่ได้ดี มีการกระตุ้นให้เวทีเกิดความสนใจอยากรู้ตลอดทั้งวัน เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัวของชุมชน การทำงานกับชุมชนครั้งต่อไปควรใช้ความรู้สึกที่ชุมชนอยากทำ ความเป็นกันเอง พูดยุขเรื่องของชุมชนเอง การจัดแบ่งกลุ่มมีความเหมาะสม แต่ละกลุ่มอยู่ในช่วงวัยเดียวกัน การตั้งคำถามที่กว้าง ๆ จะได้คำตอบที่หลากหลาย และที่สำคัญทีมวิจัยเริ่มเข้าใจบทบาทของตนเองมากขึ้น มีการตั้งคำถาม กระตุ้นเวทีให้อยากเข้าร่วม

แผนการทำงานต่อไป จะมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่จำเป็น ในการตอบโจทย์วิจัย และต้องร่วมกันสรุปข้อมูลที่ได้มาอีกครั้งในวันอาทิตย์ที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2550

ปิดประชุมเวลา 17.00 น.

สรุปเวทีวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเขียนรายงานวิจัย

โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่

วันที่ 26-27 กันยายน พ.ศ.2550

ณ อาคารอนกประสงค์ หมู่ที่ 5 บ้านม่วงไข่ ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
ผู้เข้าร่วมประชุม

1. นางกนกนาถ	โพธิ์สัย
2. นายพร้อม	ศรีอุ้น
3. นายแทน	วัดเข้าหลาม
4. นางคำฝาง	ปาวารี
5. นางบุญญา	พลกล้า
6. นายอนุรัก	ศรีอุ้น

และมีผู้ร่วมวิเคราะห์จากทีมวิจัย ศึกษาสถานการณ์หนี้สินตำบลกุคปลาข้าวจำนวน 3 คน ได้แก่ สมคิด
สินภรณ์ ทศนีย์

เปิดเวทีเวลา 09.00น.

หัวหน้าโครงการวิจัย นางกนกนาถ พูดถึงความเป็นมาของการวิจัยพอสังเขปและพูดถึงการลงพื้นที่เพื่อจัดเก็บข้อมูลวิจัยที่ได้มาทั้งหมด ว่าโครงการนี้เป็นการถอดบทเรียนการพึ่งตนเองของชุมชนกิจกรรมที่ทำไป เริ่มตั้งแต่การจัดเวทีสร้างความเข้าใจแก่ชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโครงการ มีการสัมภาษณ์รายบุคคลหรือรายครัวเรือนเกือบทุกครัวเรือน แล้วก็มีการจัดเก็บข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลด้วยการจัดเวที รวมถึงมีการสังเกตความเป็นอยู่ของชุมชนด้วย ข้อมูลที่เก็บมาได้ เริ่มตั้งแต่การศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน และศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย จนถึงปัจจุบัน ข้อมูลที่ได้ มีทั้งด้านทรัพยากร วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

คุณเบญจรัตน์ เมืองไทย วิทยากร ช่วยวิเคราะห์ข้อมูล กล่าวว่า การวิเคราะห์ข้อมูลต้องดูที่โจทย์วิจัยว่า ต้องการอะไรบ้าง อันแรกต้องดูที่ความหมายหรือความเข้าใจเรื่องการพึ่งตนเองของชุมชนที่ทีมได้เก็บรวบรวมมา ซึ่งทีมก็ได้ตอบว่า ชุมชนได้พูดว่า “การพึ่งตนเองได้” คือ การที่ชุมชนทุกคนรอบครัวมีที่ทำกินเป็นของตนเอง มีอาชีพหลักและมีอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน มีประเพณีวัฒนธรรม มีญาติพี่น้องที่คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เราต้องวิเคราะห์แยกแยะให้ออกว่า ข้อมูลเหล่านี้สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้อย่างไรบ้าง จากการให้ความหมายมานั้นสามารถ จัดแบ่งเป็นฐานต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด ดังนี้

- ฐานทรัพยากร ระบบนิเวศน์ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ แหล่งน้ำ ของชุมชน ซึ่งทำให้เกิดความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านที่ดินทำกิน การผลิตและการประกอบอาชีพ

- ฐานประเพณีและวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การประกอบพิธีกรรม การนับถือผี ของชนเผ่าผู้ไท
- ฐานความรู้และการสืบทอด ค่านิยม วิถีคิด วิถีปฏิบัติที่ดีงาม มีการสอนหรือสืบทอดอย่างไร
- ฐานความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่มีการติดกับภายนอก ความเป็นเครือญาติ การเคารพนับถือญาติผู้ใหญ่ ประเพณีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การลงแขก ตลอดจนการรับนโยบายต่าง ๆ จากภาครัฐ ความร่วมมือของชุมชน

การมองให้เห็นรูปแบบและกระบวนการการพึ่งตนเองของชุมชน ต้องดูตั้งแต่อดีตที่มีความเป็นอยู่อย่างไร มีการเปลี่ยนอย่างไร และมีปัจจัยสำคัญใดบ้างที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและมีสิ่งใดที่ชุมชนยังคงยึดถืออยู่ หลังจากนั้นให้หัวหน้าโครงการลองกลับไปเขียนรายงานก่อน โดยให้ขีดหลักว่าเขียนให้เป็นแบบการเล่าเรื่องราวของหมู่บ้านม่วงไข่ให้คนอื่นได้รับรู้ และจะกลับมาแนะนำการเขียนรายงานอีกประมาณวันที่ 11 -12 ตุลาคม 50 โดยให้เตรียมข้อมูลที่เก็บมาได้ทั้งหมดด้วยเพื่อมาประกอบการเขียนรายงานต่อไป

ปิดประชุมเวลา 14.00น.

ใบลงชื่อ ผู้เข้าร่วมเวทีสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชน
โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่
วันที่ 2 กันยายน พ.ศ.2550

ณ อาคารอนกประสงค์ หมู่ที่ 5 บ้านม่วงไข่ ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

ที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่	ลายมือชื่อ
1	ทองคำดี เวียงชัย	๑๓	ทองคำดี เวียงชัย
2	สมอ ด้วง	๒๔/1	สมอ ด้วง
3	อ.พ. ศุภิสภา นามะโสภา	12/3	ศุภิสภา นามะโสภา
4	อ.บุญจันทร์ นาคีรี	๒๔	งักบุญจันทร์ นาคีรี
๕	อ.บุญจันทร์ นาคีรี	35/1	นาคีรี นาคีรี
6	บุญมา เวียงชัย	36	บุญมา เวียงชัย
7	สม ด้วง	๒1/1	สม ด้วง
8	นางจันทนา นามะโสภา	๔3/6 ทุ่งนา	นางจันทนา นามะโสภา
9	นาง คัญ	๕7	นาง คัญ
10	สม ด้วง	15	สม ด้วง
11	สม ด้วง	๑๑๓๓๓๓	สม ด้วง
12	นาง อ. ๑๗๑	๑๒	นาง อ. ๑๗๑
13	นาง นามะโสภา	๒๑/1	นาง นามะโสภา
14	นาง นามะโสภา	๔๑	นาง นามะโสภา
15	นาง นามะโสภา	๔๑/1	นาง นามะโสภา
16	นาง นามะโสภา	๑๐	นาง นามะโสภา
17	นาง นามะโสภา	10	นาง นามะโสภา
18	นาง นามะโสภา	42	นาง นามะโสภา
19	นาง นามะโสภา	๒๑	นาง นามะโสภา
๒๐	นาง นามะโสภา	18/1	นาง นามะโสภา
๒1	นาง นามะโสภา	44	นาง นามะโสภา

ใบลงชื่อ ผู้เข้าร่วมเวทีสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชน
โครงการวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการชุมชนพึ่งตนเองบ้านม่วงไข่

วันที่ 2 กันยายน พ.ศ.2550

ณ อาคารอนกประสงค์ หมู่ที่ 5 บ้านม่วงไข่ ตำบลกุ่มเก่า อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง

ที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่	ลายมือชื่อ
22	สงวนใจ ภักดี	46	สงวนใจ
23	แสงทิพย์ คุ้ม	2	แสงทิพย์ คุ้ม
24	เสวย สอนไชย	61	เสวย สอนไชย
25	นางสาวชนน งามนวล	41/2 2/1	๒ (สงวนใจ/ภักดี)
26	นางจันทร์ น้อยศรี	18	นาง จันทร์ น้อยศรี
27	นางสาวรุ่งกานต์ ดอนน	31	นางสาวรุ่งกานต์ ดอนน
28	นางสาว น้อยศรี	2/1	น้อย
29	นาง ปัด น้อยศรี	20/1	ปัด น้อยศรี
30	นางสาว น้อยศรี นามนวล	26/1	นางสาว น้อยศรี นามนวล
31	นาง ไชยรัตน์ นามนวล	35/1	ไชยรัตน์ นามนวล
33	นาย อำนวย นามนวล	158 2/10	อำนวยการ
34	นาง น้อยศรี นามนวล	10/2	น้อยศรี นามนวล
35	นาย น้อยศรี นามนวล	3	นาย น้อยศรี นามนวล
36	นาง น้อยศรี นามนวล	16	น้อยศรี
37	นางสาว น้อยศรี นามนวล	27	นางสาว น้อยศรี นามนวล
38	นางสาว น้อยศรี นามนวล	8	น้อย
39	นาง น้อยศรี นามนวล	23	
40	นาง น้อยศรี นามนวล	10	น้อยศรี
41	นางสาว น้อยศรี นามนวล	25	นางสาว น้อยศรี นามนวล
42	นางสาว น้อยศรี นามนวล	37	นางสาว น้อยศรี
43	นางสาว น้อยศรี นามนวล	149/1 24. งามนวล	

ประวัติทีมวิจัยและที่ปรึกษา

ทีมวิจัย

1. หัวหน้าทีมวิจัย

1. นางกนกนาถ โพธิ์สัย เกิดเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2511 ปัจจุบันอายุ 39 ปี สถานภาพ สมรส ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่ บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ 086-2387036

-การศึกษา จบประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียน บ้านดงหมู
จบมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนเขาวงพิทยาคาร

-ประสบการณ์ทำงาน

ประธาน อสม. บ้านม่วงไข่ บทบาท ดูแล ป้องกัน แก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุข
ประธานกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า

2. ทีมวิจัย

2. นายพร้อม ศรีอุ่น เกิดเมื่อวันที่ --- เดือน --- พ.ศ 2495 ปัจจุบันอายุ 55 ปี สถานภาพ สมรส ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ 5 หมู่ที่ 5 ต.คุ้มเก่า อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์ เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ 043-852351

-การศึกษา จบประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านดงหมู
จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 จาก ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเขาวง

-ประสบการณ์ทำงาน ผู้ใหญ่บ้าน

3. นางคำฝาง ปาวารี เกิดเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2486 ปัจจุบันอายุ 64 ปี สถานภาพ สมรส ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ 15 หมู่ที่ 5 ต.คุ้มเก่า อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์

-การศึกษา จบประถมศึกษาปีที่ 4 บ้านดงหมู

-ประสบการณ์ทำงาน เป็นหมอธรรมและ หมอสงฆ์ ของหมู่บ้าน

4. นายปัญญา พลกล้า เกิดเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2511 ปัจจุบันอายุ 39 ปี สถานภาพ สมรส ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ 29/1 หมู่ที่ 5 ต.คุ้มเก่า อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์

-การศึกษา จบประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียน บ้านดงหมู
จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนเขาวงพิทยาคาร

-ประสบการณ์ทำงาน ตำแหน่ง อสม.

5. นายแทน วัดเข้าหลาม เกิดเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2493 ปัจจุบันอายุ 56 ปี สถานภาพ สมรส ที่อยู่
ปัจจุบัน เลขที่ 38 หมู่ที่ 5 ต.คุ้มเก่า อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์

-การศึกษา จบประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียน บ้านดงหมู

จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 จาก ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเขาวง

-ประสบการณ์ทำงาน ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

6. นายก้อน เรืองชัย เกิดเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2479 ปัจจุบันอายุ 71 ปี สถานภาพ สมรส ที่อยู่ปัจจุบัน
เลขที่ 13 หมู่ที่ 5 ต.คุ้มเก่า อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์

-บทบาทในชุมชน เป็น ปราชญ์ หมอจำ

7. ส.ต.อ. สุขสันติ อุทโท เกิดเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2515 ปัจจุบันอายุ 35 ปี สถานภาพ สมรส ที่อยู่
ปัจจุบัน เลขที่ 114 หมู่ที่ 2 ต.กุศลิมคุ้มใหม่ อ. เขาวง จ.กาฬสินธุ์ เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ 087-8541670

,043-859682

-การศึกษา จบประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนกุคกว้างสวาสคีวิทยา

จบมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนเขาวงพิทยาคาร

กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

สาขาวิชา สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

8. นายอนุรัก ศรีอ่อน เกิดเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2510 ปัจจุบันอายุ 40 ปี สถานภาพ สมรส ที่อยู่ปัจจุบัน
เลขที่ 34/1 หมู่ที่ 7 ต.คุ้มเก่า อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์ เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ 086-1838067

-การศึกษา จบประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านดงหมู

จบมัธยมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนเขาวงพิทยาคาร

กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

สาขา วิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

9. นางวิภาภรณ์ สุคนธะ เกิดเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2516 ปัจจุบันอายุ 33 ปี สถานภาพ สมรส ที่อยู่
ปัจจุบัน เลขที่ 227 หมู่ที่ 5 ต.สงเปลือย อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์ เบอร์โทรศัพท์ 085-6093241

- การศึกษา จบประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านดงหมู

จบมัธยมศึกษาปีที่ 6 จาก ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเขาวง

กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

สาขาวิชา สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

-ประสบการณ์ทำงาน ตำแหน่ง ผู้ดูแลเด็ก

ประวัติที่ปรึกษา

1. นายนิรันดร์ ละม้ายศรี เกิดเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2509 ปัจจุบันอายุ 40 ปี ที่อยู่ปัจจุบันเลขที่ 267 หมู่ที่ 4 ต.คุ้มเก่า อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์ เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ 081-5449072

-การศึกษา จบปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต จาก มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิชา รัฐศาสตร์
จบปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
สาขาวิชาพัฒนสังคม

-ประสบการณ์ทำงาน ปลัดอำเภอ (เจ้าพนักงานปกครอง 6ว.) อำเภอเขาวง จ.กาฬสินธุ์

-ประสบการณ์ทำวิจัย

วิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างหัตถกรรมกับการพึ่งตนเอง กรณี บ้านเขว้า จ.ชัยภูมิ

วิจัยเรื่อง การรักษาโรคภัยไข้เจ็บโดยการเหาของไทโซ่ อ.โพนสวรรค์ จ.นครพนม

2.นางปริยวรรณ การวิทย์ เกิดวันที่ 22 มิถุนายน 2502 ปัจจุบันอายุ 48 ปี ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้

โรงพยาบาลเขาวง อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ 46160 เบอร์โทรที่ติดต่อได้ 086-8634692

-ประวัติการศึกษา

- จบประกาศนียบัตร การผดุงครรภ์อนามัย จากโรงพยาบาลวชิระ กรุงเทพฯ

- จบประกาศนียบัตร การพยาบาลจิตเวชระดับต้น จากโรงพยาบาลสวนปรุง
จังหวัดเชียงใหม่

- จบปริญญาตรี สาธารณสุขศาสตร์บัณฑิต จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น

- จบปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนา
จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น

-ประสบการณ์การทำงาน

เจ้าหน้าที่พยาบาล 6

-ประสบการณ์งานวิจัย

1. วิจัยเรื่อง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ

2. วิจัยเรื่อง ผักพื้นบ้านกับการลดน้ำตาลในผู้ป่วยเบาหวาน

3. วิจัยเรื่อง การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชนน่าอยู่

4. วิจัยเรื่อง การดูแลสุขภาพของชาวผู้ไทโดยหมอพื้นบ้าน